

Nr. 1, vol. 2

1927



# ŽVAIGŽDĖ - The STAR.

---

A LITHUANIAN QUARTERLY PUBLICATION, PUBLISHED BY A. MILUKAS & CO. AT 3654 RICHMOND STR., PHILADELPHIA, PA. YEARLY SUBSCRIPTION \$2.00. SINGLE COPY 50 c.

---

Vasaris m. -- February, 1927



---

Entered as second class matter at the Philadelphia Post Office under Act of March 3, 1879.



## ŽVAIGŽDĖS' KNYGYNE GAUNAMOS KNYGOS

Apeigos Rymo katalikų Bažnyčios. Lenkiškai parašė kun. J. Lunkevičius. Vertė Gerutis. Antra laida, 188 pusl. ....	60
Antanukas. Apsaka B. Pruso. Vertė Selimas. Antra laida, 40 pusl. ....	15
Algimantas arba Lietuviai 13-ame šimtmečiuje. Istoriska apysaka. Parašė Dr. V. Prietris. Penki tomai, 488 pusl. ....	250
Anima Villis. Marės Radzevičiūtės apysaka. Jono Montvilos vertimas. Antra laida, 162 pusl. ....	75
Bajoro Vuošvis. Apsaka iš lietuvių gyvenimo. Parašė Jonas Kmitas. 63 pusl. ....	15
Biurokratai. Apsaka iš paskutinių atsitikimų Lietuvoje. Parašė Jonas Kmitas. 79 pusl. ....	25
Fabiolė arba Bažnyčia Katakumbose. Kardinalo Wiseman'o Vertė Vytaišas. 354 pusl. ....	100
Gyvačių Karalius ir kitos apsakėlės. Parašė Ksaveras Vanagėlis. 31 pusl. ....	10
Iš kelionės po Europą ir Aziją. Parašė Prancišų Julė. 380 pusl., 102 iliustracijos (paveikslai), laudėlo apdarais ....	225
Skuros apdarais, paausuočiais kraštais ....	550
Iš daktaro pasakojimų. Rudens diena. Sulaukė. Parašė Šatrijos Ragana. 69 pusl. ....	25
Išvakarės gret Lemano ežero. Parašė kun. M. Morauskis. Vertė Gerutis. 172 pusl. ....	75
Išpažinties Istorija. Pranciškiškai parašė kun. A. Guillois, vertė kun. A. M. Milukas. Antras leidimas 1916 m. ....	50
Kova ties Žalgiriais. Istoriska drama keturiuose aktuose. Parašė Savasis (Dr. V. Pietaris). 31 pusl. ....	25
Kunigo giminė. Parašė J. Gerutis. 68 pusl. ....	20
Kaip Elziutė praleido Šv. Jono dieną. Parašė P. D. 63 pusl. ..	20
Krasauninkas—Laižybos—Dievo žmonės. Parašė Ksaveras Vanagėlis. 28 pusl. ....	10
Kun. Dr. M. Gustaičio, Du laiškų iš Kelionės ....	65
Kun. Dr. M. Gustaitis. ....	5
Laisvės Metu. Apsaka iš paskutinių atsitikimų. Parašė Antanas 1908 m. 187 pusl. ....	75
Laiškai iš Kelionės po Palestiną. Kaštais kun. Antano Miluko. 94 pusl. ....	50

Užprašymus ir pinigų "ŽVAIGŽDĖ" 3654 Richmond St.,  
adresuokit: Philadelphia, Pa.

# „ŽVAIGŽDĖ“--BERTAININIS ŽURNALAS.



DVIDEŠIMTI DU METU buvusi savaitiniu laikraščiu „ŽVAIGŽDĖ“. Tris metus ėjusi kaip mėnesinis žurnalas, dabar eina kaip bertaininis žurnalas leidžiamas A. Milukas & Co. B-vės iš Philadelphia, Pa. 3654 Richmond Str., Pavienių „Žvaigždės“ knygų kaina 50 centų, metams prenumerata 2 dol.

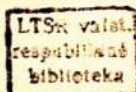
---

VASARIS — FEBRUARY 1927 M.

---

Kun. Antano Jusaičio

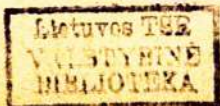
LIETUVIŲ TAUTOS ISTORIJA IR DABARTINIAI  
SIEKINIAI TAUTIŠKU ATŽVILGIU.



Užprašymus ir pinigus  
adresuokit:

„ŽVAIGŽDĖ“ 3654 Richmond St.,  
Philadelphia, Pa.

P400-3370





## AMERIKIECIU SPAUDA IR LEADERIAI APIE KUN. JUSAICIO VEIKALA.

(Iš 1919 m. „Žvaigždės“.)

Philadelphia Press 5 d. sausio 1919:

„... Viena kadaise didžių tautų, kurias prezidentas Wilsonas, apgina—tai Lietuva. Kada prezidentas iškeliavo, (į Paryžių) jis išsivežė su savim knygelę apie Lietuvių tautos istoriją ir dabartinius jos tautinius troškimus. Ta knyga parašyta Kunigo Antano Jusaicio, Friburgo universiteto Sveicarijoj teisių magistro. Ją p. Wilson mano pasinaudoti, kad turėti faktus, kuomet prireikės paimt Lietuvos klausimą prie taikos stalo.

Lietuva, rašėjas sako, turi suviršum 4.000.000 gyventojų ir tie gyventojai nori savivaldos teisės. Jie nesipriešintų federacijai su Latvija, su jos daugiau nei dviem milijonais gyventojų, bet jie nenor jokio bendrumo su lenkais, nei rusais, su kuriais jie buvo surišti politiniais ryšiais kelis šimtmečius.

Lietuva keturioliktame amžiuje buvo viena didžiausių visoje Europoje viešpatijų. Tautos istorija siekia už neolitų laikų. Tarpe 8000 ir 1500 metų Kristui negimus kaimiečiai dirbo savo žemę ir sėdavo grikius, rugius ir avižas, kuomet gi taip anksti, kaip 1000 metų dar prieš Kristaus gimimą, jie augino naminius gyvulius ir dėvėjo lino bei vilnų drabužius....

Prezidentas Wilson laiko savo širdyje šiltą vietą kovojančiai šaliai, nes 21 d. liepos 1916 m. jo įsakymu išleista proklemacija, pareiškianti, jog su viršum keturiu milijonų tautos gyventojai kenčia baisiausią vargą, netu-



rėdami maisto nei aprėdalo. Jis kvietė visus ištikimus amerikiečius prisidėti prie aukų, kurios buvo renkamos lietuvių karo srityje pagalbai....”

New York Times 12 d. sausio, 1919 m.:

.....Argumentas, įteikimui Taikos Kongresui, reikalaujant Lietuvių tautai neprigulmybės, paremtas dalinai „mažų tautų teisėmis”, kaip buvo išdėstyta Prezidento Wilsono birželyje, 1917, paduotas ką tik išleistoje knygoje Lietuvių Katalikų Tiesos Draugijos. Tai vertimas „Lietuvių Tautos ir jos dabartinių tautinių troškimų istorijos”. parašytos Kunigo A. Jusaičio, Friburgo universiteto teisių magistro, Sveicarijoj. (Seka citatos).

Jusaitis skelbia, sekdamas arti prezidenta Wilsoną „visų tautų teisės doktrinas”, ir tuo pamatu jis pataria išsižadėti nekurių Lietuvos teritorijos dalių, ir perša kaipo sieną sumanytai neprigulmingai valstijai vien tokias teritorijas, kuriose grynai lietuviai gyvena ir vartojama vyriausiai lietuvių kalba. Latviai minimi Jusaičio, kaipo „artimi giminaičiai”. artimi lietuviams kalba ir rase ir tik skiriantys nekuria dalia tikybiniais atžvilgiais”.

Būtinai reikalinga, kad lietuviai atsizadėtų visų tų savo buvusios valstijos dalių, kurios apgyventos tikrų baltgudžių ar „lenkų”, tvirtina Jusaitis, tačiau visa teritorija, apgyventa lietuvių turi būt suvienyta. Lietuva turi būt atskirta nuo tų distriktų, kurie yra apskritai lietuvių etnografišku būdu, kur pirma gyveno žmonės tos pačios lietuvių rasės ir kalbos, bet kurie nuo labai seniai priėmė baltgudžių ar lenkų kalba, kaip, pavyzdin, Jacvingių teritorijos į pietus nuo Nemuno, arba rytiniai kraštai Vilniaus gubernijos, kur nedidelis plotas vartoja savo protėvių lietuvių kalba. (Citatos).

Nauja valstija, kaip p. Jusaitis norėtų, kad įvyktų, turėtų apimti Kauno gubernija, Vilniaus ir Suvalkų du



trečdaliu, Gardino dalį ir rūsų Lietuvą, sudarant viso 33.430 ketvirtainių mylių teritoriją su 4.138.600 gyventojų....

Paremti savo nuomone, kad tat Lietuviai suteiktų užtektiną jėgą gyventojais ir teritorija užilaikyti neprigulminga valstija, jis priveda Graikijos, Bulgarijos, Danijos, Serbijos, Oliandijos, Belgijos, ir Portugalijos gyventojų ir teritorijų skaitlines. Norvegija turi daugiau žemės už proponuojamą Lietuvą, bet mažiau gyventojų...”

---

Literary Digest 25 d. sausio 1919 m.:

...,Lietuvos dabartinės mintys tai, sulyginamai, maža provincija prie Baltiko. Bet taip kaip Luxemburgo didkunigaikštija yra kadais didžios vien maža liekana, taip Lietuva tėra vos dešimta dalis buvusios keturioliktame ir penkioliktame šimtmečiuose viešpatystės, slėkusios nuo Baltiko iki Juodųjų jurių, apimant dabartinę Odesą.... P. Jusaitis suranda įrodymus sulig jų literatūros net iš už Tacito laikų ir tvirtina, kad prieš geležies amžių Mycenos karielių (gintarų) buvo atgabenta iš tų žmonių sričių prie Baltiko.

Daug mažai žinomos istorijos pasakyta toje knygoje; tvirtinama, kad kalba toks primityvis savo indo-europiejinio paėjimo darodymas, kaip ir sanskritų. Istorija apie priėmimą krikščionijos su literatūra prasidedančia apie 1545 m. labai indomi....”

---

New York Herald.

...,Lietuva—maža šalis, apie kurią tik maža težinoma. Faktas suteikia pačiame laike vertę knygai parašytai Kunigo Antano Jusaičio ir išleisti Lietuviu Katalikų Tiesos Draugijos po antgalviu „The History of the Lithuanian Nation and its present Aspirations”. Toje mažoje knygoje yra daug ką galima skaityti su nauda. Ir-gi negali-



ma aplenkti labai trumpos išangos iš po Maurice Francis Egan plunksnos, kame jis išreiškia vilties, kad didžiame apsisprendime, kurio pasaulis laukia šiandien, tos labiausia iš visų mažų tautų prislėgtos reikalavimas atras lėpniausia užuojautą ir praktiškiausią savo teisingų ir duosnių brolių — Amerikos žmonių — paramą”.

---

Detroit, Mich. Free Press. 11 d. sausio, 1919 m.

„...Ta knyga perstato istoriją Lietuvos, dabar skaitomos tarpe mažesniųjų Europos tautų, bet kadaise vienos didžiausių Europoje imperijų. Žmonės paeina nuo čiabuvių gyventojų savo šalyje ir jie dar tebekalba savo pirmąją kalbą ir su tikra meile prie laisvės bei neprigulmybės, kas verčia juos nusikratyti svetimos globos. Tuo tarpu tauta yra po vokiečių valdžia. Murice Egan, Suvienytų Valstijų ministeris Danijoje kalba už Lietuvą kaip tautą...”

---

New York Tribune, 13 d. sausio, 1919.

„...Lietuva buvo apskritai skaitytojams šiek tiek daugiau nei vardas ir plotas žemės Rusijos žemlapyje. Dabar ji kyla į frontą kaip dalykas ginčo tarpe tautų ir kaip galinga nauja spēka pasaulyje. Jos istorija apima šimtmečius. Turi visą naujo apreiškimo patraukimą, greta su savo būtinu romanu, karžigyste, pasakomis ir tragedija. Nors žinoma, mes daleidžiame pateisintinos propagandos uolumą, turime priimti knygą visumoj kaip labai ir teisingai informuojančią ir suteikiančią nemažą medžiagos teisingam supratimui supainiotų vidurinės Europos tautinio apsisprendimo problemų...”

---

Newark, N. J. News, 26 d. sausio, 1919.

„...Kaip tik laiku, del lietuvių pripažinimo Taikos Kongrese neprigulminga valstija tapo atspausta Lietu-



vių Katalikų Tiesos Dr—jos knyga „The History of the Lithuanian Nation ant its Present National Aspirations.” Autorius jos yra Friburgo universiteto, Sveicarijoj, studentas Antanas Jusaitis. Lietuvos istorija paimta iš seniausių laikų iki jos galutiniam Viennos Kongresu padalinimui tarpe jos kaimynių viešpatiju. Autorius aiškina jos puolimą pasekme keistų ryšių per daugel metų su Lenkija ir protestuoja prieš tokį sutvarkymo planą, kad vėl ne suvienijus tiedvi tauti po viena valdžia.

---

Baltimore Sun, sausio 26 d. 1919 d.

„...Dabartiniai lietuvių siekimai, kaip paduodama šioje mažoje knygoje, „yra visiškai suvienyta Lietuva, laisva Lietuva, jei galima konfederacijoje su lygiai neprigulminga, nepadalinama Latvija.” Salis guli palei Baltiko jūros, su Ryga kaipo vyriausiu jūrių uostu....

---

Brooklyn, N. Y. Eagle, 1 d. vas. 1919.

Lietuvių Katalikų Tiesos Draugija išieido atsišaukimą — „The History of the Lithuanian Nation and its Present Aspirations” — Lietuvos neprigulmybei, ko tvirtai tikimasi iš Taikos Konferencijos gerų norų. Tai šauksmas kadaisė vienos seniausių tautų, bet kuri šimtmečiais buvo priversta tylėti. Trumpai sakant, Lietuva yra Lenkijos, pirm kol pastarąją neužslopino Rusai, Prūsai ir Austrai, dalis. Senovės laikuose Lietuva apėmė plačią teritoriją, siekiančią nuo Baltiko iki Juodųjų jūrių, kur dabar stovi Odesos miestas ir nuo Bugo upės į vakarus iki Okrai rytuose....

Lietuviai aprašomi kaipo ramūs, mandagus žmonės, ramūs piliečiai, mėgstą naminį gyvenimą žmonės ir pramoningi ūkininkai. Jie sudaro 4.000.000 gyventojų su, vidutiniai imant, po 125 ant kiekvienos ketvirtainės mylios. Lietuvos - Latvijos teritorija pačiame Europos centre, geriausios komunikacijos jūrėmis, tarpe rytinės



Europos (Rusijoje) ir vakarų pasaulio, rėže. Lietuvos sostinė buvo Vilnius. Kuomet žiaurus vokiečiai užplūdo vakarų Rusiją pasaulio kare, Lietuva užvis daugiausiai nukentėjo. Visi jos piliečiai, kurie tik galėjo, pabėgo nuo teutonų ordų. Rusija padidino jų išgastį, įsakydama išsikraustyti toliau į rytus visom jų privati-  
nėm ir finansinėm įstaigom savo pačių aprūpinimui. Kuomet pasaulis simpatingai kalba apie Lenkiją, neturėtų pamiršti kenčiančios, kantrios, karžingos Lietuvos...'

New York Post 19 d. balandžio, 1919.

„Iš karo liejyklos pakilo mažųjų tautų šaukimas prie apsisprendimo teisių, kurios taip dažnai karo metu buvo garsinamos. Lenkijos siekiniams ir reikalams pasaulis jau seniai simpatizavo, bet apie Lietuvos, teip ilgai susivienijusios su Lenkija, mažai žinota. Tryliktojo šimtmečio viešpatija Lietuva, tiesusis nuo Baltijos jūrų iki Juodųjų pietuose ir nuo Bugo vakaruose iki Okai upei rytuose, po Lublino unijos 1559 susivienijusi su Lenkija.

Kad lietuvių tauta gal suorganizuoti sava valstiją ir aną valdyti, Jusaitis tvirtina neužginčijamu faktų ir dėlto, kad viduramžiuose lietuviai ne vien sudarė imperiją, sulaukė vokiečių užpuolimus ir galų gale visai vokiečių pasikėsinimus sunaikino (Grunvaldo laukuose), bet ir paėmė savo globon daug didesnes už save tautas.

Juog Lietuva prarado savo sudarytą savystovybę, Jusaitis kaltina susivienijimą su Lenkija. Kodėl, klausia Jusaitis, Lenkijai atgavus neprigulmybę, neturėtų tokia pat neprigulmybę įgyti Lietuvių tauta, kuri anos teip labai pageidauja...'

(Taša ant 102 pusl.)



# INTALPA.



- I. Lietuviškos (aistiškos) tautos; jų žemė, kilmė, kalba, tikėjimas, būdas; jų kultura prieš instojimą istorijon (iki 1200 metų).
- II. Lietuvių tautos ir jų viešpatystės istorija iki Vytauto mirčiai.
- III. Santikiai su lenkais, prasidėję prie Jagelos tos pačios dinastijos valdona abiem viešpatijom; po kelis syk ilgai besitęsdoma personalė unija; tankiai daromos su Lenkija santaros - unijos; nusilpimas augščiausios valdžios Lietuvoje invedimn lenkiškų viešpatystės teisių: išsiplatinimas sulenkėjimo Lietuvoje ir pertai demoralizacija lietuvių tautiško jausmo. Pasekmė tų santikių — Liublino unija.
- IV. Apvertininas juristiškai ryšių Lietuvos viešpatystės su Lenkija, buvusių prieš Liublino uniją ir po jai.
- V. Priežastys puolimo Lenkijos (ir drauge Lietuvos). Unija su Lietuva—tikra priežastis iškilimo lenkų tautos ir viešpatystės, bet sykiu—vidurinės betvarės ir jų viešpatystės puolimo.
- VI. Išlikimas lietuvių tautiškos sąmonės išlaikymu tautoje savos kalbos, tradicijų, išreiškimu tos sąmonės literaturoje. Kilimas ir išsiplatinimas tarp lietuvių tautiško susipratimo. Kulturiškas ir ekanomiškas tautos pakilimas paskutiniu laiku.
- VII. Dabartiniai lietuvių tautiški siekiniai: visų tautos dalių politiška vienybė ir neprigulmybė; atsiskyrimas nuo svetimų intekmių; palaikymas tik vienos lietuviškos kalbos tautiška; santikiai su lenkais, gudais ir latviais.
- VIII. Ar Lietuva galima kaipo viešpatystė? Lietuvių tautos valstijiniai gabumai; teisės prie neprigulmybės tautų nustojusių arba niekad neturėjusių viešpatystės; likimas smulkių tautų svetimose valstijose (pav. Rosijoje); ar lietuviai turi gana inteligentų, kad vest valstiją; plotas žemės ir skatlius gyventojų Lietuvos teritorijoje.
- IX. Lenkų viliugingi siekiai.



## I.

Lietuviškos (aistiškos) tautos; jų žemė, kilmė, kalba, tikėjimas, būdas; jų kultura prieš instojimą istorijon (iki 1200 metų).

Lietuvių tauta priguli prie mažesniųjų Europoje. Paskutiniame XIXme metašimtyje sulenkėjimu savo augštesniųjų luomų ir Rosijos valdžios prispaudimu lietuviškos tautystės ji buvo taip nužeminta, kad ir jos vardas pasaulyje buvo jau beveik užmirštas. O vienok buvo laikas, kada (XIV ir XV amž.) Lietuva darė vieną iš didžiausių imperijų Europoje.

Mūsų laikuose galime kalbėti apie trejopą Lietuvą. Apie buvusią galingą Lietuvos viešpatystę XV amžiaus. Tai yra istoriškoji Lietuva, kuri nuo Baltijos jūrės ties Palanga ir Nemuno ištaka į marias tęsėsi iki Juodųjų marių tarp Dniestro ir Dniepro, kur dabar guli miestas Odesa; nuo Bugo upės vakaruose iki Okai upei į rytus. Antru ėmus, Lietuva kaip šalis apgyventa lietuviškos kilmės (race, blood—kraujo) žmonių; kur dalis gyventojų dabar yra priėmusi gudišką ir sporadiškai išmėtytos kuopelės — lenkų kalbą, bet kur ankstybesniuose amžiuose gyveno žmonės vienos lietuviškos kilmės (race), tos pačios lietuviškos kalbos, vieno lietuviško, jiems savo, tikėjimo ir vienu papročiu. Tai Lietuva plačiame etnografiškame supratime. Ji apima Kauno, Vilniaus, Suvalkų ir Gardino gubernijas ir Rytinę Prūsiją iki upei Alle ir miestui Labiau (Labguva) ant marių kranto.

Salis stricte etnografiškai lietuviška, kur gyventojai ir dabar kalba lietuviška kalba, neužmiršo savo garbin



gcs istoriškcs praeties ir gaivinami vieno nacionališko idealo: politiškos vienybės visų lietuviškų žemių po viena nacionališka, sava valdžia. Ta šalis, dagi dabar lietuviška iš kalbos ir branduolys istoriškosios Lietuvos, apima visą Kauno guberniją, Vilniaus gub. be dviejų rytinių pavietaų, Disnos ir Vileikos, Gardino gub-jos dalį i žiemius nuo Nemuno, Suvalkų gub. be Augustavo pavieto, nekurias dalis Kuršo gub. ir šiaurrytinę dalį Rytinių Prūsų iki upei Prėgel.

Lietuviai drauge su savo tautiškais giminaičiais latviais, gyvenančiais Kuršo, Liflendijos (Livonia) ir Vitebskogubernijose, ir, iš dalies teutonų išnaikintais karėse, iš dalies priėmusiais vokiečių kalbą prūsais, gyvenusiais i vakarus nuo lietuvių iki Vislos upei, priguli prie indo-europiškų tautų. Lietuviai nėra nė slavai, nė germanai, su kuriais jie turi tik tiek giminystės, kiek su latynais, persais, arba grekais. Lietuvių kalba su savo senomis formomis yra taip svarbi lingvistikos moksle, kad statoma šale sanskritiškosios.

Lietuviai yra aborigenai apgyventos jų šalies. Jokios kitos veislės žmonių negyventa prieš lietuvius ant dabar jų užimamos žemės. Antropologų tyrinėjimai parodo, kad galvų kiaušai, iškasami seniausiuose kapuose ant visos lietuvių apgyventos žemės, yra žmonių tos pačios antropologiškos veislės, ką ir dabartiniai lietuviai.\*)

Prieš priėmimą krikščionystės lietuviai drauge su prūsais ir latviais turėjo savą ypatingą tikėjimą su išdirbta

---

\*) Naujausia istorijoje teorija apie pirmas indo-europiškų tautų sodybas, pasiremianti ant archeologijos, antropologijos ir lingvistikos, deda tas sodybas vidurinėje Europoje ir pietinės Rosijos stepuose ir atmeta seniaus priimtą atėjimą indo - europiečių iš Azijos; priešingai, jie esą i Aziją nuėję iš Europos. Taip kad spėjimai nekurių lietuvių rašytojų apie atėjimą lietuviškų tautų i Lietuvą iš Mažosios Azijos, nors žingeidūs, bet nėra teisingi.



hierarchija, kurioje buvo yvairios rūšys dvasiškių su vienu vyriausiu kunigu viršuje. Vyriausias dievų, Perkūnas, buvo dangaus ir griausmų dievu; jis prilygsta Romos Jupiteriui (Joviui) arba Grekų Dzeusui (Dijui). Kiti gi dievai buvo arba personifikacija prigimties spėkų, arba vietų dievai, kaip namų, upių, girių, ir žmonių veikimų globėjai, kaip žemdirbystės, karės, medžionės, meilės dievai.

Apie lietuvių būdą vienas vokiețys, atsilankęs dabar vokiečių užimtoje Lietuvoje, neseniai rašė\*), kad tai esą tykūs, mandagūs žmonės, pakajingai užsiimanti žemdirbyste ir trūsū apie savo namų reikalus ir kad, matydamas juos, niekas negalėtų pamislyti, kad tai ta pati tauta, ką XIII, XIV amžiuose pasirodė taip karinga, kad sutvėrė tokią didelę viešpatystę ir užkariavo tokius plotus svetimų žemių.

Pradžioje XIII metašim. apsiginimui nuo užpuolimų slavų ir vokiečių lietuviai susivienijo į vieną viešpatystę ir pradėjo nuožmias kares su užpuolikais už savo išlikimą pasaulėje. To laiko XIII metš. slavų ir vokiečių rašytojai vadina lietuvius: „pagonai - lietuviai, laukiniai, žiaurūs, plėšikai, gyvenanti kaip koki gyvuliai“. Remdamiesi tuo, daugelis lenkų mūsų laikais prikaišioja lietuviams, kad jie lenkams turį būti dėkingi, nes jie, lenkai, susivienydami su lietuviais, padarę juos civilizuotais žmonėmis.

Ant to mes galime atsakyti, kad tie XIII-ojo amžiaus raštai tai ne bešališki susiedų liudijimai, ale šmeižimai priešų, kurie užpuldinėdami ir galabindami lietuvius, gaudavo iš jų tokį patį atlyginimą. Apie senovės lietu-

---

\*) Bus metai, kaip mačiau rašyta viename lietuviškame laikraštyje.



vių būdą ir jų kultūrą mes turime žinias iš kitų bešališkesnių šaltinių.

Duesburgas rašo (script. rer. prus. I, 52), kad Zambija ir ypač Sudaunia (Sudavia) buvusios turtingos ir tirštai apgyventos (opulenta et populosa). „Sudavitae generosi, sicut nobilitate morum alios praecedebant, ita divitiis et potentia excedebant.“ Sudauniai užėmė pietinę dalį Suvalkų gubernijos ir dalį Prūsijos toliaus į vakarus. Adomas iš Bremos (De situ Daniae, cap. 227) XI metašim. ir Helmholt (chron. slavor. I, cap. 1.) XII metašimtyje, apie tuos pačius lietuvius ir prūsus rašydami, vadina juos „homines humanissimi“ ir tik apgailėstauja, kad jie, nors toki geri, vienok nekriščionys. Gotų vyskupas Jornandes, rašęs apie 550 m., vadina Aistus „pacatum hominum genus omnino“ (De reb. Geticis, V, 25.). Tacitas (Germania, cap. 45.) vadina Aistus (tuos pačius lietuvius ir prūsus) pakąjingais, darbštesniais už germanus ir liudija, kad jie užsiimą auginimu javų bei daržovių (frumenta ceterosque fructus) ir plaukioją po marias.

Apie senovės lietuviškų tautų kultūrą mums suteikia aiškias žinias šių dienų archeologija. Taip yra žinoma, kad jau neolito laikais (tarp 3000—1500 mt. pr. Kr.) Lietuvoje auginta visokie javai: miežiai, rugiai, avizos, (Sitzungsberichte d. Altertumsgesellschaft „Prussia“ 1909. Heft 22, p. 502). Mikėnų griuvėsiuose Grekijoje (apie 1500 met. pr. Kr.) rasta daugelis perlų (karolių) iš baltiško gintaro. Turtingiausios randamo gintaro vietos Baltijos pajūryje yra senųjų prūsų ir lietuvių žemėse: aiškus nurodymas ant pirkliškų susinešimų su Lietuva tų tolymų, ankstybos kultūros šalių, jei ne tiesiog, tai per kitas tarpinikaujancias tautas. S. Mueller, Schumann, Oskar Montelius išparodė, kad Hallstatto periode,



pirmutiniais geležies laikais Europoje (1000–400 pr. Kr.), Lietuvoje netik auginta javai, bet laikyta naminiai gyvuliai ir dėvėta, kaip lininius, taip ir vilnonius drabužius. Hallstatto periode vidurinės Europos kapuose taipgi randama daug gražnų iš gintaro.

Archeologai Tischler, Lissauer, Bezenberger ir kiti pagal iškasenas iš kapų Lietuvoje ir Prūsiose išpa-  
rodo, kad pradėdant nuo Kristaus laikų, iki pat atėjimui į Prūsus kryžiuočių, lietuvių turtingumas ir kultura buvę labai augštai pakilę. Lietuviai turėję ginklus, ūkės ir išdirbimo inrankius, visokius brangius papuošalus. Daiktai randami kapuose savo daugumu ir visokeriopumu tiesiog nustebiną (unser Staunen erregen-Tischler): geležiniai peiliai, kaltai, piaučuvai, jėtys, kardai; bronziniai brizgilai, pentinai, balnakilpės; bransoletai, sagtys, sagutės; stikliniai karoliai, daugybė papuošalų iš sidabro ir aukso. Ypač gerai išdirbti daiktai iš bronzos ir kitų metalų rodo augštai išstobulintą metalų techniką (Heydeck). Apie paskutinius Prūsų stabmeldystės laikus, t. y. kada čia atėjo kryžiuočiai, Tischler rašo, kad to laiko kapų iškasenose matomi ženklai „einer glänzenden litauischen Kultur“ (Ueber die Gliederung der Urgesch. Ostpreussens, p. 7.); Heydeck gi tvirtina, kad to laiko Lietuvos ir Prūsų kultura buvusi nėkiek ne žemesnė už pačių kryžiuočių (Atr.-gesell. „Prussia“ 1900, Heft 21, p. 66).\*)

Jeigu pagal viršminėtus liudjimus lietuviai ir VI-me ir dagi XI-me metašimėiuose buvo „pacatum hominum genus omnino“, homines humanissimi“, tai jie nebuvo nė plėšikais, nė laukiniais, nė kokio gyvuliško apsiėjimo. Jeigu lietuviai da prieš atėjimą į Prūsus kryžiuočių jau

---

\*) Apie lietuviškų tautų kulturą prieš XIII metašim., skaityk J. Basanavičiaus „Inžangą prie Lietuviškų Kryžių Albumo“.



turēja kultūrā nežemesnē uz tū pačīū kryžīuočīū, tai nē XII, nē XIII amžīū lietuviū kultura nebuvo žema. Vienok vēliāu šīmtū metū nuolatinēs karēs su slavāis (rūsāis ir lenkāis) ir vokiečāis, o paskui ir su totorāis, labāi nuvargīno lietuviūs, sumāžīno jū skaitliū, sunāikīno jū materiālē gerovē, nupuldē jū kultūrā.



## II.

Lietuvių tautos ir jų viešpatystės istorija iki Vytauto mirčiai.

Lietuviai, kaip išparodo archeologija, gyvena ant tos pačios vietos, ką ir dabar, jau keli tūkstančiai metų. Seniausi rašytojai vadina lietuviškas tautas Aistais. Pirmą kartą paminėtus raštuose vardus, ir vėliaus tarp lietuvių vartotus, randame Plotomėjaus (III, 5.) II-me amž. po Kr.; tai vardai dviejų aistiškų genčių: Galindae (prūsai) ir Sudeni (lietuviai).

Persikilnojime tautų (migratio gentium) lietuviai nedalyvavo, gal išskiriant vieną ar kitą mažesnę jų klaną (tribe) iš pakraščių lietuvių apgyventos teritorijos, prisiliejusį prie žygio (expedition) kokios didesnės germanų ordos. Priežastis tam turėjo būti stovis tuolaikinės lietuvių kultūros: pamatinis visos tų laikų lietuvių tautos užsiėmimas — žemdirbystė,\* su būtinomis tokiame atsitikime pastoviomis (fixed) sodybomis; pakajingumu ir kelių amžių darbštumu surinkti tautoje turtai, kurių jų negali visų pasiimti su savim persikeldama kiton vieton civilizuota tauta, taip kaip tą gali padaryti kokia pusbarbarė nomadiška ir neturtinga. Užtai mes ir matome istorijoje, kad civilizuotos ir su pastoviomis sodybomis tautos nekartą tampa užkariautos kitų, daigi mažiaus už jas civilizuotų, bet niekadoms nemaino save sodybų, nė kad pasitraukti nuo užkariautojų, nė kad užkariauti kitą šalį. Pavyzdys, Mesopotamijos klonies Sumerų civilizacija

\*) Tacitus, Germania, cap. 45.



priešbabilonijos laikų, keliais atvejais užkariauta nomadiškų ordų iš Arabijos, iki galutinai nesusimaišė su užkariautojais ir nepriėmė jų semitiškos kalbos; Grekijos ir Italijos (Romos) civilizacija išardyta barbarų germanų; Chanaano miestų karalystėlės užkariautos nomadiškų hebrejų; milžiniška Chinų civilizuota viešpatystė užkariauta mongolų.

Pirmuose krikščionių eros amžiuose lietuviškos tautos turėjo artymus prietikius su germaniškais gotais. Tą mums parodo nekurie gotiško kilimo žodžiai, randami prūsų ir lietuvių kalbose. Iki X amžiui lietuviškos tautos gyveno be kokios nors didesnės politiškos organizacijos. Vienijo jas tikai vienas tikėjimas, panaši visų kalba ir tie patys papročiai.

Nuo X amžiaus ant pakajingų lietuviškų tautų pradėjo iš pietų ir rytų užpuldinėti slavai. Tas jas privertė apgimimui savęs organizuoties kariškai po vadovyste „ryškių“ ir „kunigų“. (Vėliaus, kunigaikščiai—didesnieji kunigai, kaip dievaičiai—didesnieji dievai; Perkūnas—dievaitis, nes priguli prie eilės „dii majores“). Pradžioje XIII amžiaus, mes matome iš kronikų, pačioje Lietuvoje, be Prūsų, da esant apie 20 stambesnių kunigaikščių. Senesnėse Lietuvos istorijose paduodami vardai būk to laiko Lietuvos didžiųjų kunigaikščių (pav. Rimgaudas) buvo tai vardai nekurių tokių stambesniųjų dšlinių kunigaikščių, kuo nors įžymesnių už kitus, bet ne visos Lietuvos valdonų. Dagi vardas didžiojo kunigaikščio tais laikais Lietuvoje greičiausia buvo nežinomas.

Pirmutinis, kuris suvienijo didesnę lietuvių dalį į vieną viešpatystę ir vadinosi jau ne Kernavos, ne Trakų, ale Lietuvos kunigaikštis, buvo Mindaugas. Jis tai yra instei-



gējas Lietuvos viešpatystēs ir pirmutinis vienytojas visos Lietuvių tautos.

Mindaugas vienok nespėjo suvienyti visos tautos. Liko da neprigulinčiais nuo jo valdžios jacvingi\*) pietuose ir žemaičiai vakaruose. Vienok į rytus Lietuvos viešpatystės sienas jis pastūmė iki už Smolensko. Jo vienijimo darbe jį sukliudė nenustojanti užpuldinėjimai vokiškų ordenų bei karės su Galicijos kunigaikščiais ir nelaikinė, netikėta jo mirtis. Jis priėmė krikštą pagal katalikišką išpažinimą ir, gavęs nuo pop. Innocentijaus IV karališką karūną, vainikavosi Lietuvos karalium 1253 metuose. Mirė 1263 met. išdavingai nužudytas per vieną karišką žygį, kada jau buvo viską surengęs, kad paliuosuotų nuo kryžiuočių spaudimo žemačius ir privienytų juos po savo valdžia.

Mirus Mindaugui, kilo suirutė tarp Lietuvos dalinių kunigaikščių, vienok ideja suvienytos Lietuvos ir Didžiojo Kunigaikščio valdžios pasirodė jau neišnaikinama tau-toje. Suirutės nustojo tik pradžioje XIV amžiaus. Nuo 1315 iki 1340 m. viešpatavo Gediminas. Jo laikų Lietuva jau stipri viešpatystė, su kurią turi skaityties visos aplinkinės šalys. Jis suvienijo visą tautą, išskyrus lietuvius seniau pakliuvusius po kryžiuočių valdžia, ant Nemuno ištakos ir ant upės Pregel. Prie jo Lietuva pasiekia savo naturališkų sienų į pietus ir į rytus, upes Pripetį ir Dnieprą.

\*) Lenkiškai jadzvingi, slaviškų chronikų jatviagi - tas pats žodis. t žodyje jatviagi rodo, kad čia turi būti minkštoji c (dzūkų ištarme), ne dz; ia žodyje jatviagi yra jus malyj, kuris visados stovi vietoj en, in; užtai ir lenkiškoje formoje jadzvingi turime in. Lietuviškas sufiksas ving ir ing - tas pats: lietvingi ir lietingi metai. Tas sufiksas rodo, kad tos padermes vardas buvo būvardis, ne daiktavardis; užtai in plur. j a c v i n g i, ne jacvingai.



Gedimino inpėdinių būtina užduotis buvo, surinkus visas lietuvių tautos spėkas, išnaikinti vieną ir kitą kryžiuočių ordeną ir tokiu būdu, išliuosavus lietuvių giminaičius latvius ir prūsus, visus suvienyti vienoje viešpatystėje. Gedimino palikta viešpatystė jau buvo gana stipri tai užduočiai. Prūsai ir latviai nuo pat jų užkariavimo kryžiuočiais nekartą darė sukilimus prieš juosius. Neužilgo po Gedimino mirčiai visi latviai buvo sukilę prieš kardininkus; sukilimas buvo vienas iš pasekmingiausių; išskyrus porą pilių, buvo latvių paimtos visos ordeno pilys ir miestai. Išnaikinus Livonijos ordeną ir paliosavus latvius, būtų buvęs užtikrintas ir išvaymas ordeno iš Prūsų. Ir vienok lietuviai nepadavė rankos savo broliams latviams; o tik kryžiuočiai iš Prūsų atėjo su pagelba kardininkams, ir abeji kruvinai užspaudė sukilimą.

Gedimino inpėdinsys Algirdas padarė kapitališką klaidą, kad nesuprato tos savo užduoties. Vietoj kad užimti Lietuvai pamarius nuo Vislos iki Narvai, kad privienijus Lietuvai prūsus ir latvius, paremti viešpatystės galybe ant genčių vieno kilimo ir panašios kalbos; jis pastato savo brolių, Ritterišką Kęstutį, ginti su žemaičiais Lietuvą nuo plėšikiškų ordenu, o pats visas likusias viešpatystės spėkas atkreipia į rytus prieš slavus ir totorius. Teisybė, savo užkariavimais jis paverčia Lietuvą į didelę imperiją, kurios plotas užima netoliesia pusę dabartinės Europinės Rosijos ir tęsiasi nuo Baltijos iki Juoduju mariu. Bet taip darydamas, išsizada beveik pūsės lietuviškos kilmės genčių ir dali jų, prūsus, kaip vėliau pasirodo, palieka pražuvimui. Iš kitos pusės, priima į viešpatystę kelis syk daugiau svetimo gaivalo, ne kaip savo, ir Lietuvos tautą stato į pavojų jos viešpatystę galint pavirsti nelietuviška.



Algirdo sūnus ir in pėdinsys Jagela\*) padarė da didesnę politikos klaidą, jeigu tik taip švelniai mes pavadinsime jo pasielgimą su Lietuvos viešpatyste. Susiedinėje Lenkijoje tuo laiku tapo karalium jauna, vos keliolikos metų, mergina Jadvyga. Lenkai per karaliavimą josios tėvo Liudviko Vengriškio ingijo patyrimą, kad išrinkus kitos valstijos valdoną savo karalium, jeigu jisai pasilieka gyventi savo senoje, o ne jų viešpatystėje: tai geriausiam atsitikime jie savo šalį palieka vistiek ką be karaliaus, ir joje būtinai kyla betvarkė. Tai, sakau, geriausiam atsitikime, nes gali išeiti da daug blogiau; būtent, jų šalis gali pakliūti po svetimos tautos intekme arba ir po valdžia, t. y. nustoti savo neprigulmybės.

Taigi dabar lenkų didžiūnai pasiūlo Jagelai ranką savo karalaitės Jadvygos, o sykiu teipgi — kad jis būtų lenkų karalium. Bet, do ut des. Už Lenkų Karaliaus vietą reikalauja, kad jis pasiliktų vien lenkų karalium, tai yra apsigyventų Lenkijoje, Krakove, o Lietuvą kad privienytų prie Lenkijos; kas aiškiaus pasakius, — kad Lietuvą aneksuotų Lenkijai, padarytų Lenkijos provincija. Tas Jagelai turėjo išrodyti pigia kaina, nes būdamas Lenkijos karalium, jug valdys ir josios būsiančią provinciją —

---

\*) Pavardė Jagela (akcentas circumflexus ant - e) randasi Viiniaus gubje; pažinojau vieną žmogų išten su tą pavarde. Ji pasidariusi tarmiškai taip, kaip žodžiai mergelė, mergela (abiejuose žedžiuose l kieta), kuriuodu lygūs literatiškos kalbos žodžiui mergelė; Katela — Katelė. Tarmėse, užlaikančiose literatiškos kalbos akcentą, tos pavardės, arba palaikydamos pirmutinį ištarimą, perkelia akcentą ant galo Katela (akcentas ant paskutinės a), arba palikdamos akcentą ant priešpaskutinės, e padaro ilga ē, pavz. Daugēla. Per nonsensišką iškraipymą lietuviškų pavardžių, būk tai padallinimui, jos pavirsta į Kociello, Dowgiallo, Jagiello; da toliaus — Jagiellony, būk tai latyniškai (da garbingiau): Jagiello, gen. Jagiellonis, panašiai kaip Cicero — Ciceronis.



Lietuva. Kad jis turi Lietuvoje investuoti katalikų tikėjimą, tai to jau reikalauja paprasčiausia politikos gudrybė. Nes Lenkija, būdama katalikiška, bus stipresnė, jei visos jos dalys-provincijos turės vieną, tą patį, tikėjimą. Kad čia nėjo tik apie ideališką panaikinimą Lietuvoje stabmeldystės, matome iš to, kad vėliaus visokios privilegijos, taip sakant pilietybę Lietuvoje, buvo suteikta tik katalikams; o lietuviai rytinio rito buvo prašalinti nuo tų privilegijų, ir jiems da gi uždrausta eiti į matrimonijališkus ryšius su katalikais. Jagela sutinka ir už Lenkijos karalystę atiduoda lenkam savo tėvoniją-Lietuva, sutvertą didvyriškais darbais savo tėvo ir tėvuko, Algirdo ir Gedimino, ir lietuvių krauju. Apsikarūnavęs Lenkų (o ne drauge ir Lietuvių) Karalium ir apsigyvenęs Lenkijoje, Jagela valdymui Lietuvos paskiria gubernatorių, lenkų karaliaus vietininką, kaip pritinka provincijai, ir da gi Vilniuje pastato lenkišką garnizoną. Vadinti viešpatystės valdoną išdaviku, nė mums nepritnka, nė to laiko lietuviams neturėjo tai išrodyti galimu; bet kad šitoje prasmėje lietuviai turėjo priimti Jagelos pasiūlymą, matome iš to, kad po vadovyste Vytauto jie sukilo prieš karaliaus vietininką, norėdami Lietuvos sostą atiduoti Kęstučio sūnui ir tuo patim kaip ir išreikšdami, jog Jagelą jie pripažįsta nustojusiu Didžio Kunigaikščio vietas.

Jagela turėjo pripažinti Vytautą\*) Didžiu Kunigaikščiu Lietuvos; o su Lenkija pasiliko tik sutartis pagalbos viena kitai karėse. Vytauto valdymo laikas (1392—1430) yra periodas didžiausios galybės Lietuvos į išlankį. Algirdo sutvertą imperiją, visas Lietuvai priklausančias

---

\*) Vartojama lenkų kalboje to paties vardo forma *Witold* nėra be pamato. Ji paimta iš lietuvių kalbos. Rytiečiai sillabą *al* tankiai ištaria kaip *a u*, pavz. *Baltrus - Bautrus*. Maišant *al* su *au*, turėjo nekuriuose tarmėse vardas *V y t a u t a s* būti ištariamais kaipo *Vytaldas*.



kunigaikštystes, jis suliejo į vieną stiprią viešpatystę, o Didžio Kunigaikščio autoritą pakėlė į autokratišką dągi prieš didžiūnus. Tuoį pradžioje jo valdymo buvo bandę jam priešintis nekurie inžymesnių kunigaikščių. Jis nuo pavojingesnių atėmė jų valdynes, o likusieji buvo priversti šventai jo klausyti. Sustiprinęs savo valdžią viduj, jis norėjo suvienyti su Lietuva likusius rusus ir ant jų tada viešpatavusius totorius. Bet kovoje prieš Vorsklos tapo totorių visiškai sumuštas (1399).

Tais pačiais metais mirė Jagelos pati Jadvyga. Lenkai tik per šliūbą su jaja tapusį karalium, o neturėdami iš to naudos, galėjo prašalinti Jagelą nuo karaliavimo Lenkijoje. Tas būtų pridirbęs Vytautui nesmagumų, nes Jagela būtų galėjęs likti pretendentu prie Lietuvos sosto. Kad pagelbėti Jagelai, Vytautas 1401 metuose padaro Vilniaus sutartį, pagal kurią Jagelą pripažįsta savo inpediniu Lietuvoje.

In trumpą laiką po Vorsklos pralaimėjimui Vytautas pataikė ir vėl sustiprinti savo galybę ir savo politika padarė tai, kad totoriai visą laiką jo viešpatavimo užsilaikė lyginai kaip jo vasalai; jis globojo jų chanus, ir jie reikale suteikdavo jam savo karišką pagelbą. Dabar jis atkreipė savo veikimą prieš vakarinius Lietuvos mirtinus priešus, kryžiuočius. Per keletą metų jis prirengė savo spēkas Lietuvoje prie deciduojančios su jais karės. Sunku jam buvo palenkti lenkus į karę, bet kryžiuočiai patys jam tame padėjo savo užpuldinėjimais ant Lenkijos. Galutinai ir Jagela apskelbė ordenui karę. Vytautas į tą karę išstatė netik lietuvius, bet rusus, totorius, ir pasamdė iš Cekijos vakarinės Europos kariumeņę; padėjo dągi prisiruošti lenkams, siųzdamas jiems prisirengimui į karę provijantą. Kova ištiko ties Gruenvaldu



ir Tanenbergu Prūsuoje (1410). Vytautas priėngė kariūmenes prie kovos, jis buvo veikliausiu vadu mūšyje ir jo strategija pergalėjo. Čia tapo galutinai sutrinta ordeno galybė.

Jeigu būtų buvęs pritinkančiai išnaudota ta pergalė, kryžiuočių ordenas būtų tapęs visiškai išnaikintas. Bet lenkai, užiminėdami Prūsijos miestus, tuojaus skyrė juos prie Lenkijos ir savo godumu pakreipė Vytautą į kitą pusę. Vytautas dabar pats išgelbėjo ordoną nuo visiškos pražūties, nepadėdamas toliaus kariauti lenkams; dagi, dalyvaudamas santaikoje mieste Thorn, pasirūpino ordenui kiek galima lengvesnes sąlygas: jis turėjo ateityje skaityties su lenkais, kurie nuolatos rodė savo pretensijas prieš Lietuvos savistovystę. Jis nenorėjo, kad Lenkija žymiai sustiprėtų; ir ordenas jam buvo reikalingas jojo prietikiuose su lenkais.

1413 m. (2 Oct.) įvyko svarbi lietuvių su lenkais unija mieste Horodlo, kur abi pusės stovi lygiomis ir abi žadasi, mirus katrų nors valdonui, rinkti kitą į jo vietą visiems drauge: mirus lenkų karaliui — renka jo inpėdinį drauge su lenkų didžiūnais taipgi Lietuvos didžiūnai ir jų did. kunigaikštis, ir vice versa, Lietuvos did. kunigaikštį renka Lietuvos didžiūnai drauge su didžiūnais Lenkijos ir jų karalius. Čia teisės abiejų lygios; Lietuva žemesnė tik titulu: Lenkija—karalystė, Lietuva—did. kunigaikštystė. Teisybė, tos unijos akte Lietuva, kaipo kunigaikštystė, esti vienijama prie Lenkijos—karalystės, o ne atbulai; nes Lietuva žemesnė titulu. Nors ta kunigaikštystė tuo laiku yra ir trissyk didesnė už minimą karalystę, ir daug galingesnė; bet to laiko supratimu titulas daug reiškė. Tą plunksnos (raštu) privienijimą savo šalies prie svetimos lietuviai, kaip parodo jų pasielgimas



artimiausioje ateityje, matyt, nė neėmė labai ištikrųjų (seriously).

Fabaigoje savo viešpatavimo, neturėdamas sūnaus-in-pėdinio, kad užtikrint Lietuvai savistovybę, padarant ją visiškai lygia su Lenkija; Vytautas sumanė karūnuoties Lietuvos karalium. Bet aktas karūnavimo neinvyko, nes neprielankių Vytautui lenkų politikų pasiūsti plėšikai atėmė nuo ciesorijaus Sigismundo pasiuntinių vežamą Vytautui karūną, ir jis pats netikėtai mirė laike savo karūnavimo iškilmių.\*)

---

\*) Prieš keletą metų Vilniaus Katedroje tapo atrastas Vytauto kapas. Grabe buvusi karūna, su kuria matyt buvo palaidotas Lietuvos didvyrio kūnas. Ta iš-grabo - karūna taipgi prapuolė.



### III.

Santikiai su lenkais, prasidėję prie Jagelos: tos pačios dinastijos valdonaif abiem viešpatijom; po kelis syk ilgai besitęsdoma personalė unija; tankiai daromos su Lenkija santaros-unijos; nusilpimas augėčiausios valdžios Lietuvoje invedimu lenkiškų viešpatystės teisių; išsiplatinimas sulenkėjimo Lietuvoje ir pertai demoralizacija lietuvių tautiško jausmo. Pasekmė tų santikių — Liubline unija.

Lenkų rūpešciu Jagelos ir Vytauto padarytos Lietuvos su Lenkija unijos Lietuvos didžiūnai nenorėjo ir užtai, pirmai progai pasitaikius, tuojaus parodė, kad jie jos nepripažįsta.

Mirus Vytautui, lietuviai, nepaisydami Horodlo unijos, išsirinko sau didžiu kunigaikščiu Svitrigailą be lenkų dalyvavimo ir prieš jų norą (1430). Tas unijos visai nepripažino per visą savo viešpatavimą, buvo dagi suėmęs lenkų karalių Jagelą už nekuriuos Podolės miestus lenkų užimtus, pasinaudojant Vytauto mirtim, ir paleido, tik pasižadėjus Jagelai tuos miestus vėl sugražinti Lietuvai.

Jo varžytinis (the rival) dėl valdžios, numetęs jį nuo sosto Zygmantas Kęstutaitis, kad gautų lenkų pagelbą karėje prieš Svitrigailą, 1432 met. vėl atnaujino uniją; bet ji vėl buvo lietuvių sulaužyta po Zygmanto Kęstut. mirėiai, išrenkant d.-kunigaikščiu Kazimierą Jagelaiti. Ir taip paskui toliaus, unijos lenkų nuolatai buvo lipamos i draugę, o lietuvių prie pirmos progos laužomos. Kitasyk prie vieno to paties valdono būdavo net po kelis syk daromos unijų sutartys; o ginčių dėl tų unijų ant tam tyčia sušaukiamų seimų lietuvių su lenkais būdavo be saiko; ir taip iki paskutinei jujų 1569 metuose Liubline.



Lenkai reikalaudavo visiško suliejimo Lietuvos su Lenkija, pavertimo Lietuvos į Lenkijos provinciją. Tą jie aiškiai pasisakė da 1448 metų Liublino seime: kad abi valstiji suliet į vieną Lenkų karaliją; Lietuva kad liktų tik viena iš Lenkijos provincijų, kaip Krakovas arba Sieradzius; kad lietuviai skaitytųsi Lenkijos pavaldiniais, kaip ir tikri lenkai; visiems tos pačios lenkų šlėktos privilegijos.

Lietuviai gi nenorėdavo išsivadėti neprigulmybės ir savistovumo savo viešpatijos; sutikdavo vien ant santaros—taikos su Lenkija ir ryšio apsigynimui nuo priešų.

Vienok nuolatiniai lenkų užsimitimai su tomis unijomis, daugiau šimto metų (vos su pora pertraukų) personalė unija su Lenkija — taigi bendras abiem šalim valdonas,\*) nusilpninimas Lietuvoje valdžios bajorų privilegijomis ir ilgai besitęsdami prietikiai Lietuvos bajorų su lenkų šlėktą savo padarė, ir lenkų pasikėsinimai ant pavienių prerogatyvų Lietuvos, kaipo viešpatystės, jiems išdalies nusisekė.

\* \* \*

Lenkų didžiūnams labai magėjo, kad galėtų ingyti didelius nejudinamus turtus plačioje Lietuvoje; bet Lietuvos instatymai tą draudė svetimiems pavaldiniams. Už tai išpradžių toki nuobrastini lenkų reikalavimai nuo lietuvių, kad Lenkijai būtų atiduotas Volinuis ir Podolė, jiems artymiausios ir derlingiausios žemės. Lietuviams

---

\*) Personalė unija, ineita prie Kazimiero Jagelaičio 1447 met., pertraukta tik: 1) laike Aleksandro nuo 1492 iki 1501 mt. (9 metai); 2) per rinkimus valdono, mirus Aleksandru, unija atnaujinta tuo vos į porą mėnesių, Spalių iki Gruodžio mėn. 1506 mt.; 3) apėmus D.Kunigaikščio sostą Zygmantui Augustui iki užstojimui jo Lenkų Karalium, 1544 - 48 mt.



spirianties mažinti savo viešpatystę, jie reikalavo panaikinimo viešpatijos sienų tarp Lietuvos ir Lenkijos. Cia tai tikra reikšmė lenkų nuolatinių reikalavimų privienijimo Lietuvos prie Lenkijos. Ir užtai matome, kad gavę per Liublino uniją Lietuvos derlingiausius kraštus, visas žemes į pietus nuo upės Pripetės, jie daugiau jau nekvaršina lietuvių apie naujas unijas.

Mirus karaliui Vladislavui III 1444 mt., lenkai kviečia ant savo sosto Lietuvos didį kunigaikštį Kazimierą Jagelaitį. Lietuviai tik po trijų metų paveldžia jam važiuoti karaliautu in Lenkija, ir iki jo mirėiai (1492) per 45 metus pasilieka be valdono. Cia lenkų politikai turėjo patėmyti pigų būdą panaikinti skirtiną valdoną Lietuvoje: kožną lietuvių išrinktą didkunigaikštį jie apskelbdavo lenkų karalium ir tuom Lietuvą nuolatos laikydavo be valdono.

Lenkiškos privilegijos buvo tai meškerė, ant kurios lenkai, pagavę Lietuvos bajorus, laikė juos prie savęs pririštus. Drauge prie to buvo tai pasekmingiausias būdas, gal ir be sąmonės lenkų pavartotas, kad kabalabjusia apsilpninus vyriausią viešpatystės valdžią, padaryti Lietuvą bejiėge ir taip prašalinti visoki jos pasipriešinimą.

Pirmutines privilegijas Lietuvos bajorams davė Jagela 1387 metuose. 1413 metų unijoje tos privilegijos tapo patvirtintos: savastis dvarų (nejudinamo turto); paliuosavimas nuo visokių darbų didkunigaikščio naudai, išskyrus kariškos tarnystos ir statymo-taisymo pilių; teisė dalyvavimo didkunigaikščio taryboje ir rinkime valdono; didkunigaikščio sosto užėmimas vietoje paveldėjimo investa rinkimu. Tos teisės buvo tik kaip ir konstitucija viešpatystės. Iš pradžių jos buvo duotos tik katalikams. Nors jau prie Zygmanto Keštutaičio jos tapo išplatintos ir ant ortodoksų, bet vėlesniais laikais ortodoksai vis būdavo



skiriami ir daigi skriaudžiami. Tas skyrimas tarp katalikų ir ortodoksų pasėjo Lietuvoje antagonizmą tarp lietuvių ir gudų; iš ko neužilgo kilo savitarpinė karė tarp Svitrigailos ir Zygmanto šalininkų, pagal teisybę tarp lietuvių katalikų ir gudų partijos, o vėliaus buvo priežastim šlijimo gudų prie Maskvos.

Toliaus vis naujas privilegijas dalino kožnas didkunigaikštis arba karalius, kad tuo užsilaikyti ant abiejų sostų; pavyzdin: išsižadėjimas valstybės mokesčių nuo bajorams priklausančių ūkininkų, atidavimas žemės savininkams teismo ant jų ūkininkų ir piniginių bausmių per tą teismą, bajorų naudai uždraudimas ūkininkams savasties žemės, uždraudimas baudžiauninkų vaikams mokintis mokslų ir amatų.

Privilegijos mažino didkunigaikščio valdžią ir turtus ir darė bajorus neapribotais ponais ant jų pavaldinių ūkininkų. Apie 1550 mt. baudžiava Lietuvoje ir Gudijoje jau pasiekė savo augščiausio laipsnio. Ukininkai vietomis turi ponui dirbti visas šešias dienas savaitėje ir visiškai nuo pono priguli: ponas daro su ūkininku-baudžiauninku ką tik nori ir atima nuo jojo kas tik jam patinka. Vos 26 metams praėjus po Liublino unijai Gudijoje kila baisus sukilimas baudžiauninkų prieš ponus — sukilimas Nalivaikos 1595 mt.

Privilegijos darė ūkininkus prigulinčius nuo ponų, o bajorus tolyn vis mažiau prigulinčius nuo vyriausios viešpatystėje valdžios. Išdalinus didkunigaikščio turtus ir ineigas, Lietuvos izdas liko tuščias. Prieš pat Liublino uniją Lietuvos poskarbis (finansų ministeris) Povyilas Narušiavyčius skundėsi karaliui, juog Lietuvos izdas reikalaujas kagreičiausios pagelbos, nes nėsą kuo užlaikyti daigi pasienių tvirtovių, nė jų sargybų; in izdą neina nėjokių



ineigų; jisai pats užstatęs savo dvarus ir prisiskolinęs pinigų, iškur tik galėjęs. Likus išdui tuščiam, nėra iško užlaikyti kariumenės, nėra kuo ginti viešpatystės sienų, nėra kaip suvaldyti nepaklusnių. Viespatystės organizacija ir disciplina, sutverta darbais Gedimino, Algirdo ir Vytauto, lenkų unijomis ir privilegijomis griauinama; platinasi dezorganizacija ir viešpatystės gangrena—anarchija. Tą dezorganizaciją juo lengvina apistovė, kad Lietuva faktiškai yra be valdono. Didis kunigaikštis reziduoja Lenkijoje ir Lietuva užsiima tik tiek, kad tankiai savo favoritams iš lenkų dovanoja. Lietuvoje dvarus arba dalina valdiškas vietas ir pilis.

Tuo tarpu visokiais būdais lenkų skverbiama į Lietuvą. Lietuvoje juo tolyn juo labyn platinasi lenkystė ir ima pasikasti po lietuvių tautiškumą. 1542 ir 1544 mt. ant seimo Breste lietuviai rūgoja karaliui Zygmantui I, kad valdininkystės ir tijūnystės vietas Lietuvoje ir Rusijoje esančios išdalintos lenkams. Dvasiškių didesnė dalis Lietuvoje tame laike taipgi buvo lenkai; zokonai prigulėjo nuo Lenkijos provincijalų. — Tuomi pat laiku Lietuvoje didžiausia anarchija tikėjime. Lenkai arba sulenkėję kunigai, matyt rūpinosi, kad gautų Lietuvoje vietas, bet lietuvių kalbos netik iš tinginio nesimokino, ale stačiai ją niekino; lietuviškai kalbantiems žmonėms pamokslus sakė lenkiškai.\*) Kokis buvo padėjimas katalikiško tikėji-

---

\*) „Postilla Katholicka per kunigą Mikalojų Daukszą, Wilniui, 1599.” Lenkiškoje prakalboje jis rašo: „Ale tylko ganię zaniedbanie, a zbrzydzenie i niemal odrzucenie języka naszego własnie Litewskiego. Izali nie widziemy jako wiele kątów W. K. naszego nieznanomoscią rzeczy do wiary i zbawienia dusznego należących ginie? To skąd? jedno z opuszczenia języka ojczystego, z zaniedbania przyrodzonej mowy. Jako bowiem prostota zrozumie rzeczy dobre i zbawienne? Kiedy ten ktory uczyć ma, albo języka jego niezna alba się im brzydź. Jako będą slyszec i wierzyć mowi Pawel s. jesli niemają przepowiadacza? jesli nie zrozumieją nauczyciela.”



mo tarp žmonių, matyt iš rašto švento gyvenimo Varnių vyskupo Melchijoro Giedraičio (apėmė vyskupiją 1576), rašyto jezuitų perdėtiniui, kad jam atsiųstų nors kelis kunigus mokančius lietuviškai (atsiųsta du iš Vilniaus), nes didesnėje dalyje jo dijecezijos žmonės netik nemoką nė „Tėve mūsų“, nė dągi „Kryžiaus ženkle“, ale dągi nežiną nė kokio jie esą tikėjimo. (Lithuanicarum Soc. Jesu historiarum libri decem auctore Stanislao Rostovski, Wilna 1768.). Protestantizmas, pradėjęs platinties antroje pusėje viešpatavimo karaliaus Zygmanto, perėjo iš Lenkijos į Lietuvą ir prie Zygmanto Augusto pasiekė savo augščiausią laipsnį. Katalikais Lietuvoje pasiliko vietomis vos mažesnė kunigų dalis. Protestantų atsirado kelerios, atskirų magnatų proteguojamos, sektos. Kožna iš jų agitavo prieš visas kitas. Žmonės nežinodami katrų klausyti, o nemokėdami katalikų tikėjimo, daugelyje vietų grįžo į stambeldystę ir vėl sukūrė ant nekurių kalnų šventas ugnis Perkūnui. — Lenkystė, lenkų tvarka, jų kalba ir papročiai platinasi Lietuvoje ne dėl kokios ten augštesnės lenkų kulturėos ir apšvietos: jiedvi nuo pradžių buvo neaugštesnės Lenkijoje kaip Lietuvoje\*.) Užėmus lietuviams tiek daug slavų žemių ir palyginamai į trumpą lai-

---

\*) Paimkime kad ir nurodymus apie tai monumentališko Amerikiško veikalo „The Catholic Encyclopedia. Apie laikus Kazimiero Didžiojo Lenkijoje (miręs 1370; tai pabaiga Algirdo viešpatavimo) tų rašoma, kad tada Lenkijoje buvo tik „clergy only educated class.“ Rašydamas apie kovą po Grunwaldu, tas pats veikalas skaito reikalingu patėmyti: „, untill then Poland had been looked upon as a semi - civilized country, where the natives were little better than savages, and culture was represented by the clergy and German colonists. The royal chancery was administered by clerics, (pg. 184, vol. XII The Cath. Enc.). Tulas gal atsimenta apie Krakovo akademiją. Taigi, ale nedidelis tai buvo mokslo židinys; o priimant Lietuvai krikštą, jau seniai jos visai nebuvo. Mokyklą prie Krakovo Katedros Kazimieras „Didysis“ buvo pakėles į akademiją 1364 met., ale nenzilgo ji vėl užsidarė kartu su jo mirtim (1370). Tiktai 1400 mt. Jagela insteigė Krakove universitatę su moxintajais čekais ir vokiečiais. Tokią pačią universitatę



ka, buvo negalimas daiktas visoms joms primesti lietuvišką kalbą. Visa lietuvių klesą, neišskiriant nė d. kunigaikščių, kuriai reikėjo valdyti tą užkariautas šalis, turėjo patys išmokti gudžiškai ir, nuolatos būdami tarp svetimų, kalba ir papročiais išdalies suslavėti. Kada, persikėlus d. kunigaikščio dvarui į Krakovą, Lietuvos didžiūnai nuolatos turėjo maišyties tarp lenkų, jie, jau mokėdami rusiškai (artyma giminė lenkiškos kalbos), o būdami pripratę prie svetimų papročių ir vartojimo svetimos kalbos, da lengviaus lenkinosi už tikrus slavus, rusus. Taip kad užkariavimai Rusijoje prirengė lietuvių didžiūmenę prie juo spartesnio sulenkėjimo. Bet pirmutinė ir vyriausia priežastis besiplatinimo lenkystės Lietuvoje buvo perkėlimas didžio kunigaikščio dvaro į Lenkiją. Aplenkėjus didžiūnams per valdono dvarą, mažieji bajorai namieje, žinoma, sekė juos kalboje ir visame kame, nes tai buvo augštesnis tonas (mada). Čia da lenkinimas lietuvių bažnyčiose.\*) Tujų laikų lietuviškas rašytojas, kanauninkas Mikalojus Daukša, savo postilėje, išspauto-

---

su vakarinės Europos mokiniojais būtų tada galėta padaryti taipgi Kaune arba Vilnuje. Ale Vytautui, turint pilnas rankas darbo, kad suvienyt ir politiškai pakelt Lietuvos viešpatystę, nebuvo kada rūpinties apie mokslą. Tuo tarpu vėliaus, XV ir XVI amž., visai į mokslą einančiai Lietuvos jaunuomenei Krakovo Jagelos universitatė pasidarė pirmutinė, tankiai vienintelė, vieta jų augštesniam apšvietimui. Ir kaip Jagelaičių karališkas dvaras Lenkijoje buvo lenkinimo vieta Lietuvos didžiūnams, taip lygai Jagelos universitatė ne Lietuvoje, o tik Lenkijoje, buvo tokia pačia sulenkėjimo vieta einančiai mokslus Lietuvos jaunuomenei. Visas Lenkijos augštumas prieš Lietuvą buvo tame, kad lenkai jau nuo pabaigos viešpatavimo kun - ščio Leško Baltojo (tai pradžia veikimo Mindaugo Lietuvoje) turėjo kunigus jau ne vokiečius, ale lenkus; o Lietuvoje buvo tik ką investa krikščionystė, ir lenkai kunigai Lietuvos žmones daugiaus mokino lenkiškos kalbos nekaip katalikiško tikėjimo. Lenkų kunigai iki tolei daugiaus pusanatro šimto metų kovoje už lenkystę su išsiplatinusiu Lenkijoje vokiškumu, taip ta kova persėmė, kad tapę Lietuvos apaštalais, tą savo patrijotiškumą ir kovą už lenkystę perkėlė į Lietuvą.

\*) Skaityk ku. K. Propalanie „Polskie Apostolstwo w Litwie.



je 1599 mt., skundžiasi ant paniekinimo augštesniaisiais luomais lietuviškos tautiškos kalbos.

In tokią prapultį pakliuvo Lietuva, besidžiaugiant bajorams su lenkiškomis privilegijomis, o didžiūnams paskolinus savo didį kunigaiškį lenkams už karalių.

Namiej, Lietuvoje, nėra gaspadoriaus, didžio kunigaiščio. Didžio Kunigaiščio (viešpatystės) turtai išdalinti, izdas tuščias, nes mokesčių išsizadėta bajorų naudai. Pasikėsinus neprieteiui ant Lietuvos (tankiausia Maskva), lenkų karalius (nes jis nors Lietuvos didkunigaiškštis, ale rūpinasi tik apie Lenkiją), vietoj ją ginti, moka tik patarti Lietuvos seimui, kad lietuviai, vely nevestų karės, ale padarytų da vieną viršaus uniją su lenkais (Kazimieras Jagelaitis dėl Maskvos užėmimo Novgorodo 1478). — Taigi Lietuvos didi kunigaiščiai yra tik lenkų karaliais, ir jų nėra Lietuvoje, ir rūpi jiems tik Lenkija. Kožnas iš jų daro užrašus, dovanodamas Lietuvą Lenkijai, ir prievarta verčia lietuvių didžiūnus pasirašyti ant tų jų unijų (lietuvių pasiuntinių prisipažinimas suvažiavime dėl unijos Parčeve 1451). Teip elgėsi ir paskutinis iš jų, kuris da per kelis metus paskutinis nevertai nešiojo Vytauto didkunigaiškštiską karūną.

\* \* \*

Bandymai lenkų nuo pat pradžios karaliavimo Zygmanto Augusto padaryti da vieną viršaus uniją nenusiseka iki 1562 met. sulenkėjusi lietuvių ir gudų smulkioji bajorija nepadaro karės guolyje pas Vitebską konfederacijos su tikslu visiško privienijimo Lietuvos prie Lenkijos, kad visame-kame privilegijose sulygti su lenkų šlėkta, ir iki tokiu būdu, atsiskyre nuo Lietuvos didžiūnų, nepereina į lenkų pusę. Liublino seime 1569 mt., kada



po ilgų ginčų dėlei unijos nuo pat sausio mėn., 1 kovo paskutiniai ištikimi lietuviai išvažinėjo, šitie suokalbininkai prieš Lietuvos savistovystę meldžia karaliaus, kad jis užtvirtintų uniją pagal lenkų norą, remdamasi vien jų pritarimu. Ant lenkų reikalavimo atiduoti jiems Podlechiją ir Volinių karalius išleidžia 12 kovo „universalą“, atiduodantį Lenkijai tas dvi Lietuvos provincijas. Podlechijos ir Voliniaus didžiūnai kun-čiai Cartoryskis, Ostrožskis, ir Višnevskis ir Ostafijus Volavyčius spiriasi ir tik, negaudami pagelbos iš Lietuvos, po bausme atėmimo jų turtų prisiekia padonystę Lenkijai. Lietuvos didžiūmenė, pertraukus seimą, buvo išleidusi karės laiškus į visą Lietuvą (tai karės krivūlė), kad ginklu palaikyti tėvynės neprigulmybę. 23 kovo lenkai teipgi apskelbia „pospolite ruszenie.“ Tuo tarpu, lenkams reikalaujant, karalius kitu universalu 5 Birželio atiduoda Lenkijai Kievo ir Braclavo vaivadytes. Lietuvos didžiūnai, matydami, kad karė negalima, nes viešpatystės ineigos išdalintos, izdas tuščias, sulenkėję bajorai atsieako remti karę su lenkais ir dagi grasina sukilimu; taigi gražina atgal savo delegatus, kurie 1 Liepos ir pasirašo po lenkų reikalaujama unija.

Pagal tą paskutinę uniją Lietuva ir Lenkija vienijamos ant visados. Valdonas abiem vienas; jis sykiu Lenkų Karalius ir Lietuvos Didis Kunigaikštis. Seimas bendriems dalykams vienas. Traktatai su kitomis viešpatystėmis daromi abiejų išvien. Bet administracija, instatymai bei teismai, kariūmenė, izdas, pasilieka kožnai skyrium.

Sita unija išteisybės padarė daugiau ne kaip kitos pirma buvusios. Ji atėmė iš Lietuvos visas į pietus nuo Pripetės rusų žemes ir atidavė jas Lenkijai. Lenkija tomis



žemėmis daugiau kaip dvigubai padidėjo, o Lietuva tapo sumažinta iki savo sienų Gedimino laikuose. Lenkai galutinai gavo nuo Lietuvos taip pageidaujamas jiems rusų žemes ir daugiau apie unijas jau neužsiminė; užtai šita Liublino unija ir buvo jau paskutinė.

Bet ir tą lietuviai priėmė taip, kaip visas pirmiau buvusias unijas. Tuo po numirimui karaliaus Zygmanto Augusto jie bandė sau užsitikrinti skyrium valdoną ir pakvietė didžiu kunigaikščiu Maskvos caro Jono IV-jo sūnų Feodorą. Ale caras vietoj sūnaus žadėjo pats būti Lietuvos valdonu. Tada lietuviai atsisakė.

Nepasisekus gauti skyrium valdoną, Lietuvos seimas Vilniuje nusiuntė pasiuntinystę (Krištupą Radivilą) Paryžiun pas Henry Valois, neseniai lenkų išrinktą karaliu, kviesdamas jį būti drauge ir Lietuvos didžiu kunigaikščiu, su sąlyga, kad jis nemažis Lietuvos savistovybės ir sugražis jai Lenkų užgriebtas provincijas. Nuo to laiko Lietuva su Lenkija jau visada turėjo tik vieną abiem valdoną.



#### IV.

Apvertinimas juristiškai ryšių Lietuvos viešpatystės su Lenkija, buvusių prieš Liublino uniją ir po jai.

Kokiu gi juristišku mūsų laikų terminu galima pavadinti ryšius Lietuvos su Lenkija, buvusius iki Liublino unijai, ir kas naujo pasidarė po jai? Čia mes negalime žiūrėti vien žodžių vienos ar kitos unijos aktų, lygiai nė žodžių Liublino akto 1569 metų, nes matėme, kad lietuviai nebuvo linkę visame kame užlaikyti tų unijų. Labiau turime tēmyti istorijos bėgį; kaip tas viešpatysėių ryšys buvo užlaikytas abiejų pusių? Tas mums parodys ne vienos ar kitos pusės pageidaujamus—užrašytus aktuose, ale reališkus, gyvenime buvusius, abiejų šalių santykius.

Lenkai turi pretensijas Lietuvą vadinti Lenkijos provincija, sakydami, kad Jagela Lietuvą lenkams dovanojė aktu 1385 metų Kreve. Vienok tuojaus, užėmus Jagelai Lenkų sostą ir atsiuntus į Vilnių savo vietininką, lietuviai nepasikakino ir, padarė sukilimą, Vytautą iškėlė į savo valdonus. Užstojus didžiu kunigaikščiu Vytautui, buvo padarytas draugiškas ryšys tarp Lietuvos ir Lenkijos (Ostrove 1392). Tą ryšį mes galime pavadinti mūsų laikų terminu tik alliance; o jokio prigulėjimo Lietuvos nuo Lenkijos nebuvo visą Vytauto valdymo laiką. Taip 1398 met., pareikalavus lenkams (Jadvygos vardu) nuo Vytauto duoklės, kaipo pripažinimo padovanojimo Jagela Lietuvos Lenkijai, Vytautas, sušaukęs kunigaikščius ir bajorus, 2 spalį mėn. tų pat



metų apskelbia save karalium, o Lietuvą neprigulminga nuo Lenkijos ir padaro sutartį su kryžiuočiais karei su Lenkija.

1401 sutartim Vilniuje, kad palaikyti Jagelą ant Lenkijos sosto, neseniai mirus jo pačiam Jadvygai, Vytautas pripažįsta paveldėjimą Lietuvos sosto po savęs Jagelai ir jo inpėdiniam (reiškia p a ž a d ė t a realė unija). 1413 met., lenkams ir vėl rūpinanties apie uniją, padaryta sutartis pastovaus draugiško ryšio Lietuvos su Lenkija su nustatymu inpėdinystės skirtinų Lietuvos ir Lenkijos sostų per rinkimą, kožnos tautos valdoną renkant abiem tautom drauge. Išėitų kaip ir duarchija panaši į du cėsoriu Romos imperijoje su pirmu eilėje titulu karaliaus ir antru didžio kunigaikščio. Ale išteisybės buvo tai gūdriai lenkų politikų išgalvotas būdas visada išrinkti tą patį valdoną abiem sostam (taip vadinama Horodlo unija). Likusiu Vytauto viešpatavimo laiku tas ryšys pasirodė esąs kaip ir „Staatenbund,“ tik labai liuosas, kurio prietikiai tarp abiejų pusių buvo tik internacijoniški.

Mirus Vytautui ir išrenkant be lenkų dalyvavimo didžiu kun. Svitrigailą, lietuvių sulaužyta Horodlo sutartis. Visas viešpatavimas Svitrigailos (1430-32) — nedraugiškume su Lenkija. Užstojus didžiu kun. Zygmantui Keštutaičiui 1432 met., atnaujinta 1401 metų sutartis su Lenkija (reiškia ir lenkų tapo atmesta Horodlo unija). 1440 met. lietuviai, išrinkdami didžiu kun. Kazimierą Jagelaitį, sulaužo 1432 metų sutartį su lenkais; bet 1447 met., pavelydami Kazimierui Jag. užimti taipgi Lenkijos sostą, sutinka ant personalės unijos (paprastos). Jam mirus, nuo 1492 personalė unija su lenkais pertraukta, lietuvių—išrenkant didžiu kun. Aleksandrą, o lenkų—Joną Albrechtą; bet 1499 tapo vėl atnaujinta Horodlo su-



tartis, kad remt vieni kitus karėje—lietuvii su Maskva, o lenkų su turkais ir totoriais. 1501 lenkai išrenka Aleksandrą savo karalium — vėl personalė unija iki Aleksandro mirėiai 1506. Tais metais, išrinkus lietuviams Spalių mėnesyje Aleksandro jaunesniji broli Zygmantą didžiu kun., lenkai pasiskubina jį apšaukti teipgi savo karaliūm Gruodyje, — ir vėl personalė unija.

Da prie Zygmanto gyvos galvos lietuviai išsirenka didžiu kun. jo sūnų Zygmantą Augustą, bet tik 1544 m. karalius pavelija sūnui apimti valdžią Lietuvoje. Zygmantui mirus 1548, lenkai didį kungaikštį Zygmantą Augustą pastato savo karalium ir vėl pratęsia personalę uniją.

Tokiu būdu matome, kad Jagelos užrašai Kreve 1385 metų tapo lietuvii panaikinti da sukilimu Vytauto ir pasidarymu jo didžiu kunigaikščiu. Lietuva, visada buvusi savistovė ir suverenė (souveraine) viešpatystė, nenorėjo išsižadėti savo suverenystės kokiais ne būtų užrašais. sulaužiusio savo ištikimybę viešpatystei, valdono. Iki pat Liublino unijai Lietuva niekad nebuvo netik incorporuota, bet dagi vasale Lenkijos: nė vienas jos didžiū kunigaiškčių niekad neprisiekė lenkų karaliui vasalystės panašiai kaip paskutinis kryžiuočių mistras Albrechtas, tapęs prūsų hercogu; nė vienas taipgi nebuvo lenkų karaliaus vietininku, nors lenkai spyrėsi, kad tokii būtų, pavz., Kazimieras Jagelaitis, ir pakėlus lietuviams jį didžius kunigaikščius, lenkai patys užmėtinėjo, kad lietuviai sulaužę paskutinę 1432 metų sutartį. Ir didis kun. Aleksandras, išsirinkus lenkams karalium Joną Albrechtą, nusiuntė jam ne savo submisija, tik paprastą draugiško susiedo pasveikinimą. Nuo pat išrinkimo Jagelos lenkų karalium iki Liublino unijai ryšys tarp Lie-



tuvos ir Lenkijos buvo tik ta pati lietuviška Gedimino dinastija: Lenkijai Algirdo šaka, o Lietuvai—išpradžių Kęstučio, asmenyse Vytauto ir Zygmanto Kęstutaičio, o toliaus ta pati Algirdo šaka abiem viešpatystėm (dasselbe Herrscherhaus aber nicht immer derselbe Herrscher). Visos tos, tame laike darytos, su Lenkija sutartys, vadina-  
mos unijomis, buvo tik draugiškais ryšiais (alliance) tikslu reikale gauti viena nuo kitos pagelbą apsiginimui (alliance defensive); i pabaigą prie kelių valdonų lenkų rūpesčiu tie ryšiai perėjo i personalę uniją.

\* \* \*

Ką padarė Liublino unija? Pirmučiausia ji atplėšė nuo Lietuvos visus pietinius rusus (ukrainiečius), ir Lietuva liko Gedimino laikų sienose, t. y. tiktai tikrųjų lietuvių ir baltarusių žemės.\*)

Kas lytisi teisiško (Staats - und Velkerrechtlich) Lietuvos stovio, taipgi pasidarė permainos. Bet nežiurint lenkų noro, Lietuva neliko inkorporuota i Lenkiją nė po Liublino unijai. Liublino unijos aktas, kaip ir kitų unijų, nekuriuose savo dalise išreiškia tiktai vėliaus neinvy-  
kusius lenkų norus. Lietuva pasiliko sau visą, skirtiną nuo Lenkijos, viešpatystės valdžią, kaip ją kad turėjo ir prieš Liublino uniją: visa administracija su augščiausiomis valdzios vietomis (ministerijos); Lietuvos seimas, kuris po Liublino unijai vadinosi „Visatiniais Lietuvos Susivaziavimais“ atskyrimui nuo bendro abiem viešpatystėm Seimo; savas skirtinas teisių kodeksas (naujas pataisytas III-sis išleidimas Lietuviško Statuto 1588), savi teis-

\*) Nekurių istorijos raýtojų padavimas, kad Gedimino laikais Lietuvai priklausiusi taipgi Kijevo kunigaikštystė, tikriausia nėra teisingas.



mai; skyrium kariūmenė ir finansai; dagi vieną abiem su Lenkija valdoną Lietuva pripažino ne tuo su pirmais rinkimais didžio kunigaikščio, ale vėliaus.

Ir po Liublino unijai Lietuva pasiliko ne autonomiška Lenkijos provincija, bet skirtina nuo jos, suverenė kaip ir pirma, viešpatystė. Užtai ir po Liublino unijai Lietuvoje randame visas viešpatystės esenciales žymes: Skirtiną po Lietuvos valdžios augščiausia jurisdikcija (Hoheitsrecht) teritoją ir dagi teises internacijonališkų susinešimų (jus foederum ac legationum). Mirus Zygmantui Augustui, Lietuviai siunčia pasiuntinystę į Maskvą, užprašydami ant savo sosto caro sūnų, ir vėl siunčia pasiuntinystę į Franciją, kviesdami ant savo sosto Henry Valois. Skirtingumą Lietuvos teritorijos nuo Lenkijos pripažįsta ir pats Liublino seimas, atskirdamas nuo Lietuvos ir vienydamas su Lenkija iki tolei buvusias Lietuvos žemes — Podlechiją, Voliniją, Podoliją, Kievą ir Braclavijų: to nebūtų reikėję, jei Lietuva būtų tapusi tokia pat Lenkijos provincija, kaip nuo Liublino unijos kad pasidarė Volinūs arba Kijevas. Tas pats seimas (Liublino) pripažįsta skirtiną padonystę (sykiu augščiausia jurisdikciją ant padonų, Hoheitsrecht) Lietuvai ir Lenkijai. Pereinant minėtoms provincijoms į lenkų rankas laike pačios unijos tvėrimo, mes matome, kad tų provincijų gyventojai turėjo sudėti prisiega padonystės Lenkijai, kas aiškiai buvo daroma pažymėjimui perėjimo iš padonystės Lietuvai į padonystę Lenkijai: o teises padonystės ant savo teritorijos gyventojų turi tik viešpatystės, ne provincijos. Kad Lietuva buvo ne autonomiška Lenkijos provincija, ale viešpatystė skirtina nuo Lenkijos, vienu iš svarbiausių priparodymų yra pradžia Lietuvos valdžios ant savo teritorijos. Savo teritoriją ir valdžią



ant jos Lietuva gavo ne nuo Lenkijos, nes jų iki tol Lenkija neturėjo, ale viską tą Lietuva, kaip suverenė viešpatystė, turėjo da prieš Liublino uniją savo pačios teise ir, rišdamosi su Lenkija, tą teritoriją ir valdžią sau rezervavo. Užtai ir per nelemtą Liublino seimą matome, kád Lietuvos delegatai rašosi ant unijos akto, ale ant kelių meldžia didžio kunigaikščio-karaliaus, kad nenaikintų neprigulmybės ir nežemintų garbės savo paties tėvynės Lietuvos. Jeigu Lietuva buvo suverenė valstija prieš Liublino uniją, ir lietuviai nenorėjo išsižadėti jos neprigulmybės; tai klausymas: kokiū būdu ji būtų tapusi Lenkijos provincija? jug lenkai Lietuvos neužkariavo.

Užtai iki pat puolimui Lietuvos-Lenkijos lietuviai jaučiasi skirtina tauta ir pavaldiniais ne Lenkijos, tik Lietuvos augščiausios, tautos valią išreiškiančios, valdžios: prieš pat pateksiant Lietuvai po Rosija „Generalė Konfederacija Lietuvos Didžios Kunigaikštystės (1794) kalba apie „valią Lietuvių Tautos.“ Kur gi provincija skaitoma išreiškėja tautos valios?! Užtai ir svetimų šalių diplomatai dagi pabaigoje XVIII-tojo amžiaus gerai žinojo, kad Lietuva yra ne Lenkijos dalis, ale visai skirtina viešpatystė. Taip Rosijos buvęs reprezentantas Varšavoje kunigš. N. V. Repnin rašo Dmit. Troščinskiui, augštam Rosijos valdininkui, reikale Rosijai tekusių žemių po išdraskymui Lietuvos su Lenkija: „Lietuva turi pasilikti atskira nuo Lenkijos savo valdžia, turtais ir organizacija, kaip ir pirma kad ji buvo atskira nuo Lenkijos viešpatystė.“

\* \* \*

Kokios tad faktiškai rūšies buvo ryšys tarp Lietuvos ir Lenkijos nuo Liublino unijos iki tų dviejų viešpatysčių puolimui? Visą tą laiką abi viešpatysti, turėdamos ko-



na skyrium visą savo valdžią, turėjo tik vieną abiem bendrą valdoną su dvilypiu titulu—Lenkų Karaliaus ir Lietuvos Didžio Kunigaikščio. \*) Kožnas valdonas buvo renkamas bendrame abiejų viešpatysčių seime ant viso amžiaus (Renkamoji monarchija). Traktatai su svetimomis viešpatystėmis, lytinti reikalus abiejų viešpatysčių, turėjo būti daromi abiejų išvien. Visatini seimai iš pasiuntinių abiejų viešpatysčių rinkosi drauge aptarimui bendrų abiejom reikalų; nuo 1673 jie renkasi pakeistinais (alternatim): vieną kart—Lenkijoje, kitą—Lietuvoje.

Iš to, kas pasakyta iki šiolei, matome, kad Lietuva, būdama suverenė ir personalėje tuo laiku unijoje su Lenkija, per Liublino uniją susivienijo kaipo lygi su lygia (ta lygybę lietuviai visada pakeldavo ir ant visų pirmiaus buvusių unijų); taip kad santikiai tarp jųdviejų ir po Liublino unijai buvo ne subordinacijos, ale koordinacijos—lygiateisystė.

Ryšys tarp lygiateisių viešpatysčių gali būti kartais visai liuosas ir tuolaikinis, kaip kad alliance ant kokio paskirto laiko. Šičia, prietikyje Lietuvos su Lenkija, mes matome angštesnį ryšį—bendrumą nekurių viešpatystės organų ir reikalų (interesų). Vienok tas ryšys da nepereina į taip vadinamą Bundesstaat — etat fédéral. santaros viešpatystė; nes abi, viena šalia kitos stovinti viešpatiji, nepereina į vieną organizuotą funkcionuojančią bendriją su savo valdžia ir konstitucija, ir teisėmis ant teritorijų abiejų viešpatysčių, susidedančiomis iš pavestų jai nekurių abiejų suverenystės teisių; pavyzdin,

---

\*) Tą titulą mes randame ir ant to laiko (po Liubl. unijai) pinigų, užsilikusių iki mūsų dienų; pavyzdin vienas tokių, lietuviškas pinigas: vienoje pusėje: SIG: III. D: G: REX. PO: M: D: L: ; kitoje pusėje: \*SOLIDVS. MONETA. LIT: 1623  
\* \*(Sigismundus III Dei Gratia Rex Poloniae Magnus Dux Lituaniae; kitoje pusėje: Solidus Moneta Lituaniae, 1623).



kaip Šveicarijos Eidgenossenschaft nuo 1848 arba Vokietijos Imperia nuo 1871. Lietuva su Lenkija neturėjo viršuj abiejų valdžių naujai per uniją sutvertos valdžios. Užtai judviejų santikiai tarp savęs buvo internacionalteisės prigimties (voelkerrechtlich). Santikyje Lietuvos su Lenkija mes turime tik bendrumą abiem viešpatystėm nekurių organų, šitame atsitikime vieno fiziško asmens, nešiojančio abiejų viešpatyščių suverenystę, valdono; kas yra personalė unija.

Bet čia personalė unija buvo ne tuolaikinė, atsitikimo (accidentalle), kaip kad pasitaikius per supuolimą į draugę dviejų inpėdinystės teisių ant vieno asmens, siaurame supratime personalė unija; ale unija pastovi, su viena ir tą pačia inpėdinyste abiem valstijom ant visados, turinti bendrus reikalus (des interets communs); taigi realė unija, atsitikime Lietuvos su Lenkija pasidariusi per sutartį ir insigyvenimą su laiku.\*)

Ta Lietuvos su Lenkija unija pilnai prilygsta ryšiui mūsų laikų Austrijos su Vengrija. Austrija-Vengrija, pagal konstituciją 1867 metų, turi vieną valdoną—Ciesorius Austrijos ir Karalius Vengrijos; ant jo sudėta suverenystė išlaukinė (souveraineté exterieure) abiejų viešpatyščių; jis yra taipgi vyriausias vadas bendros armijos. Lietuvoje-Lenkijoje buvo vienas valdonas — Lenkų Karalius ir Lietuvos Didis Kunigaikštis. Bet Lietuva ir Lenkija kožna turi skyrium savo valdžią ir instatymus, kaip ir Austrija su Vengrija. Bendriems reikalams abiejų viešpatyščių Austrija-Vengrija turi Delegacijas abiejų parlamentų; Lietuva-Lenkija bendriems reikalams turėjo

---

\*) Dr. Hr. Rehm, Allgem. Staatslehre, § 23, psl. 101-104. Dr. C. Gareis, Allgem. Staatsrecht, § 40, psl. 105 106. George Bry, Droit internat. public, 4<sup>ed.</sup>, psl. 42-44.



bendrą abiejų viešpatyščių delegatų seimą. \*)

\* \* \*

Tokiu būdu Lietuva po Liublino unijai pasilieka skirtina viešpatystė, ale esti realėje unijoje su Lenkija iki pat Gruodžiui 1795 metų, kada ji tapo galutinai padalinta tarp Prūsijos ir Rosijos. Politiška Lietuvos istorija po Liublino unijai yra angštai surišta su Lenkijos istorija. Tarpas nuo Liublino unijos iki abiejų puolimui užima 200 su viršum metų. 1572 pasibaigia Gedimino dinastijos vyriška Jagelos linija, o 1772 pirmutinis padalinimas Lietuvos ir Lenkijos. Nuo 1572 iki 1673, neskaitant tik 5 mėnesius buvusio Krakove Henry Valois, tik vienas Stefan Batory buvo karalium ir didžiu kun. iš svetimų\*\*); likusieji buvo tai tolymesnės šakos tos pačios lietuviškos dinastijos: pirmutiniai trys iš Jagelos moteriškos linijos, švedų Vazai, o po jų Michal Koribut Visnioviecki, skaitomas Gediminaičiu iš kitos linijos\*\*\*). Likusieji, pirmutinis (Jan Sobieski nuo 1674) ir paskutinis (Stanislav August Poniatovski nuo 1764)—lenkai; o tarpe jų du vokiečiai, Saksonijos kurfirstai—Augustas II ir Fridrichas Augustas III; jei neskaityti laike karės su švedais prie Augusto II Karoliaus XII-ojo instatyto ir per 5 metus prilaikyto Stanislavo Leščinskio, lenko.

Po Napoleono karių ir Vienos Kongresui likimas lietuviškos kilmės tautų liko taip nustatytas. Visos latvių žemės ir didesnė dalis lietuvių pakliuvo į Rosijos viešpa-

---

\*) C. Gareis, Allgem. Staatsrecht, 106 psl., § 40, ir 66 psl. George Bry, Droit internat. public, 4ėd, psl. 45.

\*\*\*) Bet jis tapo išrinktas karalium su sąlyga, kad paimtų už pačią Oną Jagelaitę, Zygmanto Augusto seserį, pirma jo išrinktą karaliene.

\*\*\*\*) Stadnickis vienok išrodė, kad kun-čiai Visnioveckai buvę ne iš Gediminaičių tik iš gudų.



tystę; tik mažesnėji lietuvių dalis ant Nemuno ištakos in jūres iki už upei Pregel liko Prūsijoje. Paskutiniai da prūsiškai kalbantieji prūsai išmirė baigianties XVII amžiu.



## V.

Priežastys puolimo Lenkijos (ir drauge Lietuvos). Unija su Lietuva—tikra priežastis iškilimo lenkų tautos ir viešpatystės, bet sykiu—vidurinės betvarkės ir jų viešpatystės puolimo.

Priežastis išdraskymo Lietuvos ir Lenkijos ir pasidalinimo jų žemių dalimis tarp susiedų buvo ta pati, kuri privedė Lietuvą prie Liublino unijos: nusilpimas iki beveik panaikinimo viešpatystės valdžios viduje ir išlauki. Lenkai, užmesdami Lietuvai bajorų privilegijas, įsijaušias da pirmiaus platina ir inveda vis naujas pas save. Didi kun. ir karaliai, atkartotinai išsižadėdami vis kitų ir kitų prerogatyvų savo valdžios bajorų naudai galutinai nepalieka savo rankose beveik nė jokios valdžios, nė ant bajorų, nė ant kitų nuo bajorų priklausančių žmonių. Viešpatystės turtus (domaine public) teipgi išdalina, o padotkų nuo bajorų ir jiems priklausančių žmonių išsižada. Lietuvoje ir Lenkijoje atsikartojo su karališka valdžia tas pats, kas tų laikų Vokietijoje pasidarė su ciesorystės valdžia. Visas skirtumas, kad Vokietijos laimei prerogatyvos augščiausios valdžios tenai tapo perleistos valdytojams provincijų per inpedinystę: kurfirstams, hercogams, grafams; lygiai kaip kad Lietuvoje didžio kun. valdžia būtų likus išdalinta daliniams su inpedinystės teisėmis kunigaikščiams. Tuo tarpu Lietuvoje ir Lenkijoje augščiausios valdžios prerogatyvos tapo išdalintos tarp visų dvarus turinčių bajorų: kožnas tokių turtingesnių bajorų savo dvaruose buvo lygus Vokietijos grafams, firstams ir hercogams. Galutinai karališkos valdžios pasiliko taip mažai, kad nebereikalo Lenkų karalius nekurių buvo pavadintas „nutepliotu karalium“;



lyg kad norint pasakyti, juog jo karališkas ir didkuni-  
gaikštiškas titulas davė jam ne ką daugiaus valdžios,  
kaip jo nuteptam paveikslui pakabintam ant sienos. In-  
statymus išleidžianti Seimo valdžia tapo panaikinta pri-  
pažinimu „liberum veto.“ Kariūmenė apginimui vieš-  
patystės sienų buvo patys bajorai susirinkę per „pospoli-  
te ruszenie.“ Bet ta kariūmenė negalėjo pasilikti surink-  
ta ilgiaus trijų mėnesių, nė būti vedama už viešpatystės  
sienų toliaus trijų mylių. Suprantama, kad tokioje kariū-  
menėje negalėjo būti kalbos apie tikrą discipliną; nesyki  
ji sušaukta nespėdavo susirinkti, kaip ir vėl išsiskirsty-  
davo, nieko nenuveikusi. Sauja, kas buvo, samdytos  
reguleriškos kariūmenės neprigulėjo nuo karaliaus ir  
tankiai tik per prievartą išgaudavo savo algą. Žodžiu sa-  
kant, centralė valdžia nominališkai buvo, buvo karalius-  
didis kun. ir seimas, bet jų veikimas buvo suparalyžuo-  
tas, privestas iki zerui; išpildančios valdžios—beveik nėjo-  
kios; apginimo viešpatystės nuo išlaukinių priešų — be-  
veik nėjokio. \*) Vienintelis būdas, kad ši-tą nuveikt šalies  
reikaluose, buvo taip vadin. k o n f e d e r a c i j a bajorų,  
rūšis suokalbio-santaros paskirtam tikslui. Tokios kon-  
federacijos seimas priimdavo nutarimus dauguma balsų.  
Bet konfederacija buvo pavojinga; ji beveik visada reiškė  
savitarpinę karę: prieš vieną konfederaciją kaip kada  
susidarydavo kita, jai priešinga. Užtai ta priemonė ap-  
skritai negalėjo būti vartojama valdžioje. Tokią būk  
tai liuosybę, tokius instatymus ir valdžią, kuriais lenkai  
gyrėsi ir didžiavosi, tas pats augščiau minėtas raštinin-  
kas, francūzų tų laikų diplomatas, C. C. de Rulhiere vadi-

---

\*) Histoire de l'anarchie de Pologne et du démembrement... par Claude-  
Carloman de Rulhière, 1807.



nà tinkančiais tik barbarams: „Ainsi se sont perpétués depuis un temps immémorial jusqu'à notre âge, et chez une nation justement célèbre, la liberté, le gouvernement et les lois des barbares”.

Valstijos-vyrai Lietuvoje jau seniai prieš savo tėvynės puolimą suprato visą pragaištį tų lenkiškų privilegijų ir pasmerkė jas, bet pasiliuosuoti nuo jų neinstengė. Turime tam apie Lietuvą liudijimus Vilniaus konfederacijoje 1700 metų 29 Lapkričio, ant kurios yra pasirašę visi augščiausia Lietuvos valdžią laikantieji valdininkai, pradedant nuo Lietuvos kanclerio (ministerių pirmininkas) kungš. Karoliaus Radivilo iki vyriausiam vadui Lietuvos kariūmenių (Lietuvos Didis Hetmanas) kungš. Mykolui Koributui Visnioveckiuui. Tame dokumente Lietuvos didžiūnai išsizada ir prakeikia visas laisves atneštas iš Lenkijos į Lietuvą ir nori sugražinti absoliutišką didžio kunigaikščio valdžią, kaip kad ji buvo Gedimino ir Vytauto laikuose; nes jie, esą, su laiku insitikinę, kad lenkų laisvės rengiančios tėvynei prapulti. Vienok ir čia, kaip ir Liublino unijos laikais, kas buvo aišku ir pasmerktina augštesnio apšvietimo ir su plačiomis pažiūromis didžiūnams, buvo pageidaujama egoistiškam būriui, užkampių, be apšvietimo, netoli įžiūrintiems, smulkiems bajorams.

Suskilus viešpatystės valdžiai Vokietijoje tarp hercogų ir grafų (jie nebuvo paprasti bajorai, Rittersn, ale provincijų valdytojai su inpedinystės teisėmis, Landesherren), tarp tųjų atsirado gabių, su ambicija vyrų, kurių vienas ar kitas, didindamas savo teritoriją, turtus ir valdžią, galėjo sutverti centrus, su laiku turėjusius ir vėl suvienyti visą pairusią viešpatystę ir tautą. Lietuvoje ir Len-



kijoje išėjo kitaip. Vokietijoje viešpatystės valdžia buvo perkelta ant Landesherren. Lenkijoje ir Lietuvoje valdžia tapo tiesiog panaikinta kas lytisi bajorų. Dagi didžiūnai dvarininkai buvo tik privatiškai nejudinamo turto savininkai, ne provincijų valdytojai, ne Landesherren. Centrų, kurie ir vėl suvienytų visą šalį, negalėjo atsirasti, ir užtai abu kraštu, kaip Lenkija taip ir Lietuva, pakliuvo tiesiog į anarchiją. Lenkija, pasinaudojusi iš nusilpusios ir apmirusios Lietuvos valdžios, 1569 metais Liubline per prievartą atskėlė nuo Lietuvos ir pasisavino Volinias ir Ukrainos provincijas; o likusios Lietuvos nepadarė savo provincija, ale tik privertė prie unijos, vien dėlto, kad pati buvo kariškai silpna ir nedrįso lietuvių prisipirti prie karės. 1772, 93 ir 95 met. susiedinės viešpatystės atkartėjo tą patį ne tik su Lietuva, ale ir su Lenkija drauge; su tuo skirtumu, kad čia visai nereikėjo jokių derybų del unijų ar ko; turėdamos stiprias kariūmenes, jos visai nebijojo pasipriešinimo, nė Lietuvos, nė Lenkijos, ir jas tiesiog pasidalino. Titulai, kokiais laimingi pasidalintojai paėmė Lenkijos provincijas, yra tipiškai: jie lygiai tiek, nė mažiaus, nė daugiau, teisingi, kiek ir tie titulai, kokiais Lenkija per Liublino uniją paėmė Lietuvos provincijas Volinių, Kievą ir kitas. Prūsija ir Austrija, pasiremdamos ant savo senų be reikšmės titulų, atsimančios atgal tiktai tą, kas jomdvim ir pirmiaus, esą, „teisingai“ prigulėję. Bet dailiausios gal teisės deklaracijoje Katarinos: „Après les dépenses considerables en hommes et en argent qu'a coutées a l'empire de Russie son assistance a la Pologne pour la sauvez de la fureur de ses propre citoyens, . . . . il doit paraitre bien modéré que sa Majesté se borne . . . . a se procurez la réparation de dommagel" (tas pats veikalas C. C. de Rul-



hiere). Vienu žodžiu, dalinasi su kitais draugais Lenkijos provincijas, kad Lenkiją norėjo išgelbėti nuo lenkų.

\* \* \*

Aiški priežastis Lietuvos viešpatystės puolimo ir pačios tautos suskurdimo, sumažėjimo ir nupuolimo—tai susidraugavimas lietuvių su lenkais. Lietuvių išsižadėjimas didžio kun. atskirame asmenyje, dalinimas lenkiškų privilegijų bajorams ir lenkų intekmė Lietuvoje per karališką dvarą, lenkų teises (privilegijas) ir lenkišką bažnyčią bei nuo jos priklausančias mokyklas Lietuvoje, per Krakovo universitatę prieš Liublino uniją, o vėliaus taipgi ir per lenkišką Vilniaus akademiją—tai buvo priemonės, kuriomis viešpatystės valdžia Lietuvoje tapo visiškai susilpninta ir sulenkinta augštesnės tautos klesos; išsiplatinimu gi lenkystės sudemoralizuotas bajorų patrijotiškumas ir supratimas tautystės. Tas privedė lietuvius prie Liublino unijos. Nuo to karto lenkų intekmė Lietuvoje juo lengviaus ir sparčiau platinosi. Bajorija daugumoje priima lenkų kalbą. Kunigija ir pirmiau daugumoje buvusi lenkiška, dabar tampa galingu įrankiu polonizavimo liaudyje. Lietuviškas patrijotizmas, lietuviška tautystė, maišoma su lenkiškomis arba imama pervien: žinomas išsireiškimas — „gente lituanus, natione polonus“; lenkų kalba tampa lietuvių inteligentų kalba. Lietuvių viešpatystei išteisybės gresia pavirtimas į Lenkijos provinciją, o lietuvių tautai—išnykimas per išnykimą lietuviškos kalbos.

Iš kitos pusės, tik susivienijus su Lietuva, Lenkija tampa didelė pasaulės viešpatystė. Lenkų tauta iš pirma mažos užauga į didelę ir skaitlingą Europoje po susivienijimui su Lietuva. Sulenkėjus lietuvių bajorijai ir inteligentijai, lenkų literatūros, dailės, lenkų augštes-



nių klesų ir kultūros spėkos kelis syk pasididina. Lietuvių kilmės vyrai dabina lenkų istoriją ir literatūrą (Kosciuška, Mickiavyčius); Lietuvos didžiūnai Radivilai, Pociai (Pac), Sapiehai, Cartoryskiai, iš Gedimino padermės kilę kunigaikščiai, kaip pačioje Lietuvoje, taip ir tekusiose nuo jos Lenkijai rusų žemėse tampa lenkiškais magnatais; jų turtai šelpia lenkų tautos kultūrą ir reikalus. Užtai tad lenkai taip garbina „Jagelonus“ („Jagelonų idėja“) ir taip prisispyrę laikosi lietuvių, kad tiems mūsų laikuose norint savim gyventi, negali jų išsivadėti, ale per fas et nefas nori juos ir toliaus pasilikti savo globoje. Lenkams rodosi, kad lietuviai paties likimo jiems pavesti, kad ant lietuvių tautos griuvėsių ar kapo jie galėtų augti ir didėti.

Vienok ta pati unija su Lietuva ir pakvietimas svetimoms lietuviškos dinastijos, tiek prisidėjusi prie užaugimo ir pakėlimo lenkų tautos, buvo tikra priežastis puolimo jų viešpatystės. Svetima, ponų (nobility) pakviesta, dinastija jautėsi nuo jų prigulinti ir nesijautė taip stipri ant sosto, kaip kad būtų buvusi sava (native) lenkų dinastija.

Mes matome jau Jagelos rankose beesant silpną karališką valdžią. Kaip jis taip ir jo inpediniai jautė, kad jie iš ponijos (nobility) malonies sėdi ant sosto, kad ta ponija gali jo sūnų, kaipo nelenką, neišrinkti jo inpediniu; ir užtai kožnas, pradėdamas karaliauti arba išanksto užtikrindamas savo sūnui sosta, mažino karališką valdžią ir karališkus turtus, sunkino žemesniuosius savo pavaldinius ant naudos ponijos (privilegijomis), iki iš karališkos valdžios teliko tik šešėlis, arba vien vardas, o viešpatystės turtai tapo išdalinti. Tarp ponijos atsirado magnatų lygių užrubežių feodališkiems kunigaikščiams. Karalių



autoritetas visiškai puolė; o didžiūnai kožnas žiūrėjo savo naudos, pradėjo dagi vesti kares tarp savęs arba kilti prieš karalių, renkant karalių ėmė užprašinėti kariškos pagalbos savo partijai nuo svetimų valdžių.

Tą anarchiją juo labiaus didino nelaiminga unija su visai svetimos tautos viešpatyste, dagi kelissyk didesne už Lenkiją.

Lenkai vis stengėsi inkorporuoti Lietuvą į Lenkiją, o lietuviai visą laiką bendro politiško su lenkais gyvenimo tam priešinosi. Faktas nuolatinio laužymo unijų iš lietuvių pusės, dagi stojimo į priešų pusę laike karės (1655 metuose Lietuvos valdžios padaryta unija su Svedija prieš Lenkiją laike jos karės su Károlium-Gustavu, Janušas ir Boguslavas Radivilai, partija Lietuvos hetmano kungš. Kazimiero Sapiehos apie 1700 m., rytiniai rusai karėse su Maskva, sukilimas Ukrainos ir pasidavimas Maskvai); tikėjimiški kivrėai pravoslavų (ortodoksų) su katalikais; antagonizmas tarp lietuvių ir lenkų nacijonališkumo, kur lietuviai dagi toki, kurie buvo priėmę lenkų kalbą, iki paskutinių laikų stengiasi pabraukti savo lietuviškumą (žiur. British Review, Febr. 1915, Autonomy of Poland and Lithuania. J. Gabrys, Lietuvių-Lenkų Unija). Užtai ir suvienyta Lietuvių-Lenkų viešpatystė, nors savo laiku buvo viena iš didžiausių Eurpoje, vienok niekad neparodė taip didelės galybės išlauko, kokia jai būtų prigulėjusi págal josios platumą; bet juo tolyn, nesutikimais ir anarchija viduryje vis labyn silpnėjo, iki galutinai nepuolė.

Taigi u n i j a Lenkijos su Lietuva privedė abi jas prie anarchijos ir prie visiško tų viešpatysčių puolimo.



## VI.

Išlikimas lietuvių tautiškos sąmonės išlaikymu tautoje savos kalbos, tradicijų, išreiškimu tos sąmonės literaturoje. Kilimas ir išsiplatinimas tarp lietuvių tautiško susipratimo. Kulturiškas ir ekonomiškas tautos pakilimas.

Pabaigoje XVIII-ojo amžiaus Lietuvos viešpatystė puolė; vienok lietuvių tauta, nors baisiai nuskriausta ir bėgyje amžių daugiau kaip per pusę sumažinta, nežuvo. Nes viešpatystė tai ne tauta. Viešpatystė yra tik instauga tautos. Instaiga, be kurios tauta gali ilgai gyventi, dagi augdama ir stiprėdama, pvz nomadai izraėliečiai prieš užėmimą Chanaano—tauta be viešpatystės. Tautą galima pavadinti sudėtine esybe su savo papročiais, kalba, dvasišku turtu, savo sąmoninga (conscious) dvasia, kuriąja ji jaučiasi esanti skirtina nuo visų kitų panašių žmonijos grupų,—taip sakant sudėtinis individualus. Niekas nepasakys, kad po puolimui lenkų viešpatystės, dagi po paskutiniam lenkų sukilimui 1863 met., panaikinus Rosijos valdžiai ir paskutines teises lenkų autonomijos, jau dabar nėra lenkų tautos. Yra ir dabar, kaip lenkų, taip ir lietuvių tauta ir neviena daugiau kita, kurios nors dabar neturi savo viešpatyščių, bet turi savo kalbą, tradicijas, sąmonę savo skirtumo nuo kitų žmogiškų grupų, savo skirtiną dvasišką gyvenimą. Viešpatystė yra tik, kaip pasakyta, tautos instauga, be kurios tauta civilizuotame stovyje sunkiai gali apseiti. Viešpatystė yra kaip ir namai tautos, garantija jos savistovybės; be jos tauta, nors gyva, bet kitos spaudžiama, skriaudžiama, taukiai ir naikinama; būdama svetimos verge, ji tankiai turėdama ginti dagi savo gyvastį, sunkiai gali nuveikti ką nors naudingo visos žmonijos labui.



Gyvastis tautos apsireiškia ir užsilaiko jos tradicijose, kurios iš savo pusės tvirčiausiai užsilaiko tautos kalboje ir aiškiausiai apsireiškia jos literaturoje. Užlaikiusi savo kalbą, o da turinti prie to ir savo literatūrą, jokia tauta negali būti paskaityta mirusia arba nesančia, nes ji pati jaučiasi gyva esanti. Neturint jai savo viešpatystės, kita tauta, kuri ją privertė prigulėti į savąją, gali ją skriausti, bet negali pasakyti, kad jos, kaip tautos, jau nėra.

Beveik visų Europos tautų literatūros (išskyrus grekų ir latynų) prasidėjo po priėmimui krikščionystės. Lietuvių tauta paskutinė Europoje priėmė krikščionystę. Yra ženklų, kad Lietuvoje priešistoriškoje senovėje bene buvo žinomas runų raštas. Susitvėrus Lietuvos viešpatystei, didžiųjų kunigaikščių kancelerijoje buvo vartojama latyniška kalba susinešimui su vakarine Europa, o slaviška-cerkvinė su rusų kunigaikščiais. 1529 met. slaviškoje kalboje buvo išleistas Lietuvos instatymų kodeksas, Lietuviškas Statutas.

Pirmutinės spaustos lietuvių kalboje knygos pasirodė pusėje XVI amžiaus ir buvo tikėjimiškos intalpos; buvo parašytos dvasiškių ir tankiausia jų pačių reikalams: rankvedžiai tikėjimo mokslui (katechizmai), rankvedžiai-pavyzdžiai pamokslų (postilės), bažnyčioje vartojamos giesmės, tekstai švento rašto (evangelijų perikopos). Ir nedyvai, nes kunigai, turėdami tikėjimo reikalus su žmonėmis nemokančiais kitaip, kaip lietuviškai, turėjo vartoti ir jų kalbą savo knygoje. Knygų dailiosios literatūros ir svietiškos poezijos išpradžių da negali atsirasti, nes jei kurie iš didžiūnų - turtuolių mokinosi vakarinės Europos mokyklose, tai tiems pakako latyniškų ir kitų vakarų kalbose autorių.

Pirmos knygu spaustuvės insigyveno prie augštesnių-



jų mokyklų. Prūsuoje jau nuo 1544 metų buvo universitatas Karaliaučiuje; tai pirmutinė lietuviškų tautų teritorijoje. Karaliaučiuje užtai išspausťos ir pirmutinės lietuviškos knygos.

1545 met. išėjo du išleidimai trumpučio katechizmo prūsų kalboje, o 1547 Mosvido Vaitkūno, Ragainės klebono, knyga, pirmutinė lietuvių kalboje. Tai drauge trumpas elementorius, katechizmas ir 10 bažnytinių giesmių. Prakalba parašyta latyniškai ir prasideda eilėmis (pentametas, tai paprasta inskripcijų forma):

Ad magnum ducatum Lituaniae (kaip ir dedikavimas).  
Fausta ducum magnorum altrix Lituania clara. Haec mandata Dei suscipe mente pia. Ne te, cum dederis rationes ante tribunal, Augustum magni iudicis ira premat\*). Du metu vėliaus, 1549, išėjo to paties autoriaus lietuviškas vertimas „Te Deum laudamus“ ir keletas giesmių apie Kristaus atsikėlimą iš numirusių. Tos giesmės, lygiai kaip ir pirmutinė lietuviška knyga ir abu prūsiški katechizmai, išspausťa Karaliaučiuje.

1561 tapo Karaliaučiuje išspausťas prūsų kalboje Liuterio Enchiridion, arba Mažasis Katechizmas; o 1579 metuose tas pats veikalas — lietuvių kalboje, išverstas Baltramiejaus Villento, Karaliaučiaus klebono, drauge su lietuviškomis epistolėmis ir evangelijomis.

Iš 1578 turime užsilikusį valdišką lietuviško rašto paminklą; tai Jurgio Fridericho, Prūsijos administrato-

\*) Stebėtinas dalykas. Prūsų hercogo pavaldinys ir dagi jo valdininkas-klebonas, hercogo sostapilėje, išleidžiamas pirmutinę knygą lietuviškoje kalboje, dedikuoja ją ne hercogui, nė ne Prūsijai, ale Lietuvos didžiai kunigaikštystei; nors to laiko pačios Prūsijos mažiausia ketvirtadalis teritorijos kalbėjo lietuviškai. Tuo po tų dedikacijos eilių eina dvi prakalbos. Pirmutinė latyniškai: „Pastoribus et ministris ecclesiarum in Lituania.“ Čia ir vėl kalba ne apie Prūsiją ale lietuvišką liaudį ir tautą, prie kurios regimai ir pats save skaito: „quod non sine magno dolore commemoro, quam prae caeteris nationibus nostra



riaus vietoje ligonio hercogo, insakymas po jo vizitacijai Tilžės ir Ragainės pavietų, duotas Tilžėje lietuviškai.

Tuo tarpu Vilniuje 1566 išėjo antras leidimas Lietuviško Statuto, o 1588 — III-sis leidimas, abu slaviška kalba. Trečiasis leidimas buvo išverstas ir lenkiškai — liudijimas spartaus lenkėjimo Lietuvos augštesniųjų klesų.

Apie 1580 metus J. Bretkūnas († 1602), lietuviškas klebonas išpradžią Labguvos paskui Karaliaučiuje, išverčia visą bibliją į lietuvių kalbą, kuri vienok liko nepausta (rankraštis dabar yra Karaliauč.).

1589 išspausτος Bretkūno giesmės (76); 1591 — jo postilla; abi Karaliaučiuje.

1612 Karaliaučiuje „Giesmės Krikščioniškos“ Lazaro Senštoko (Sengstock), Karaliaučiaus klebono: 145 giesmės—vertimai iš vokiškos ir lenkiškos kalbų.

Apie pusę XVII amž. Prūsų lietuviai susilaukia įžymaus raštininko; tai Danijėlis Kleinys (Klein), Ph. Mag., Tilžės klebonas. 1653 jis išspaudina — Grammatica lituanica, mandato et autoritate Seren. Electoris Brandenburgici. 1666 Karaliaučiuje išaina jo „Naujos Giesmių Knygos“ su pridėjimu Maldų Knygų: 229 giesmės; iš tų 108 naujos, paties D. Kleinio išverstos iš vokiškų autorių, o senosios jo pataisytos; vertimas daugelyje vietų geresnis už originalus. Jos tapo perspaustos 1685, 1705, 1869; 1872 perveizėtos Fr. Kur-

---

gens ignara rudisque et experts omnis pietatis ac religionis christianae". Ant-ra lietuviška, eilėmis rašyta, prakalba kreipiasi į Lietuvos, ne Prūsijos, žmones: „Knigieles pačias byla Lietuvinkump ir Žemaičiump". Prūsų lietuviai nevadina sevęs žemaičiais, tik Prūsų lietuvininkais. Matomai ta pirmutinė lietuviška knyga buvo pirmučiausia skiriama žmonėms Lietuvos didžios kunigaikštystės. Žingeidu būtų žinoti, ar ji platinosi ir kaip daug — Lietuvoje? Vilniuje ant didžio kunigaikščio sosto tada sėdėjo Zygmantas Augustas. Žodis „Augustum“ dedikacijos eilėse ar ne bus tik pavartotas kaip „ludus verborum".



šacio. Jos iki šiolei yra pamatu geriausių liuteriškų giesmių ir maldų knygų lietuvių kalboje.

Antroje pusėje XVI metų šimto kunigš. Mykolo Radivilo insteigta mokykla prie kalvynų bažnyčių Vilniuje ir Biržuose ir spaustuvė Nesvize; o per Liublino uniją 1569 m. jezuitai gavę pavelijimą ateiti į Lietuvą, antruoje tuo po tam metuose atidaro Vilniuje savo kolegiją, kurią 1578 permaino į akademiją, intaisydami prie jos taipgi savo spaustuvę. Tokiu būdu Vilniuje, jau pačioje Lietuvoje, atidaro antras centras išleidimui lietuviškų knygų ir tai, kaip protestantiškų, taip ir katalikiškų.

1595 met. Vilniuje išspausťas Ledesmos katechizmas, verstatas Mikalojaus Daukšos, žemaičių kanauninko, Betygalos klebono.

1598, Vilniuje, Katechizmas Maldos ir Psalmės (kalvynų) lenkiškai ir lietuviškai, spaustos Melchero Petkiavičiaus.

1599, Vilniuje, Postilla kun. Mik. Daukšos.

1600, Vilniuje, Postilla Lietuviška (kalviniška) Jokūbo Morkūno, naujas perveizėtas išleidimas (kada išėjo pirmas leid. nežinia).

1605, Vilniuje, Ledesmosp katechizmas, verstatas rytiečių tarmėje.

Pradžioje XVII metų šim. Vilniuje dirba izymus rašytojas, kun. Kastantas Sirvidas, jezuitas, profesorius Vilniaus akademijos ir lietuviškas pamokslininkas prie šv. Jono bažnyčios, mirė 1631 met. Jo knygos:

1) 1629, išspausťa Vilniuje, Punktai Sakymų (pamokslai);

2) 1644, Vilniuje, Punktai Sakymų Gavėniai, išspausťa drauge su lenkišku leidėjo vertimu;

3) Clavis linguae lituanicae (gramatika), dingęs ir nežinia ar buvo spaustas;



4) *Zodynas: Dictionarium trium linguarum* (lietuviškai, latyniškai ir lenkiškai); likęs tik 4-tasis jo leidimas 1677 met.; kada išėjo I leid. nežinia.

1737 Vilniuje, typis Collegii Academici Soc. Jesu išleista *Universitas linguarum lituanicae in principali Ducatus ejusdem Dialecto grammaticis legibus circumscripta*; tikrai nežinia, bet turbūt taipgi po Sirvidui likusi knyga.

Tuose pat 1677 met., kaip 4-tasis leidimas *Sirvido* žodyno, išėjo Vilniuje „Trumpas mokslo krikščioniško surinkimas, Roberto Bellarmino kardinolo parašytas.“ Tai katechizmas su pridėjimu giesmių. Labai gera kalba (rytiečių tarmė) ir giesmės tikro poeto rašytos.

Vaitiekus Kojalavyčius, prof. ir rektorius *Vilniaus akademijos* † 1677, parašė: 1) *Historiae Lituaniae Pars prior* (iki 1387), spausta Dancige 1650, ir 2) — *Pars altera* (iki 1572), spausta Antverpene 1669.

1705 met. Vilniuje, *Nedėlių ir Svenčių Evangelijos lenkiškai ir lietuviškai*. Vėlesni tos knygos spaudimai: 1711, 1750, 1803. Tai buvo geriausias lietuviškas vertimas katalikiškų perikopų iki paskutinių laikų.

Pastebėtinas dalykas, kad lietuviška kalba pirmutinių spaustų knygų, kaip *Karaliaučiuje* taip ir *Vilniuje*, ypač geresniųjų rašytojų, yra tobula gramatiškai, frazeologijoje, parinkime atsakančių supratimams žodžių, reletiviška liuosybe nuo barbarizmų, su nustatyta ortografija, kurioje žymus skirtinas išsidirbimas *Prūsuoje* ir *Vilniuje*—nors pamatai abiejų tie patys; juog išrodo, kaip ir kad lietuviška kalba jau per kokį šimtą metų prieš tai būtų buvusi vartota literaturoje.

Susilpnėjus *Vilniuje* protestantizmui, ir lietuviški protestantų spaudiniai *Vilniuje* apsistojo. Pusėje XVII amž. centru tikėjimiško protestantų veikimo pasidaro



Kedainys ant Nevėžos, būstynė kalviniško sinodo.

1653 mt., Kedainyse spausta, išeina „Knyga nobažnystės Krikščioniškos,“ lietuviškomis eilėmis dedikuota kungš. Janušui Radivilui. Tai psalmės, evangelijos, maldos ir giesmės; antras spaudimas; nežinia, kada ir kur buvo pirmasis.

1653, Kedainyse, „Summa arba trumpas išguldymas Evangelijų šventų per visus metus.“

1653, Kedainyse, „Maldos Krikščioniškos visokiam metui ir reikalams“ (apie 60 maldų).

1657 iki 66 mt. rūpeščių Kedainių kalviniško sinodo buvo lietuviškai spausdinama Londone biblija. Ji tapo išspausta tik iki 40 psalmei ir, neturint lėšų, nebuvo pabaigta; turbūt dagi nebuvo išleista į svieta. Jos yra užsilięš tik vienas egz., dabar—knygyne Katal. dvas. akademijos Petrograde. Ją vertė Jurgis Skrodskis, lietuviškas ir lenkiškas pamokslininkas Karaliaučiuje, su pagelba Zemaitijos senijoro Jono Bažimausko ir kelių kitų kunigų. Vertime prisilaikyta Vulgatos ir Bretkūno liet. biblijos.

1701 mt. Kedainiškiai kalvinai išleido Karaliaučiuje Naują Instatymą, pirmutinį lietuvių kalboje; 1806 išėjo jo antras leidimas.

Prūsiose XVIII mtšim. rūpintasi apie invedimą vienodumo pamaldų knygoše, prisidedant prie to valdžios autoritategi. Tikėjimo mokslui 1719 mt. Dr. Heinrichis Lysius, valdžiai liepiant, išleidžia: „Mažas Katechizmas Dr. Martyno Liuterio, Prūsų karaliaus įsakymu, visų vyskupų ir klebonų Lietuvoje sutarimu, Tilžėje 1719 mt. perveizėtas ir visiems vartotinai Karaliaučiuje išspaus-tas“.

Su giesmių knygomis atsiėjo kiek sunkiaus. Darbas apie jas užėmė dvasiškijai Prūsiose didesnę dalį XVIII



metašimčio. Po kelių pertaisymų ir vis išnaujo išleidimo nenusisekusių Giesmių Knygų, į kuri darba buvo in-  
traukta didelė dalis lietuviškų klebonų Prūsiose, galuti-  
nai 1791 met. Rytinių Prūsų Konsistorija išnaujo išlei-  
do Karaliaučiuje ir kaip ir galutinai patvirtino Berend-  
to, Glaserio ir Schimmelpfenigio pirmiaus išleista knygą  
su 542 giesmėm. Ta da ir vėliaus daug kartų buvo per-  
taisinėta.

Sale tų pastangų, taip sakant, profesionalėje, jau  
nuo seniaus apdirbamoje literaturoje, atsiranda dabar  
Prūsiose du įžymiu rašytoju kitose pakraipose. Filypas  
Ruhig, Valterkiemio klebonas, išspaudžia 1745 mt. Be-  
trachtungen der litauischen Sprache, ir 1747—lietuvišką  
žodyną. Antras, Kristijonas Donelaitis, tai pirmutinis,  
lietuviškai rašęs, genijalis poetas.

Kristijonas Donalitius (latyniškai) gimė Lazdynėliuose  
netoli Gumbinės; Karaliaučiuje išėjo dvasiškus moks-  
lus, tris metus buvo mokintoju bažnytinės mokyklos  
Stalupėnuose, 29 metų amžiaus (1743) paskirtas klebonu  
Tolminkiemyje netoli Gumbinės, mirė 1780 mt. 18 Vasa-  
rio; vaikų nepaliko. Jis parašė eilėmis keletą pasakų ir  
didelę poėmą „Metų Laikai“; viską rašė hegzametru. Jo  
raštai liko rankraštyje Karaliaučiuje ir tik 1818 mt. tapo  
Rėzos pirmusyk išspausti. Jo poėmos „Metų Laikai“,  
turėdama, galėtų nepasigėdėti kiekvienos tautos literatu-  
ra. „Metų Laikai“ yra Lietuvos ūkininkų gyvenimo  
vaizdas iš pabaigos XVIII amž., lygiai kaip Mickiavičiaus  
(lenkiškai parašytas) „Pan Tadeusz“—tokis pats lietuviš-  
kos sulenkėjusios bajorijos gyvenimo vaizdas iš pradžios  
XIX-ojo. Tuodu veikalu vienas kitą papildo. Tik Mic-  
kiavyčiaus sulenkėjusios bajorijos vaizdas yra išideali-  
zuotas ir nudažytas lenkišku patrijotiškumu. Visur išro-



domos arba tik gerosios pusės, arba nors kas jose yra estetiško, dailaus. Vaizdas bajorų gyvenimo apskritai nepilnas; apie jų prietikius su baudžiauninkais beveik nepaminėta. Bet visa veikalo forma ir stilius yra tobulai išbaigti. Ir nedyvai: jis buvo literatas iš profesijos, mokinyš literatūros skyriuje Vilniaus universitatėje ir buvo profesorium lenkiškos literatūros Kauno gimnazijoje (pavietinė mokykla). Donelaičio ukininkų gyvenimo vaizdas yra visiškai reališkas, dagi jų neaptašytame tų laikų apsiėjime ir jų nešvelnioje kalboje. Daugybė poezijos, vietomis puikus vaizdai; bet stilius kaip-kur reikalautų daugiau apdirbimo ir pasitaiko neatsakančiai pavartotų žodžių ir peršturkščių aprašymų; bet jis ir norėjo aprašyti tą apie ką parašė.

XIX-me metų šimte Prūsuoose randame tarp kitų ypatingai du didelių nuopelnų raštininku. Liudvikas Rėza († 1840), išleidęs 1816 met. Karaliaučiuje—„Geshichte der lit. Bibel“. 1818 met. jis pirmu kartu, kaip minėta, išleido Kr. Donelaičio poezijas; o 1824 Tilžėje — „Bibliją tai esti šv. raštas seno ir naujo testamento“; tuose pat metuose Karaliaučiuje — Aizopo pasakas. 1825 Karaliaučiuje jis išspausdino 85 lietuviškas dainas su vokišku šale vertimu, parinktas iš daugybės jo surinktų nuo žmonių. Iš to tai rinkinio gėrėjosi lietuvių nerašyta liaudies poezija Karaliaučiaus filosofas Ełman. Kantas (Kant). 1834 met. išspausdinta Karaliaučiuje Rėzos „Presbyteroliogija“, svarbi medžiaga bažnytinei Prūsų Lietuvos istorijai.

Fridrichas Kuršatis, kun. kapelenas lietuviams Prūsų kariumenėje, rektorius lietuviškos seminarijos ir profesorius universitatės Karaliaučiuje, mirė 1884 m. bevaikis. Jo raštai: 1) pertaisė lietuvišką liuterių Naują Testamentą; 2) Giesmių bei Maldų Knygos prūsiškam vaiskui



1854; 3) katechizmas mokykloms; 4) monumentališkas veikalas, žodynas: a) vokiškai-lietuviška dalis užbaigta spausti 1874 ir b) lietuviškai vokiška dalis—1883 met.; 5) lietuviška gramatika vokiškoje kalboje 1876, Hallėje; 6) nuo 1849 iki 1880 metų jis leido iš Karaliaučiaus laikraštį „Keleivis“, labai lietuvių mylimą.

\* \* \*

XIX-ame metų šimte beveik visa lietuvių tauta, užsilikusi nuo nelaimingos, amžiais naikinančios, politiškos pakraipos Lietuvos viešpatystėje, prasidėjusios su Jage-la ir sąryšiais su lenkais, randasi dabar sienose Rosijos viešpatystės. Tik mažesnė lietuvių dalis, gyvenanti ant ištakos Nemuno į Baltiškąs jures iki už upės Pregelio į pietus, priguli Prūsijai. Puolus Lietuvos ir Lenkijos viešpatystei, išpradžių pakyla lenkiškas patriotizmas ir atsiliepia ant sulenkėjusių lietuvių tautoje sluogsnių, juo labiaus juos stumdama lenkystėn. Prie smarkaus Lietuvos lenkinimo ypač daug prisidėjo Vilniaus mokslo apskritys su Vilniaus universitate ir lenkiškomis mokyklomis po visą Lietuvą ir du lenkų sukilimu prieš Rosiją—1831 ir 1863 metų. 1803 met. Cartoryskis lenkų aristokratas, kilęs iš dalinių Lietuvos kunigaikščių padermės, tapo paskirtas viršininku Vilniaus mokslo apskričio, į kurį prigulėjo beveik visa buvusi prieš padalinimą Lietuva. Jis perdirba jezuitų akadėmiją Vilniuje į universitatę ir prie jos intaiso vyriausią kunigų seminariją, o klioštoriaus liepia užlaikyti pavietines (vidutines) mokyklas, kurių Lietuvos sienose (be Suvalkų-Augustavo gub.) insteigta apie 40. Visos tos mokyklos buvo lenkiškos ir prigulėjo nuo Vilniaus taipgi lenkiškos universitatės, kurios vedamos



sistematiskai varė Lietuvos inteligentijos lenkinimą. Vilniaus universitatė ir tos mokyklos tapo Rosijos valdzios panaikintos tik po lenkų sukilimui 1830—31 metų. Kaip pirma buvo smarkiai varomas lenkinimas Lietuvos per Vilniaus universitatę ir mokyklas, taip vėliaus per katalikišką bažnyčią. Daugelyje parapijų lietuvių kalba tapo iš bažnyčių visiškai prašalinta lenkų kalbos naudai. Kunigai nemokanti lietuviškai tyčia skiriami į lietuviškai kalbančias parapijas, o lietuviškai mokantieji—įgudiškias. Kožnas lenkų sukilimas vis buvo priežastim kadičiausio pakilimo lenkų patrijotizmo ir traukimo lietuvių į lenkų eiles. Pats Lietuvos sostapilis Vilnius, da prieš paskutinį lenkų sukilimą 1863 metų buvęs daugumoje lietuvišku, vėliaus visiškai sulenkėja\*). Augštesnieji luomai ir miestai, dagi kaimų dvasiškija ir smulkioji bajorija tik su išskyrimais, ima namieje vartoti lenkišką kalbą. Priėjo iki to ne tik Vilniuje, ale ir mažesniuose Lietuvos miestuose, kad inteligentas žmogus negalėjo viešai prasi-tarti lietuviškai; tuojaus daugumos apimtų lenkiška ma-nija būdavo lydimas žodžiais „chłop" arba „moskal."\*\*\*) Tuos laikus da visi lietuvių senesnieji inteligentai gerai atmena.

Vienok dvasia Lietuvių tautos negalėjo mirti kolei pasiliko gyva tautos kalba. Ir vėl tautiškos Lietuvos tradicijos, turinčios tokią puikią šimtų metų praeiti, buvo su pasigėrėjimu užlaikomos dagi jau priėmusių lenkišką kalbą prakilnesnės dvasios ir augštesnio proto lietuvių. Pirmoje pusėje XIX metašim. ir vėliaus visa eilė lenkiškai

\*) Liudijimas vieno Vilniaus lietuvių bajoro, sugrįžusio po 1905 metų revoliucijai iš ištrėmimo Siberijon už dalyvavimą lenkų 1863 metų sukilime, — neatsimenu katrų metų „Viltyje“.

\*\*) Vėliaus tapo išrastas „litwoman“; tą žodį pravardžiavimui inteligentų kalbančių lietuviškai lenkai da iki šių laikų užlaikė.



rašiusių lietuvių, kaip Mickiavyčius, J. Ign. Kraševskis, Narbutas, Kondratavyčius, Ign. Chodzko, Odyniec, Marija Rodziewiczówna, nekuriuose veikaluose tik lenkų kalba priguli lenkiškai literaturai, bet idėja, intalpa savo raštu, jie buvo didžiausiais žadintojais lietuvių tautiško susipratimo; pav. veikalai — Mickiavyčiaus: Konrad Walenrod,\*) Gražyna ir kiti; J. Ign. Kraševskio: Vitoliorauda, Mindovė, Vytauto Kovos, Kunigas, Lietuvos Istorija; Narbuto: Lietuvos Istorija.

XIX-me metų šimte skaitlius lietuviškai rašančiųjų tolyn vis labyn didėja; o po 1864 mt., panaikinus Rosijoje baudžiavą, lietuvių inteligentų skaitlius iš ūkininkų pradeda sparčiai augti.

1816 met. Vilniuje išspausťas katal. Naujas Instatymas Zemaičių vyskupo kungš. Juozapo Giedraičio.

1818, Karaliaučiuje prof. Rėzos išspausťa Donelaičio poėma „Metų Laikai.“

1824 met. Tilžėje prof. Rėzos išspausťa pirmusyk visas Sventas Raštas lietuviškai (protest. vertimas).

Apie tą laiką rašo: eilėmis bajoras Dijonizas Poška Reseinių paviete, kun. Antanas Drazdauskas Zarasų paviete ir rytinėje dalyje Ukmerges; sykiu kun. Simanas Staniavyčius, rektorius Varnių dvasiškos seminarijos, buvęs profesorius Vilniaus universitatės.

1832 mt. pradeda išeiti (nereguleriškai) pirmutinis lietuvių kalboje laikraštis Prūsuose: „Nusidavimai apie evangelijos praplatinimą,“ leidžiamas precentoriaus Pričkaus Kelkio.

1840—70 metai Daukanto (†1864) ir Valančiausko (Zemaičių vyskupas † 1875) ga-

\*) Mickiavyčius, tapęs karallium (ar didžiuoju mistru) lenkų poštų, parašydamas Konradą Valenrodą, pats atliko savo poėmos didvyrio darbą apginimui lietuvių tautos nuo naikinančios ją lenkystės.



dynė lietuviškoje literatūroje. Juo-  
du abu parašė ir paleido į žmones  
daug lietuviškų knygų. Šalejuodvie-  
jų tuo laiku rašo: L. Ivinskas, Tatarė; pradeda rašyti  
Baranauskas, vėliaus Seinų vyskupas; rinko liaudies  
daines kun. Antanas Juškiavyčius (išspausa daugiaus  
5600 dainų.)

1845 met. išspausa Petrapilyje S. Daukanto „Būdas  
senovės lietuvių“; didelis jo veikalas, Lietuvos Istorija,  
išspausa daug vėliaus Amerikoje.

1847 pasirodė iš Vilniaus pirmutinis lietuviškas ka-  
lendorius Rosijoje (Ivinskio).

1849 Frid. Kuršatis pradeda išleidinėti Karaliaučiuje  
liet. laikraštį „Keleivis.“

1854 mt. Pragoje išeina europišką garbės lingvisto  
Schleicherio lietuviška gramatika (vokiškai).

1874 mt. užbaigta spausti Karaliaučiuje vokiškai lie-  
tuviška dalis Kuršačio žodyno.

Apie 1880 met. inkurta Prūsuoje Tilžėje „Litauische  
Litterarische Gesellschaft“, savo veikimu daug padariu-  
si sukurstymui jaunos lietuvių inteligentijos Rosijoje ir  
Prūsuoje, kad ir vėl grįžtų prie vartojimo lietuviškos-  
kalbos.

1883 met. Kovo mėn. išreiškimui lietuviško patrijo-  
tiškumo naujos kartos pradėjo išeidinėti Prūsuoje Ragai-  
nėje, vėliaus perkeltas į Tilžę, laikraštis „Aušra,“ uždė-  
tas ir leidžiamas Jono Basanavyčiaus su pagalba Jurgio  
Mikšo ir paskiaus Martyno Jankaus. — Tuose pat metuo-  
se išspausa lietuviškai vokiška dalis Kuršačio žodyno  
ir užbaigta spaudimas (Kazaniuje ir Peterburge) dainų  
rinkiaus abiejų Juškiavyčių (Antano ir Jono).

Pasirodymas laikraščio „Aušros“ yra tai data pra-



džios lietuvių tautiško susipratimo ir sąmoningo, organizuoto tautos apsiginimo nuo blėdingų svetimų intekmių.

Nekurie tą vadina tautišku atbudimu. Tai nevisai tikra. Tautoje sąmonė lietuviškumo ir skirtumo nuo kitų buvo iki tolei užsilaikiusi: taigi tauta nebuvo užmigus, nė neapmirusi. Tik ta sąmonė tebuvo pasyvė; tauta nesigynė; joje nebuvo susipratimo, kad svetimos intekmės yra jai pavojingos. Tik viduryje XIX-jo šimtame laike didžiausio insivyravimo lenkiškumo Lietuvoje ir didžiausio pavojaus išnyktilietuvių kalbai aiškesnieji protai pamatė pavojų pačiai tautos gyvaščiai. Tada atsirado tautoje susipratimas, kad iki tolei ji buvusi klaidingame padėjime, ir energiškesnieji asmens ėmė organizuoti tautos išgelbėjimą. Pradėta tik nuo apginimo lietuviškos kalbos ir tik vėliaus prieita prie kitų apleistų tautos reikalų. Pirmą tautoje buvo pasyvė tautiška sąmonė; dabar atsirado susipratimas, ir prieš pavojų tapo pastatyta politiška programa, pozityvis darbas ir organizacija.

Patėmytina, kad laikraštis „Aušra“ išeina Prūsiose; nes lietuviška spauda po 1863 metų lenkų sukilimui buvo Rosijoje uždrausta, ir tik po 40-čiai metų sunkios nelygios kovos visos tautos už savo spaudą, prikentėjus tautiškos idėjos kankiniams, platintojams lietuviškų knygų, Siberijoje, Vologdoje, tolymose Rosijos gubernijose ir Lietuvoje kalėjimuose, lietuviška spauda tapo ir vėl pavalyta Rosijoje 1904 metuose.

Mes matėme, kad per politišką susivienijimą su lenkais lietuvių tautai buvo padaryta labai didelė skriauda; beveik visi augštesnieji luomai priėmė lenkų kalbą; ištisi plotai pirmiaus lietuvių apgyventos teritorijos pietuose ir rytuose sulenkėjo arba sugudėjo. Vienok lietuviška tau-



tiška ideja, tautiška sąmonė, nors suteršta lenkiškomis užnašomis, užsiliko be pertraukos iki paskutinių laikų. Kada po panaikinimui baudžiamų atsirado lietuviška inteligentija iš ukininkų, šitie daugumoje nepanorėjo priimti svetimos lenkiškos kalbos; sykiu grįždami prie grynno tautiško idealo, pripažino by kokią svetimą intekmę ant tautos blėdinga ir ėmė garsinti visišką atmetimą lenkystės tautoje. Dabar tai pasirodė visada pragaištinga pasekmė platesnio priėmimo tautoje svetimos kalbos. Daugelis seniaus priėmusių lenkišką kalbą ėmė išsizadėti savo kilmės, stodami už lenkystę ir vadindami save lenkais.

Vienok nuo 1883 metų lietuviška literatura ir su jaja nauja tautiška idėja platinosi Lietuvoje su nesulaikomu stiprumu. Juo tolyn atsirado vis nauji poėtai, rašytojai apysakų, populerizatoriai liaudyje mokslo, tyrinėtojai kalbos, rašytojai apie tautos ukės vedimą ir pramonę.

Kilus pirmaijai Rosijos revoliucijai 1905 metuose, tautiškas susipratimas visoje Lietuvoje buvo jau taip didelis ir taip apėmęs visą šalį, kad buvo galima sušaukti visos tautos etnografiškose sienose susirinkimą, taip sakans Tautos Seimą. Visatinas tautos delegatų Susivaziavimas tapo atlaikytas Vilniuje 4—5 Gruodžio 1905 metų. Jame buvo nutarta, nesiskiriant nuo Rosijos, bet ir neatsiziūrint į jos augščiausią valdžią, pačiai liaudžiai su pagelba valščių ir pavietų susirinkimų visoje etnografiškoje Lietuvoje prašalinti rusiškus valdininkus ir visur investuoti lietuvišką valdžią.

To tautiško Seimo nutarimai tuo buvo pradėta investuoti visoje Lietuvoje, kaip tik sugrižus namon Seimo delegatams; ir Rosijos valdžia tik apšaukdama karės stovį ir su pagelba kariūmenės numalšino šitą tautišką lie-



tuvių krutėjimą. Nors senoji valdžia ir tapo sugražinta, bet nuo tada pasiliko daug daugiau liuosybės šalyje, lietuviška kalba pasiliko mokyklose ir nekuriuose žemesnėse valdžios vietose; šale rusų ir lietuvius pradėjo priiminti į valdžios vietas Lietuvoje.

Paskutiniame laike, po pirmajai Rosijos revoliucijai ir Tautiškam Vilniaus Seimui, Lietuvių tauta, gavusi šiek tiek daugiau liuosybės, žymiai pakilo ir dvasiškai ir ekonomiškai.

Tautiškas susipratimas ir noras savistovybės apėmė visą tautą. Atsirado literatiškos, ekonomiškos draugijos; tapo insteigtos (privatiškos) lietuviškos žemesnės ir vidutinės mokyklos, instaigos kredito-bankos, pramonės instaigos; žemdirbystės, kooperatyvės vartotojų, apšvietimo, mokslo ir dailės draugijos. Vienu žodžiu, paskutiniaisiais laikais lietuvių tauta daug sustiprėjo, pakilo apšvietime ir ekonomiškai ir pagilino savo kulturišką ir politišką gyvenimą.



## VII.

Dabartiniai lietuvių tautiški siekiniai: visų tautos dalių politiška vienybė ir neprigulmybė; atsiskyrimas nuo svetimų intekmių; palaikymas tik vienos lietuviškos kalbos tautiška; santikiai su lenkais, gudais ir latviais.

Pažinę praeitį, pabandykime apsvarstyti dabartinius siekinius lietuvių tautos.

Dabar lietuvių tauta yra gyva, susipratusi, ir jokios svetimos globos, nė dagi intekmės, nenori; nori augti savistoviai ir būti savim.

Kiekvienos tautos idealas yra politiška visų tautos dalių vienybė savoje savistovėje viešpatystėje.

Visokios politiškos unijos į vieną viešpatystę su svetimomis tautomis yra tautų klaidos arba tautų nelaimės: jos veda vieną arba kelias iš tų suvienytų tautų į pražūtį. Pragaištingumą tokių unijų (arba surišimo kelių tautų į vieną viešpatystę) parodo mums istorijos pavyzdžiai. Dagi skaitlingos ir galingos tautos, priėmusios į savo viešpatystę daug svetimo savo tautai gaivalo, jeigu tuos svetimus, arba prievarta, arba laiko bėgiu ir gyvenimo intekme asimiliuoja; tai asimiliuotas tautas žudo, o pačios išsigema (į kitokią tautą) ir tautiškai taipgi prapuola. Latynų tauta, sutvėrusi visasvietinę Romos viešpatystę, prapuolė, susimaišiusi su užkariautomis ir išsigimusi į kelias kitokias, naujas, pirmiaus nebuvousias, tautas: nė fransūzai, nė italai, nė rumunai, nėra senoji latynų tauta inkūrusi Romą. Čekų tauta, jau nuo seniai prigulėjusi į vokiškų tautų ryšį (ciesorystę), nuolata priiminėjusi ant savo sosto vokiškus kunigaikščius ir galutinai visiškai inėjusi į personalę uniją su Austrija (1526), ką išlai-



mėjo? Ji visiškai nustojo ir savo karalystės, ir savistovybės; jos teritorija, seniaus apimanti Bohemiją, Moraviją ir Sileziją (Slionską), dabar per pusę suvokietėjusi ir dagi padalinta tarp kelių vokiškų viešpatyščių; galutinai ji randasi beveik be vilties kada-nors atgauti neprigulmybę, taip kad dagi tokia pasaulės katastrofa, kaip dabartinė karė, kasžin ar prigelbės atstatymui čekų tautos viešpatystės. Tas pats atsitiko ir su Lietuva: klaida Algirdo (su rusais) ir da didesnė Jagelos (su lenkais) mus privedė prie tokių pat, kaip čekus, pasekmių. Jeigu po šitai karėi nebus mūsų tautai pavelyta susivienyti ir susiorganizuoti į viešpatystę, bėgyje ateinančių amžių gali iš mūsų likti tik likučiai be vilties, kaip senovės rytinių tautų: Egipto koptai, likučiai syru, foinikų, assiriečių.

Ištautinimas priimtų į savo viešpatystę svetimų tautyščių yra daromas interesu, arba dinastijų, arba valdančiųjų sudėtiną viešpatystę klesų, būk tai sustiprinimui per angštesnį suvienijimą viešpatystės, jų suprantamos kaipo savasties, daikto, toms dinastijoms arba klesoms prigulinčio. Pasiekus tokią vienybę, per proto nekonsekveciją inrankis padaromas pirmesniu ir dagi užmušėju paties tikslo: viešpatystė yra tai namai tautos; tuo tarpu padidimui tų namų užmušamas jų gyventojas. Vienck tautos atsiradusios svetimose viešpatystėse visada buvo ištautinamos seniaus; tas pats pavojus bus joms ir toliaus. Ir lietuvių tautai, kad pasitraukt nuo to pavojaus, būtina reikia atsiskirti nuo svetimų ir susivienyti į savą viešpatystę.

Užtai gerai suprastas mūsų laiko lietuvių patrijotų tikslas turi būti—ne atstatymas pirmiaus buvusios Lietuvos viešpatystės, ne unija su kitomis tautomis, ar tai būtų su lenkais, ar su gudais, arba su rusais, ale suvieniji-



mas indrauge visų dalių lietuviškos tautos apgyventos teritorijos, dabar padalintos tarp susiedinių viešpatyščių, ir jau iš tos visos suvienytos teritorijos padarymas naujos lietuvių viešpatystės; drauge atskyrimas lietuvių tautos nuo pavojingos mums viršminėtų svetimų tautų intekmės. Reikia būtinai atmesti ir išsižadėti visų tų dalių buvusios viešpatystės, kurios apgyventos grynų gudų arba lenkų, ale užtai suvienyti visą lietuvių apgyventą teritoriją. Atmesti iš būsiančios Lietuvos dagi šalis plačiame etnografiškame supratime lietuviškas, kur pirmiaus gyventa žmonių tos pačios lietuviškos kilmės (race) su lietuviška kalba, ale dabar jau nuo seniai priėmusių gudišką arba lenkišką kalba: kaip buvusių jaevingių žemės į pietus nuo Nemuno arba rytiniai Vilniaus gubernijos pavietai, kur jau visiškai nėra šiek-tiek didesnių plotų vartojančių lietuvišką kalbą ir jau nėra vilties, kad tos šalys galėtų atgal grįžti prie savo tėvų seniaus vartotos, bet užmirštos, lietuviškos kalbos. Tos ištautusios dalys, juo didesniais plotais priimtos į lietuvių viešpatystę, juo stipresnę darytų gudišką intekmę ant grynos lietuviškos tautystės. Cia mes turime pasikakinti pakraščiais, kuriuose nors neperdēm, bet vis da ištisais plotais yra vartojama lietuviška kalba ir jei tie pakraščiai būtinai reikalingi natūrališkoms ir strategiškoms viešpatystės sienoms. In tą viešpatystę būtinai turi ineiti ne tik Lietuvos etnografiškos dalys iki paskutinių laikų prigulėjusios Rosijai, ale ir esantis po Prūsijos valdžia da ir dabar lietuvių kalbą vartojantis žemės plotas su Nemuno ištake. Ta ištake ateities Lietuvos viešpatystei būtinai reikalinga, nes Nemunas tai vienintelė, per visą Lietuvą einanti, laivams tinkanti upė; ta Nemuno ištake yra vienintelis Lietuvos išėjimas į marias ir visą pasaulę, dagi



lietuvių apgyventa: atimti ją nuo Lietuvos reiškia tyčia su piktu noru (boshaftig, maliciously) Lietuvą laikyti uždarytą nuo susinešimų su pasaule.

Pradedant vakaruose ir nuo Baltiškų jūrių, turėtų būti šitos Lietuvos sienos. Kuršų apgyventa žieminė dalis pussalio „Kürische Nehrung“ turi prigulėti Lietuvai. Čia, perkasus kanalą skersai pussalį, pasidarytų antras išėjimas iš Nemuno į atviras marias. Toliaus, Lietuvos siena, prasidėjusi ant marių kranto ties Labguvos miestu (Labiau), turėtų eiti upe Deimena ir atsiremti tiesiog į upę Prėgelį; upe Prėgeliu į rytus ir toliaus — Rominte į pietų rytus; toliaus—tiesiog į pradžią Juodosios Ančios (Czarna Hancza); tąja upe ir Augustavo kanalu— į Nemuną. Nuo inėjimo kanalo į Nemuną viešpatystės siena turėtų eiti Nemunu į pietus ir toliaus į rytus, paliekant Gardiną Lietuvoje. Į pietus nuo Nemuno į Lietuvos viešpatystę turėtų prigulėti tik augštuma su miestu Novogrodek, istoriškai svarbum lietuvių tautai, ir Zitelės (Dziatlowo) lietuviškai kalbanti apygarda; prisilaikant kiek galima, kad siena eitų nedidelėmis ten į Nemuną tekančiomis upytėmis. Šiaip siena turėtų eiti vis Nemunu iki ties Derevnos apygarda esančia į žiemius nuo Nemuno (iki upei Sula). Rytuose Lietuvos siena eitų per buvusią Vilniaus guberniją upe Naroč nuo to vardo ažero iki Neriui (Vilija) ir skersai Nerį tiesiog į pietus ant miestelio Derevnos iki Nemunui, paliekant visą lietuviškai kalbančią Derevnos apygardą Lietuvos sienose. Nuo ažero Naroč siena turėtų eiti į žiemius skersai upę Disną, prisilaikant jos intakų-upyčių iš pietų ir žiemų ir paliekant Lietuvoje lietuviškai kalbančias apygardas; toliaus per ežerus žiemuose ir atsiremdama į Dauguvą Kuršo gubernijos siena. Taip kad į Lietuvos teritoriją turėtų



ineiti tik dalis Gardino gubernijos į žiemius nuo Nemuno ir šiaip visa Vilniaus gubernija, išskyrus rytuose du, Vileikos ir Disnos, pavietu; o į pietus už Nemuno — tik augštuma su Novogrodko miestu ir Zitelės apygarda. Taipgi keliolikos kilometrų Baltijos jūros krantas su miestu Palanga, lietuvių apgyventas, turi ineiti į Lietuvos viešpatystę; jis ir seniaus prigulėjo Lietuvai.

Sitose sienose mes turėtume jau nuo tūkstančių metų lietuvių apgyventas žemės. Tai neužginčijama istoriškai ir etnografiškai grynai lietuviška teritorija. Jei šia pakraščiuose ir yra plotai gyventojų, priėmę kokią svetimą kalbą, tai tarpe jų taipgi yra pasilikę kiti plotai, ką užlaikė savo senų protėvių pirmutinę lietuvišką kalbą, ir tie patys vartojantieji svetimas kalbas iš kilimo (race, blood) yra tokiais pat lietuviais, kaip ir gyventojai vidurio lietuviškos teritorijos. Jie grynai lietuviškos tautystės negali kenkti; bet be tų pakraščių mes negalime turėti šiokių-tokių natūrališkų tautiškos teritorijos sienų, irgi negalimas daigtas iš visos savo teritorijos pr šalinti kiekvieną vartojantį svetimą kalbą.

\* \* \*

Nė už jokią kainą nepadarykime savo tautos daugliužve; tai kelias in iškrikimą, o paskui in ištautimą ir išnykimą tautos. Kelių kalbų tautos laikosi drauge tik per vieną visiems tikėjimą, kitų persekiojamą, arba vieną viešpatystą, amžiais išsidirbusią; syki ta viešpatystė grius, tai jos visai kalbančių dalių atgal į draugę nesurinksi. Mes, lietuviai, vely išsižadėkime visų jau ištautusių, o pasilikime augščiaus nurodytose sienose su viena tautiška kalba, su tą, kuri ne nuo svetimų tapo paskolinta, ale yra išdirbta mūsų veislės ir susitvėrė amžiais



drauge su susitvėrimu mūsų lietuviškos tautos. Ji yra gyvybė mūsų tautos; joje laikosi gyva dvasia mūsų senasių pratėvių. Jokios gudiškos arba lenkiškos kalbos, kaipo nacionališkos, šale tautiškos lietuviškos mes negalime ir neturime priimti.

Reikia drauge atsiminti, kad invedimu kelių kalbų kokioje nors teritorijoje yra daromas didelis apsunkinimas to krašto žmonių ir auklėjime ir jų reikaluose su valdžia. Da nesenoje praeityje, kada buvo Rosijoje klaušymas autonomijos Lenkijai, lenkai tada reikalavo, kad prie jų autonomiškos teritorijos prigulėtų ir Suvalkų gubernija su vartotina visose valdžios instancijose (pavz. valščiuose) visoje lietuviškai kalbančioje teritorijoje šale rusiškos taipgi ir lenkiška kalba. Tada kožnas lietuvis valstietis būtų turėjęs mokintis visas tris kalbas (lietuviškai, lenkiškai, rusiškai); kitaip pasiliktų faktiškai be teisiu, negalėdamas dalyvauti nė viešame daigi savo valščiaus gyvenime, ir turėtų teismuose painias su vertikais. Ar galimas tai daiktas nuo kaimo žmonių reikalauti tiek kalbų, kiek beveik niekur nereikalaujama nuo intelegentų! ir kam tas nonsensiškas tų žmonių apsunkinimas buvo reikalingas? o-gi, kad užganėdint lenkiškų politikų fantazijas.

Sitas augščiaus nurodytas mūsų užsilaikymas link svetimų kalbų yra atsakymu į mūsų santikius su susiedinėmis tautomis. Nė su lenkais, nė su gudais, mes privalome neturėti nėjokių politiškų ryšių, ypač kokių ten mūsų viešpatyščių. Lietuvių tauta jau turėjo su abejais panašių ryšių per kelis šimtus metų ir dabar artymoje ateityje tegul to bus gana.

Jokių ypatingų ekonomiškų reikalų Lenkijoje mes neturime. Mūsų šalis yra agrikulturiška, Lenkija taip pat.



Mūsų eksportą mes geriausiai supiniginysime kitose vakarinės Europos šaliose. Importą iki šiolei mes daugiausia gaudavome per Rygą ir Maskvą. Kulturiškai ryšiai, Lietuvai būtų daug sveikiau, jeigu su Lenkija būtų visai pertraukti. Vienydamies su lenkais, mes bijomės negeistinos intekmės, sumažinimo mūsų savistovumo ir—nuostolių; jie tikisi nuo mūsų laimėjimų. Aišku, kad suvienijimas Lietuvos su Lenkija ne lietuvių interesus. Apie priėmimą gūdų į Lietuvos viešpatystę jau augščiau atsakyta. Lenkai ir gūdai mums svetimi; užtai kožnas sau skyrium gyvenkime. O jeigu pasitaikytų turėti koki ekonomiški reikalai, tai tuos galima atlikti taip, kaip daro visos kitos susiedinės savistovios, viena nuo kitos neprigulinčios, viešpatystės.

Kas kita mums būtų angštesni ryšiai su latviais. Jeigu Lietuva ir Latvija liktų viešpatystėmis, tai ryšys tų dviejų viešpatyščių būtų abiem tautom naudingas. Lietuviai ir latviai yra vienos veislės žmonės; dagi jų abiejų vardai yra vienos kalbiškos kilmės. Mūsų kalbos da ir dabar yra taip artymos, kad nė kiek netolesnės tarp savęs, kaip visokios vokiečių, pietinės ir žieminės (pamarių), tarmės. Visas skirtumas, kad pietų ir žiemų visokių tarmių vokiečius istorija suvienijo, o lietuvius su latviais iki šiolei vis skyrė. Teisybė, dabar jau mes esame skirtinos, istorijos išdirbtos, tautos, susivienyti į vieną—negalime ir, norėdami vieni ant kitų turėti viršų, vieni kitus skriaustume. Bet mes galėtume drauge gyventi dviejose viešpatystėse, suvienytose lygiateisiai; savo namuose kožnas sau apsirūpindamas apie savo reikalus, o į išlauki veikdami abeji išvien; turėdami vieni ant kitų naudingą vieniems ir kitiems tautišką intekmę. Ekonomiškai mūsų reikalai sutiktų. Mes abeji užimame ekono-



mišku žvilgsniu vieną tą pačią teritoriją; tik jiems priguli beveik visas pamarys tos teritorijos. Vienybėje su latviais mes turėtume naudą iš marių pirklybos; o jų marių portams būtų didesnė užpakalinė teritoria (Hinterland). Atsiskyrus abiem tautom nuo svetimų ir arčiaus tarp savęs susirišus, kulturiška intekmė vienos ant kitos valytų abi nuo svetimų jom, blėdingų užnašų, darytų grynesne ir stipresne lietuviškai-latvišką abiejų tautų dvasią ir abiejų kalbas. Ką viena ar kita iš bendrų tautiškų tradicijų užmiršo, po intekme viena ant kitos atgal atgautų. Čia intekmė viena ant kitos abiem yra naudinga, pageidaujama. Mes tik dvi visoje pasaulėje esame seserys-tautos, ir abi neskaitlingos.



## VIII.

Ar Lietuva galima kaipo viešpatystė? Lietuvių tautos valstijiniai gabumai; teisės prie neprigulmybės tautų nustojusių arba niekad neturėjusių viešpatystės; likimas smulkių tautų svetimose valstijose (pav. Rosijoje); ar lietuviai turi gana inteligentų, kad vest valstiją; plotas žemės ir skaitlius gyventojų Lietuvos teritorijoje.

Ar Lietuva yra galima kaipo viešpatystė?

Kad lietuvių tauta yra tikusi dagi pati sutverti viešpatystę ir ją vesti, tai ji jau prirodė savo istorija. Cia ji parodė didesnius gabumus už daugelį kitų europiškų tautų. Tai vienintelis beveik pavyzdys Europoje, šale Frankų, kad palyginant nedidelė tauta pati susitveria į viešpatystę ir paima po savo valdžia kelis-syk didesnes už savę tautas. Ir dagi daugumoje savo užkariavimų neprazuvo, susimaišiusi su savo užkariautaisiais, kaip tai atsitiko su pačiais frankais. Ji savo valdžią uždėjo ant kitų ir sustatė savo teises į kodeksą (Lietuviškas Statutas 1529 met.), kada kitos Europos tautos su senesnėmis kaip jos viešpatystėmis darė tame da tik silpnus bandymus. Lietuviškas Statutas, tai ne amatoriškas privatiškos ypatos tvarinys, kaip Sachsenspiegel (apie 1230), ale viešpatystės autoritate išleistas teisių kodeksas.\*)

Skaičiau užmetimą viename angliškame Philadelphijos laikraštyje,\*\*) kad lietuviai, girdi, jau 500 metų neturėję savo viešpatystės, o buvę tik dalim Lenkijos, dabar

\*) „Wartość jego (Statutu Litewskiego) wewnątrzna jest bardzo wysoka. Porównyując prawo to ze współczesnymi prawodawstwami innych ludów europejskich, musimy przyznać mu pierwszeństwo. Porow. S. B. Lindego „O Statucie Litewskim”, Jaroszewicza „Obraz Litwy”.

(S. Orgelbrandta Encyklopedja Powszechna, Tom XIV, p. 64).

\*\*\*) Philadelphia Press, Dec. 17, 1916; Redakcijos straipsnis „Lithuania“.



viešpatystės užsimanę; ir išvedimas iš to aiškus, kad lietuviai, taip seniai nustoję savo viešpatystės, nei dabar neprivalo jos turėti, o kad atsakančiausia lietuviams vieta—tai sienose būsiančios Lenkų karalystės. Čia kožnas lengvai mato, kieno plunksna ir kieno reikalų yra platinama tokia klaidinga nuomanė. Lygiai 500 metų atgal Lietuvoje viešpatavo Vytautas ir buvo galingiausiu viešpatim visoje rytų Europoje. Ale čia, turbūt, atsimenama apie Jagelos Krevoje užrašus. Su taip suprantančiais istoriją negalima ginčyties. Augščiau mano jau buvo išrodyta, kad Lietuva buvo suverenė viešpatystė iki 1795 metų ir tik nuo Liublino unijos buvo realėje unijoje su Lenkija.

Jeigu jau ant tokio pamato nepripažinti kokiai tautai teisių prie viešpatystės, tai Norvegija 1905 metuose be mažiausios teisės užsimanė būti neprigulminga ir atsiskyrė nuo Svedijos. Jug nuo laikų unijos Kalmare (Calmar, 1397 mt.) Norvegija be pertraukos buvo unijoje su Danija. Norvegų tauta beveik visa priėmė danų kalbą, užmiršusi savąją norvegišką, ir buvo da tik vos nepilnas šimtas metų, kaip Svedija Norvegiją per karę atėmė nuo Danijos (Sausyje 1814). Pagal autorių anos nuomonės apie Lietuvą, Norvegiją, jei jau ji nenori būti drauge su Svedija, reikėjo atgal atiduoti Danijai. Ant galo, nedidelė nė norvegų tauta; laike apsigarsinimo neprigulminga visoje savo teritorijoje turėjo vos 2,240,000 gyventojų (pagal 1900 mt. apskaitymą), ir tie patys nemokėjo norvegiškai, o kalbėjo tik daniškai (lygiai kaip Lietuvoje nekurie lietuviai kalba lenkiškai). Ir vis tik dabar Norvegija yra neprigulminga.

Vengrija su Cekija, supuolus abiejų karaliaus inpedi-nystės teisėms ant Austrijos erc-hercogo Ferdinando,



brolio ciesoriaus Karoliaus V, nuo 1526 metų instojo in uniją ir buvo tokiame pat ryšyje su Austrija, kaip Lietuva su Lenkija, iki pat mūsų dienų. Tik 1867 met. Austrija davė Vengrijai užganėdinančią dabartinę konstituciją. Numalšinus Čekų sukilimą po kovai ant Baltojo kalno pas Pragę 1620 met., Čekijos savistovybė buvo visai panaikinta, ir Čekų tauta iki šiolei yra tik Austrijos vergė. O vienok viešpatystės esančios karėje prieš centrales (Entente allies) pripažįsta teisingomis čekų aspiracijas prie savos viešpatystės; pripažįsta reikalingumą liuosybės dagi slovakams, kurie niekad neturėjo viešpatystės, jau visas 1000 metų kaip priguli Vengrijai, ir dagi netolyroje praeityje slovakas Košutas buvo didžiausiu vengrų patrijotu.\*)

Serbai, bulgarai, rumunai, grekai buvo sunkiausiam prispaudime nuo pat laikų turkų persikėlimo su užkariavimais į Europą, užėmimo Adrianopolio (1365), Kossovo kovos (1389) ir paėmimo Konstantinopolio (1453); vos tik 1829 met. nekurie iš jų ir tai tik mažose dalise savo apgyventos teritorijos gavo dalį liuosybės. Berlyno Kongresas (1878) šiek tiek pastūmė tų tautų liuosybės ir vienybės darbą. O ir dabar Serbija, Bosnija, Hercegovina ir Kroatija gal neturėtų teisės būti suvienytos į draugę tik dėl to, kad per daug šimtų metų buvo kitų skriaudžiamos ir pavergtos, nors visos tos provincijos yra tik dalys tos pačios vienos Serbų-Kroatų tautos. Transilvanijos ir Bessarabijos rumunai yra toki patys, kaip ir gyventojai Moldavijos ir Vala-

---

\*) Apie 860 metus slovakai turėjo prigulėjusį nuo Vokietijos kunigaikštį vardu Privina, bet neužilgo tapo suvienyti su Didžiąja Moravija, o tai puolus (apie 905) iki dabar vis pasiliko po vengrų valdžia. Kad L. Košuto (Kossuth) tėvai buvo slovakai, žiur. Ottuv Slovník Naučný (Čekiška Enciklopedija) Tomas XIV, p. 922.



chijos; kodėlgi jie visi, būdami tie patys rumunai, neturėtų teisės reikalauti būti suvienytais ir liuosai patys save valdyti?

Italijos žemė nuo pat Romos puolimo neturėjo vienybės, kaip viešpatystė. Kokią teisę turėjo italų tautos patrijotai 1860-70 metų panaikinti visas iki toliai buvusias Italijos žemėje mažas viešpatystes ir iš jų padaryti vieną naują, pirma nebuvusią, Italijos viešpatystę ir joje suvienyti visą italų tautą; iki toliai visada buvusią padalinta tarp smulkių kunigaikščių, mažų republikėlių ir svetimų užkariautojų?

Visi (gal išskyrus Rosiją) pripažįsta, kad Suomų tautai priguli turėti neprigulmybė, nors Suomija niekad nebuvo viešpatyste. Prieš 100 metų Rosija per karą atėmė Suomiją nuo Svedijos ir davė jai autonomiją, o prieš tai ji visada buvo tikrai dalis Svedijos.

Jeigu lietuvių tauta turi prigulėti į Lenkų viešpatystę, užtai kad prieš šimtą metų ji buvo unijoje su Lenkija; tai juo labiau lenkų tauta turėtų prigulėti į Rosijos viešpatystę, nes visą p a s k u t i n i šimtą metų ji prigulėjo Rosijai. O vienok visi pripažįsta, kad lenkų tauta turi teisę turėti savo viešpatystę ir būti suvienyta; ale kam lenkų politikams kėsinties ant kitų tautų liuosybės?

Lietuvių tauta turi tas pačias teises prie vienybės visų savo dalių ir prie neprigulmybės, kaip ir visos kitos, kad ir pavyzdžiu čia išskaitytos, tautos.

Ant lietuvių reikalavimo neprigulmybės Rosijos Imperijos valdininkai užmeta, kad tokiam atsitikime reikėsia ir samojedams duoti neprigulmybę. Reiškia, kad daug yra svetimų, nerusiškos kilmės, tautų Rosijoje, ne tik didesnių, ale da daugiausiai smulkesnių, ir visoms joms gražinant arba naujai duodant neprigulmybę, nukentėtų



Rosijos viešpatystė. — Ant to mes atsakome, kad nėra mums kalbėti apie samojedų arba čukčų ir kamčadalu (Siberijoje ant krantų Beringo marių) neprigulmybę, kolei jie patys apie ją nė nemislija, nė dagi nesijaučia turi kokius reikalus, kurių aprūpinimui jiems būtų reikalinga neprigulmybė. Mes suprantame sunkumus viešpatystės vyrų (statesmen) Rosijoje išrišime svetimų tautų klausimo, kad nė tu, nė rusų tautos nenuskriaustų. Ne visoms taipgi Rosijos svetimoms tautoms bus reikalinga arba dagi galima neprigulmybė, paimkime, labai smulkioms, viduryje rusų tautos gyvenančioms, labai nepatogiamė geografiškame padėjime, kur neprigulminga teritorija tiesiog negalima; tokioms užteks autonomijos, arba dagi didesnės arba mažesnės savivaldos, pripažinimo liuosai aprūpinėti savo tautiškus reikalus, kada tie pas juos jau bus atsiradę. Ale mes negalime nereikalauti to, kas mums priguli ir kas yra galima, kitaip nusidėtu me prieš teisingumą mūsų tautai; darytume jai neteisybę; kitų skriaudžiami, da ir patys save skriaustume.

Vokiečių nekurie ir vėl, reikalaujant lietuviams neprigulmybės, pasakė, kad lietuviai esą tik „Bauernvolk“; reiškia, kad lietuviai neturi gana inteligentijos, nė patyrusių administracijos darbe vyrų, kad galėtų vesti viešpatystę. — Mes atsakome ir serbai, ir bulgarai, kada gavo savo viešpatystes, buvo tiktai „Bauernvolk,“ ir tikrai, kad tada abeji turėjo da mažiaus savo inteligentų, ne kaip kad dabar lietuviai. O vienok paimkime, kad ir bulgarus: nuo 1978 metų (Berlyno kongresas) iki 1912, vos per 34 metus, kaip augštai pakilo visa tauta, kad dagi pergalėjo neseniai buvusius savo ponus, Turkiją ir bulgarų inteligentija, ir vedimu viešpatystės užsiėmusi bulgarų klesą dabar ne žemiaus stovi už tas pačias tur-



ku. Ar būtų bulgarų tauta taip augštai pakilusi, jeigu nebūtų gavusi neprigulmybės, o ir toliaus būtų pasilikusi po Turkijos valdžia? Armenija ir po Berlyno kongresui liko prigulėti Turkijai, ir ar ją dabar galima palyginti su Bulgarija? Teisybė, užėmus vokiečiams Lietuvą, jie labai mažai rado lietuviškos inteligentijos užkariautoje šalyje. Ale reikia atsiminti apystovas. Prieš karę šiaip lietuvių inteligentų jau buvo užtektinai Lietuvoje, ale daugiausia jie vis buvo paskutinės, jaunos kartos, daugumas su priederme reikale stoti kariūmenėn. Teisybė, patyrusių administracijos darbe buvo neperdaug, o ir tie daugiausia gilumoje Rosijos, nes iki pirmajai Rosijos revoliucijai lietuviai buvo absoliutiškai nepriimami nė į jokią, nė dagi į žemiausią valdžios vietą pačioje Lietuvoje. Prasidėjus karei, visa jaunoji karta, kaip tarp žmonių, taip ir inteligentų, tapo paimta kariūmenėn. Da ir dabar lietuvių, kariūmenės oficerių, gydytojų, o daugybė ir kitų inteligentų randasi Rosijos kariūmenėje. Prasidėjus užėmimui Lietuvos Vokietijos kariūmene, Rosijos valdžia liepė evakuoti šalį, ne tik savo valdiškoms instaugoms, gubernijų, pavietų, valščių valdžiai, privatinėms mokykloms, bankoms, fabrikoms, ale dagi gyventojams. Atėjusi Vokietijos kariūmenė Lietuvoje rado tik tuos, kurie be stačios prievartos nenorėjo palikti savo šalies, o Rosijos kariūmenė nespėjo jų išvaryti. Jeigu kurie lietuvių inteligentų pirmiaus užsilaikė iš valdiškų vietų arba privatiškų instaugų, perkėlus jas į Rosiją, turėjo ir jie tenai traukties, nes kitaip būtų nustoję būdo pragyvenimo. Bet nežiūrint dabartinės stokes lietuvių inteligentų vokiečių užimtoje Lietuvoje, lietuviai turi savo inteligentiją kaip Europoje, taip ir Amerikoje; turi koki skaitlių dagi valdininkų, gavusių patyrimą administraci-



joje arba Rosijoje, arba paskutiniu po pirmaijai Rosijos revoliucijai laiku pačioje Lietuvoje, daigi oficerių Rosijos kariumenėje; turi inteligentų apšvietimo darbe, pramonėje. In trumpą laiką liuosesnio gyvenimo po 1905 metų lietuviai tuo buvo insteigę ir vedę savo privatiškas lietuviškas mokyklas, pramonės, pirklystės ir kredito instaugas. Po karei, pavelijus lietuvių tautai turėtisavo neprigulmingą viešpatystę, visos tos inteligentų spēkos iš Rosijos grįžtų atgal į Lietuvą. Jau dabar, karės metu, da nežinant, kas atsitiks su Lietuva po karei, lietuvių inteligentija Rosioj organizuojasi grįžimui į Lietuvą. Visos lietuvių inteligentų spēkos Amerikoje bus taipgi sunaudotos. Iš dabartinio Amerikoje ūpo išrodo, kad pasirodžius reikalui, daugelis Amerikos lietuvių inteligentų daigi su savo nuostoliais grįžš į tėvynę, kad pagelbėti Lietuvai jos pirmuose neprigulmybės žingsniuose.

Mes pripažįstame viršminėtus abejojimus ir vokiečių ir rusų viešpatystės vyrų apie Lietuvą, kad jie pas juos kyla be kokių blogų lietuviams velijimų. Ale reikia atsiminti, kad kartais ir užsislėpęs pas stipresnius noras laikyti silpnesnes tautas pavergtomis, daigi kad ir jos būtų tautiška susipratusios ir norėtų gyventi savu gyvenimu, taipgi nebūva be intekmės ir tankiai pakiša panašius, kaip viršuje, užmėtinėjimus prieš silpnesnių tautų liuosybę. Sunku žmogui, sanariui susipratusios, o pavergtos tautos, matyti savo tautos pažeminimus ir skriaudimus; ale ir vėl žmogui prigulinčiam prie didelės, galingos tautos, ypačiai asmenims vedantiems tų galingų tautų reikalus, sunku suprasti padėjimas silpnesniųjų. Jiems, matant kaip jų tauta galinga ir išaugštinta, naturališka žiūrėti išaugšto ir manyti, kad silpnesnieji ir žeminamieji nē neverti nieko geresnio. Tokiame ūpe jie



užmiršta, kad visi žmonės turi tą patį žmogišką prigimimą ir visose tautose randasi gerų ir blogų pusių, o kad galingumas didžiųjų tautų vyriausia priguli nuo jų didelio skaitlingumo. Čia išsipildo, kad „sotus alkano nepažįsta.“ Ir tarp tautų yra biblijos sočių didžturčių ir alkanų lozorių; ale gerų samaritietčių, kurie plėšikų sužeistoms tautoms paduotų ranką, sunku rasti; i plėšikų eiles tai beveik kiekviena galingesnė tauta, galinti skriausti nors vieną už save silpnesnę, greitai pasigundo.

Bet demokratiškumas visuose žmonių gyvenimo apreiškimuose, dagi viešpatyščių politikoje ir tautų klausyme, vis tolyn žengia ir labyn platinasi. Jeigu net obalsiu dabartinės karės padaryta sulaužymas galybės užkariautojų (kas jau daug reiškia); o juo garbė tam viešpatystės vyrui, kuris pasakė, kad dagi seniaus užkariautiems reikia sugražinti liuosybė, nes „nėvienu tauta neturi būti priversta gyventi po valdzia viešpatystės po kuria ji nenori“\*): tai turi ateiti laikas atmetimo vergijos tautų, kaip kad žmonijos progrese prieita prie panaikinimo vergijos ant žmogiško asmens.

Kas lytisi Lietuvos teritorijos, tai jos plotas ir skaitlius jos gyventojų visai nėra permažas viešpatystei. Apskaitykime abudu. Skaitlius imu pagal „The Statesman's year book. 1914.“ Zemės plotas (area) skaitomas kvadratinėmis angl. mailėmis (mile). Lietuvos sienose, kaip jos augščiaus šitame veikale buvo paduotos, telpa: visa Kau-no gubernija; Vilniaus gub. du trečdaliu; nevisa Suvalkų gub; bet užtai beveik tiek-jau ploto ineina iš Gardino gub., kiek atsimeta iš Suvalkų. Užtai paimsime skaitlius visos Suvalkų gub., visai neskaitydami skyrium da-

\*) „No People must be forced under sovereignty under which it does not wish to live“. (Presidents notable communication to the Rossian people, June 1917).



liū Gardino gub. Plotas po Prūsijos valdžia bus netoliesia  
pusė Suvalkų gubernijos,

	plotas	gyventojų	tirštumas ant
	(aera) sktl.	(populati on)	1 kv. myl.
Kauno gub.	15518 kv. myl.	1,819,000 žm.	po 116 žm.
du trečdaliu			
Vilniaus gub.	10787	1,326,600	po 121
Suvalkų ir dalis	„	„	„
Gardino gub.	4750	693,000	po 143
Prūsiose, apie 2375	„	300,000	— — —
Visa Lietuva			
(apie)	33 430 kv. myl.	4,138,000	po 125

Apskaitykime dabar Latvijos plotą ir gyventojus:

	plotas	gyventojų sktl.	tirštumas.
Kurland gub.	10,435 kv. myl.	758,800 žm.	po 72 žm.
½ Livonijos gub.	8,787	740,000	po 84
vienas trečdalis			
Vitebsko gub.	5,661	625,000	po 109
Visa Latvija			
(apie)	24.883	2,123,800	po 85

Palyginkime skaitlius mažesniųjų Europos viešpatysčių (išskyrus septynias didžiausias).

Nekalbu apie San Marino, Andora, Monaco, Lichtenstein; tai anomalijos. Jų žmonės nedaro skirtinų tautų ir jos neturi kitos racijos buvimo, kaip tik esant istorijos kuriozais. Lygiai negali eiti į skaitlių mažosios kunigaikštystės Vokietijoje su koku šimtu, kitu kv. mylių ploto ir 50 - 100 tūkstančių gyventojų. Tai tik administratyviškos dalys didėsės Vokietijos, o jų būk kunigaikštiai — tai pavietų viršininkai su inpedinystės teisėmis. Bet paimkime viešpatystes, kurių liaudis (population) turi tautų reiškima.



GREKIJA prieš 1912-13 mt. karę: plotas (area) 25,000 sq. miles, gyventojų (population) 2,700,000; da 1881 mt. dagi drauge su naujai tada gauta Tessalija buvo tik 1,974,000 žmonių.

SERBIJA prieš 1912-13 mt. karę: plotas 18,650 sq. miles, gyventojų 2,912,000, iš tų 163,000 neserbų; tik dabar po paskutinei karei ji sulygo su Lietuva: plotas 33,890 sq. miles, gyventojų 4,548,000.

Grekija po 1913 mt. karei plotu daugiau pakilo: 41,900 sq. miles su 4,360,000 gyventojų.

BULGARIJA prieš 1912-13 met. karę: plotas 33,647 sq. miles, gyvent. 4,337,000 (plotu ir gyventojais beveik visai lygi Lietuvai); dabar po karei: 43,300 miles, 4,753,000 gyv.

DANIJA: plotas 15,580 sq. miles (tame ir Faroe salos į žiemius nuo Britanijos su 540 sq. miles), gyventojų 2,775,000.

NORVEGIJA—2,392,000 gyventojų.

NEDERLANDIJA: plotas 12,650 sq. miles, gyventojų 6,000,000; o 1829 mt. buvo tik 2,613,000 gyventojų.

BELGIJA: plotas 11,373 sq. miles, gyvent. 7,400,000.

SVEICAKIJA: plotas 15,976 sq. miles, gyvent. 3,781,000; tame svetimų tuo tarpu reziduojančių 565,000 žm.

PORTUGALIJA: plotas 34,254 sq. miles.

BAVARIJA: plotas 29,290 sq. miles, gyvent. 6,890,000.

O-gi naujai padaryta ALBANIJA: plotas apie 11,000 sq. miles su apie 800,000 gyventojų.

Bet jeigu Lietuva sueitų su Latvija į vieną federaciją — Bundesstaat (žinoma su skirtina abiem šalim valdžia), tai pasidarytų visai diktoka ir gerbtina (respectable) viešpatystė:



Lietuva 33,430 sq. miles; 4,138,000 gyventojų  
Latvija 24,880 „ 2,123,000 „

Abi drauge 58,300 sq. miles; 6,260,000 gyventojų.

SVEDIJA turi 5,600,000 gyventojų.

RUMUNIJA: plotas 50,720 sq. miles, 7 milionaigyven.;  
o da 1899 ji turėjo 5,956,000 gyventojų.

Geografiško padėjimo galėtų Lietuvai pavydėti ne viena tauta; ypač jeigu, kaip nurodžiau, sueitų indrauge su Latvija. Reikia tik užmesti akim ant Europos žemlapio: Lietuvos-Latvijos teritorija—pačiame viduryje Europos, ant pat kelio geriausios komunikacijos mariomis tarp rytinės Europos (Rosijos) ir viso vakarinio pasaulio; laivams tinkamos, per visą teritoriją einančios, upės—Nemunas ir Dauguva; portai: Klaipėda (Memel), Liepojus (Libau), Ventspilis (Vindau), Ryga.

Bet ar nebūtų geriaus, kad Lietuva, turėdama kądžiausią autonomiją, vienok pasiliktų ryšyje su katra, arba dalim katros-nors iš didelių susiedinių viešpatyščių, Rosijos arba Vokietijos? Tokis klausymas mažiausia neapsvarstytas. Nė viena tauta iš gero noro neeina po sve-tima valdžia. Jeigu tik Lietuvos neprigulmybė galima, tai tik nišmanėlis arba tautos išdavikas balsuotų prieš jos neprigulmybę. Ne savo neprigulmybėje yra kitų skriaudžiamos arba naikinamos tautos, tiktai padonybėje po kitomis. Jei Lietuva turės kokius ekonomiškus arba kitus reikalus Rosijoje arba Vokietijoje, tai geriaus juos galės aprūpinti internacijonališkais traktatais, neprigulėdama nė nuo vienos iš jų, ne kaip būdama katros-nors iš jų verge. Lietuvių ateities idealas—visa draugėje nepadalinta Lietuva ir Lietuva neprigulminga; jeigu galima, santarės ryšyje (confederation) su tokia pat nepadalinta, neprigulminga Latvija.



## IX.

### Lenkų viliugingi siekiai.\*)

Lenkai buvo daugelį šimtmečių Lietuvos priešais. Jie visados kariavo prieš mūsų neprigulmybę kaipo valstiją ir stengėsi sulenkinti mūsų žmones. Tie istoriški faktai negali būt užginčyti. Dabar, kuomet išmušė patogī valanda mūsų neprigulmybei ir mūsų gyvybei kaipo valstijai, lenkai pasirodė tokioj jau priešingoj veikmėj kaip ir praeityje. Jau 1917 m. pradėjo rodyties po įvairius amerikiečių laikraščius tvirtinimas, kad reikėtų užkirst kelią vokiečių ekonominei ir politinei intakai Rusijoje. Netrukus paaiškėjo lenkus esant propagandos užpakalyje, kad išgelbėjus Vakarų Europą nuo išsvajoto pavojaus, ir, kad tą didelę geradariystę išpildyti, jiems nieko daugiau nereikėtų kaip talkininkų leidimo užkraut savo valdžią ant lietuvių tautos.

Anot tos propagandos, lenkai esą vienatiniai rytinėje Europos dalyje žmonės, kurie galėtų formuoti ir tvarkyti valstiją, inimant tenykščius lietuvius, nepaisant, kad lietuviai bevelytų gyventi savo tautiniu gyvenimu ir apsirūpinti savo likimą be lenkų ar kitų kurių nors globos.

---

\*) Šis skyrius autoriaus parašytas anglų kalba 1919 m. ir įteiktas prezidentui Wilsonui 4 d. kovo iškeliaujant Europon. Lietuvių kalbon vertė p. J. Pranaičiūtė. Štai prezidento sekretoriaus pripažinimas: Suvienuytų Valstijų prezidento ofisas, Garlaivis George Washington 5 d. kovo 1919. Mano Brangus Pone! Leiskit man pripažinti, jog Jūsų laiškas 4 d. kovo su indėliu gautas ir užtikrinu, kad aš atkreipsiu į jį prezidento atidž. Nuoširdžiai jūsų, Gerbert F. Close. Konfidencijalis prezidento sekretorius. Ponui A. M. Milukui 94 Hull ave., Maspeth, New York City.



Paskiau mes matėme kitą fantastišką užmanymą, sugalvotą nekurių lenkų tautininkų demokratų partijos (panpolionizmo šalininkų) — Baltiškos Lygos — įsteigti ką didžiausią Lenkų imperiją. Buvo tat norū su lenkais suvienyti lietuvius, latvius, estonus, suomius, švedus ir net danus bei norvegus, žinoma, paliekant hegemoniją lenkams tame negalimame maž-ne dešimties suvirš skirtingų tautų ir kalbų mišinyje.

Naujoji Lenkija turi būt pirmos kliasos viešpatystė.\*)

.....,Te bus leista atstatyt Lenkija tokia, kaip ji buvo prieš 1772" padalinimą" etc., straipsniuose buvo skelbiama šiuo atžvilgiu.

Prancija ir Anglija, kad išvengtū vokiečių grėsimo, turėtų atiduot lenkams lietuvių ir ukrainų žemes. Vakarykščias vergas, matydamas savo paliuosavimą, nori tapti ne mažesniu už savo buvusius ponus despotu.

Mes pasmerkiame imperijalizmą spaudoje ir viešose kalbose. Ar gi tos lenkų pretensijos ne tikras ir grynas imperijalizmas? Visi diplomatai pripažino „žmonių sava-apsisprendimo" principą. Amerikos didis prezidentas apreiškė, kad „jokia tauta neprivalo būti priversta po tokia viešpatija, po kuria ji nenor gyventi", nes žmonės ne gyvuliai ar kokie niekingi užstatai. Ar gi tos lenkų pretensijos neyra aiškus tos didės minties išvedimo atmetimas?

Dirstelkim į argumentus tikslu paremti tą lenkų godumą sulig svetimų žemių.

Typišką argumentą lenkų siekiams paremti galima rasti New York Tribune, 9 d. gruodžio, 1917, po antgalvių: „Vokietijos taikos pasiūlymas Rusijai." Panašūs straipsniai pasirodė ir kituose laikraščiuose.

\*) New York Times Magazine, 2 d. vasario, 1919.



Paziūrėjęs iškarto matai, kad rašėjas gavo savo informacijos tame klausime iš lenkiškų versmių. Sanprotavimas lenkiškas. Faktai neteisingai paduoti, perdėti arba sumažinti atsakančiai lenkų interesų. Kartais, kad suklaidinus, vienas dalykas perstatoma už kitą. Rašėjas tiesiog gavo savo žinias iš interesuotų asmenų. Kaip pavyzdys:

„Lietuvis ir lenkas... rase ir kalba artimesni giminaičiai nekaip flemingas su valloon'u."''

Tas primena man, ką daug sykių skaičiau lenkų raštuose, pagamintuose Vakarų Europai suvartoti. Lietuvių ir lenkų kalbos, anot tų raštų, esą, abi slaviškos, tik su mažu skirtumu. Cia suprantama ne pačių lietuvių bet baltgudžių kalba, vartojama Gardino, Minsko ir rytinėse dalyse Vilniaus gubernijose - dalis buvusios Lietuvos valstijos, egzistavusios iki XVIII šimtmečio pabaigai ir po tam suvienyta su Lenkija. Toji baltgudžių tai slaviška kalba lygiai kaip lenkų, rusų, čekų, ukrainų, jugoslavų ir bulgarų, bet daug artesnė rusiškai negu lenkiškai. Po teisybei, flemandiškoji tai viena vokiečių kalbos ir rasės grupė, kadangi vokiečių dialektų esama platdeutsch, mitteldeutsch, hochdeutch, potam friziečių, olandų ir flamingų. Tečiaus valloonų priguli prie prancūzų kalbos grupės kaipo provençalų, prancūzų (langue d'oui) ir valloon'ų.

Lietuvių ir latvių kalbos bei rasės, ne slaviškos. Lietuvių kalba ir rasė, vien tik indo-europejinė bet nei kiek neslaviškesnė už graikų, lotynų, prancūzų ar anglų.

Antropoliogiškai lietuviai daugiausia mesocefališko ir dažnai randama dolychocefališko tipų. Lenkai-gi yra brachycefališko, ypač toliau į pietus ir arčiau Karpatų kalnų. Cia negaliu daug pasakoti apie lingvistiką, vien prikergsiu kelis lietuvių ir lenkų kalbų pavyzdžius.



	lietuviškai	lenkiškai
God,	Dievas;	Bog.
Father	Tėvas;	Ojciec.
Man	Vyras;	Maž.
Bread	Duona	Chleb.
Milk	Pienas	Mleko.

Ar čia yra kokia artima giminystė tarpe tų dviejų kalbų. Man rodos, kad būtų galima tvirtinti, jog lietuviškoji kalba taip jau artima flamandiškai, kaip lenkų valooniškai ir abi artimiausios prancūzų giminaitės.

Jau pirma sakiau, kad mes lietuviai reikalaujame vien lietuvių etnografinės teritorijos, kur žmonės kalba lietuvių kalba, kaip gubernijose Kauno, Vilniaus, be Disnos ir Vileikos apskričių. Suvalkų iki upei Juodajai Ančiai, Gardino į šiaurę nuo Nemuno upės ir šiaurytinės Ryt-Prūsijos dalies, t. y. upės Nemuno įtakos į pietus iki Pregelio ir Romintos upių.

Sunku gauti statistikas apie dabartinį Lietuvos gyventojų skaičių. Pasiremiamė vien faktais, ką buvo žinomi prieš dideją karę. Ankstybesnės statistikos iš Rusijos versmių parodo 1885 m. Lietuvos ir Baltgudijos teritoriją, šešias gubernijas—Kauno, Vilniaus, Vitebsko, Minsko, Gardino ir Suvalkų—turėjus 7,953,572 gyventojų. Jų tarpe buvo baltgudžių ir rusų 3,474,883; lietuvių, 2,295,300, žydų, 1,200,522; lenkų, 744,410; vokiečių, 149,020; totorių, 14,839; ir kitų mažų nepažymėtų grupių, 74,598.

1900 m. tose jau šešiose gubernijose viso buvo gyventojų 10,450,000, o lietuvių atsakančiai 1885 nuošimčio turėjo būt 2,834,000. Čia turime atsiminti, kad visi tie lietuviai gyvena toje teritorijoje, kurią aš pirmiau pažymėjau, kaip formuojančia valstiją, kokios lietuviai nori. Likusi tų šešių gubernijų teritorija yra baltgudiška savo



kalba ir stačiatikė savo religija ir tik istoriškai ji priklausė senobinės Lietuvos valstijai, bet niekumet ne Lenkijai. Jei pridėsime prie tų 2,834,000 rytų Prūsijos 1885 m. lietuvių tarpe 200,000 ir 250,000 skaičiuje, tat turėsime pilnai 3,000,000 lietuviškai kalbančių žmonių grynai lietuviškoje teritorijoje; latvių 1885 m. buvo pažymėta apie 1,200,000 rusų geografijose.

Dabar-gi latvių skaitoma arti 2,000,000. Viso labo, lietuviškai ir latviškai kalbančių žmonių apie tą laiką buvo virš 4,000,000. Hickmann'o Geographisch-Statistische Taschen Atlas'o 1904 m. leidinyje randame pažymėtą skaitlių lietuvių ir latvių Vakarų Rusijoje ir Rytų Prūsijoje, 4,200,000.

Lenkų propagandistai rašo: „Ta naujoji Lietuva.... apimanti gyventojus,... kurių mažiau nei tris milijonai lietuviai (sykiu su latviais, kadangi čia paimta visa lietuvių ir latvių teritorija) ir daugiau nei milijonas lenkų“\*). Kas gi atsitiko milijonui su viršum lietuvių po septyniolikai metų, kuriame tai laike jie turėjo užaugt skaičiumi? Ak nei maras nei cholera tais metais nesiautė Lietuvoje. Nejaugi pati Lietuvos žemė rijo savo žmones, kad padėti lenkams?

Visose šešiose senobinės Lietuvos gubernijose 1885 m., lenkų buvo 744,410 iš viso 7,953,572 skaičiaus, t. y., 9,35 nuošimčio, bet mes lietuviai dabar reikalaujame savo naujai valstijai tik Kauno, Vilniaus dviejų rytinių distriktų, Suvalkų vien iki Juodaijai Ančiai ir tik mažos Gardino gubernijos dalies, — mažesnės tų šešių gubernijų dalies. Lietuviškai kalbamose gubernijose nedaugiau lenkų kaip Balt-gudijoje. Taip pačioje Lietuvoje 1885 m. jų negalėjo būt tų 744.000 net pusės. Kaip jie taip

\*) New York Tribune, 9 d. gruodžio 1917.



ūmai galėjo pasidauginti iki virš 1.000.000? Kurliandijoje, Lyvų žemėje, tarpe latvių, labai maža lenkų. Keli tūkstančiai keliatoje miestų kaip Liepojus, Ryga, Mintauja, ir tie patys vyriausia sulenkinti lietuviai.

Jei, kuomet gyvename kartu su lenkais, pati žemė rija lietuvius, o gerasis Dievas daro lenkus iš akmenų, tokioj dėtoj mums lietuviams ne atvangu gyventi jokioje politinėje unijoje su Lenkais. Turime nepamiršti, kad net ta mažutėlė lenkiškai kalbančių gyventojų dalis Lietuvoje (apie 8 nuošimčiai 4.000.000 lietuvių gyventojų sudaro 320.000 lenkiškai kalbančių) po teisybei yra lietuviai, ne lenkai. Labai mažas lenkų skaičius imigravo į Lietuvą, ačių uždraudimui Lietuvos įstatymais. Jei tie lenkiškai kalbą žmonės Lietuvoje yra lenkais, tai kodėl angliškai kalbanti Airijos žmonės vadinasi airiais? Ar gi ne norvegai daniškai-kalbą Norvegijos žmonės? Net lenkai patį visuomet vadina lietuviais lenkiškai kalbančius Lietuvos žmones. Tik, palyginamai, visai dar neseniai Lenkų Tautininkų Demokratų agentai pradėjo skleisti nuomones, kad lenkiškai kalbą lietuviai yra lenkai.

Rusijos cenze 1897 m. lietuviškai-kalbančių žmonių skaičius buvo stambiai sumažintas. Tai rusifikacijos darbas, nes rusų valdininkai manė, rasi, savo sieki atsiekti su statistikos pagelba. Tokiu budu daugelis lietuvių, kurie kalba lietuviškai ir baltgudiškai, kas yra paprastas dalykas daugelyje vietų Vilniaus gubernijoje, cenze pažymėti rusais. Iš kitos pusės, lenkai ir-gi stengėsi parodyti savo jėgą Lietuvoje; jie mėgino kądaugiausia lietuvių ir baltgudžių užrašyti lenkais.

Lietuviuose tuomet idėja, kad visokia svetima įtaka yra kenksminga, nebuvo gana plačiai praskleista. Daugelio tat nuomone, nebuvo jokio skirtumo, ar juos vadys



lietuviams ar lenkais. Maž-ne visi protestonai lietuviai, nors jie nemokėjo vokiškai kalbėti, tapo užrašyti vokiečiais.\*)

Sulig geriausių ir liuosų informacijų, lietuviškai kalbančių žmonių lietuvių tautinėje teritorijoje (Rusijoje ir Ryt-Prusijoje) prieš dideją karę pažymėtas tikrai ne mažesnis skaičius kaip 3.000.000.

Diplomatinis provizijonalės Latvijų valdžios atstovas Didž. Britonijon, Londone, p. Z. E. Meierovitz savo memorandumė išteiktame tai valdžiai lapkrietyje' 1918, perstato latviais apgyventą teritoriją apie 75.000 ketvirtainių mylių beveik su visu Latvijos gyventojų skaičium 2,505,000, kuriu suviršum 80 nuošimčiai kalba latviškai, o visoj šalyj net daugiau kaip 90 nuošimčių. Tas reiškia, jog tų latviškai kalbančių Latvijoje (80 nuošimčių) dabar skaitoma 2,080,000. Lenkų propagandistai sutinka, kad viso Lietuvos ir Latvijos gyventojų yra 7.000.000; pirmame skyriuje aš parodžiau valdiškomis statistikomis jų esant arti 6.200.000. Lietuviškai ir latviškai kalbančių žmonių, anot tų propagandistų, skaitoma mažiau 3.000.000, nors mes matėme viršuj, kad jų skaičius nemažesnis 5.000.000. Bet, tas pats autoritetas tvirtina Lietuvių-Latvių teritorijoje esant daugiau nei milijoną lenkų. Teisybė, jei iš to viso 6.200.000 gyventojų skaičiaus atimsime 5.000.000 lietuvių ir latvių, dar liks pakaktinai vietos lenkams gyventojams, bet tada kur rasime skaitlines lietuviškiems žydams, daug skaitlingesniems už lenkus Lietuvoje; kur skaitlinės baltgudžiams, vokiečiams ir rusams? Sulig rusiškų valdžios statisti-

---

\*) Dėl Lietuvos gyventojų statistikų žiūrėk knygoj: La Lithuanie, la territoire, la population, par. Dr. W. Gaigalat, membre de la Chambre prussienne, Traduction de l'allemand.



ku 1897. Kauno gubernijoje buvo 8.8 nuošimčio lenkiškai kalbančių, 8.2. nuošimčio lietuviškoj Suvalkų dalyje ir 7,8 nuoš. Vilniaus gubernijoje. Zydu: Kauno gubernijoje 18.76 nuošimčio; Suvalkų, 9.46 nuošimčio; Vilniaus, 11,43 nuošimčio. Vilniaus gubernijoje (be Disnos ir Vileikos) baltgudžiai sudarė 48.8 nuošimčio. Ziurėk Daktaro Gaigalaičio „Lithuanie,“ 39 puslapį.

Kiek-gi esama lenkų teritorijoj etnografiškai žinomoj kaip Lenkų! Hickmann'o Geographisch Statistischer Taschen Atlas, 1904 sako: Lenkų, kašubų, mozurų rusiškoj Lenkijoje, vakarų Galicijoje, Silezijoje, Poznaniuj, Rytų ir Vakarų Prusijoje bei Pomeranijoje (visoj sujungtoj Lenkų teritorijoje), 16.000.000. Statesmen's Year Book'e 1914 randame „Rusiškame 1897 m Lenkijos (dešimties gubernijų) cenze, 7,394,700 Slavų (lenkų ir rusų). Rusai reprezentavo maž-ne visą sutrauktos Lenkijoje ir Lietuvoje armijos kontingentą ir daugelį oficialų. Taip vienk lenkų, galima daleisti nebuvo daugiau kaip 7.000.000. Visu gyventojų rusiškoj Lenkijoje rasta 9.4902,000, kurių 1.267.000 buvo žydai. Kad 7.000.000 lenkų teisingas skaičius, mes matome palygindami jį su to jau 1897 m. cenzo tikybų statistika.

Lietuviai ir lenkai vieni tik yra Rymo katalikai Rusijoje, tarpe kitų tautų Rymo katalikai skaitėsi išimtinais. Cenzas parodo 11.468.000 Rymo katalikų visoj Rusijoje: 7.000.000 lenkų dešimtyje Lenkų gubernijų, 3.000.000 lietuvių be 200.000 ir 250.000 lietuvių Prusuose ir 2.000.000 viršaus lenkų (sulig rusišku geografijū) gyvenančių Lietuvoje ir vakarinėje Rusijoje. Iš tų 11.800.000 lenkų ir lietuvių turime atitraukti kelis šimtus tūkstančių lietuvių ir lenkų protestonų. Vokietijoje, 1900 m. statis-



tika parodo\*) lenkiškai kalbančių žmonių tik 3,086.489; mozuriškai, 142.049; kašubiškai, 100.213; kalbančių vokiškai ir lenkiškai, 169,684; vokiškai ir mozuriškai 10.898; vokiškai ir kašubiškai, 1.952 — visų kartu, lenkų Vokietijoje, 3,510.935.

Austrijoje (Galicijos provincijoje)

Pagal 1910 statistiką: lenkų 4.968.000, rusinų (ukrainų) 3,519,000. Tos skaitlinės, kaip rodos, netikros. 1900 mete Galicijoje buvo 3.800.000 rusinų ir 4.200.000 lenkų. Atrodo, kad 1910 statistikose, lenkų valdininkų padarytose (tuomet Galicija buvo Austrijos autonomiška lenkų provincija) kaipurie rusinai buvo prikergti prie lenkų ir lenkų skaičius pasididino iš kitų versmių. Ištikro matome, kad tarp Austrijos tautysčių neesama visai žydų, kurie Galicijoje skaitomi lenkais, lygiai kaip pačioje Austrijoje jie buvo „vokiečiais“, Vengrijoje „magyrais.“ Peržiūrėdami Austrijos tautybų statistikas randame:

Graikų katalikų 3.417.000, graikų rytų ortodoksu-666.000, viso 4,083.000. Tai tikras rusinų Galicijoje skaičius. Žydų visoje Austrijoje (ir Galicijoje), 1.314.000. Visos Austrijos gyventojų skaičiuje, žydų nuošimtis 4.6, bet Galicijoje, kur proporcionaliai daugiau yra žydų nei kokioje nors kitoje šalyje, jų esama virš 15 nuošimčių, taip, kad Galicijoje galima drąsiai lenkų skaityt tiek, kiek ir rusinų, tai yra, ne daugiau 4.500.000.

Taip etnologinėje lenkų teritorijoje lenkų yra, rusiškaj Lenkijoje apie 7.000.000; Vokietijoje 3.500.000; Austrijoje apie 4,500.000. Viso, lenkų šitoje teritorijoje 15.000.000. Bet jei priskirsime prie jų ir, visus juos išskirsčiusius po Rusiją, gal tuomet suskaitysime apie

\*) Statesmen's Year Book, 1914.



16.600.000, kaip Hickmann'o Taschen Atlas'e pažymėta.

Ką-gi reiškia tie 30.000.000 ir 20.000.000 lenkų Lenkijoje, apie kuriuos garsina lenkų propagandistai? Tat parodo vien lenkų politikierius turint geras vaidentuves.

Tokius jau neteisingus tvirtinimus galima rasti lenkų pagamintuose žemlapiuose. Imkime, pavyzdin, Lenkijos sienas „Literary Digest'e" 15 d. vasario 1919.

Ten jie aneksavo Lenkijai visą Lietuvą, teipjau beveik visą Rytų ir Vakarų Prusiją, maž-ne pusę Vitebsko, didesnę Minsko dalį, visą Gardino, apie pusę Volyrijos, rusiniškos (Ukrainos) Galicijos ir net Podolijos dalį. Kai-kurios provincijos perstatyta kaipo vyriausia lenkiškai-kalbančiais žmonėmis apgyventos (50-100 nuošimčių). Didžiausia Vilniaus ir Gardino prvincijų dalis parodoma kaip 50-100 nuošimtis lenkiškai kalbanti.

Gi Gardino gubernijoje lenkiškai kalbančių kraštas tai pasienyje pagret su Lomžos gubernija iki Bialostoko ir Bielsko miestų, tečiaus kitose gubernijos dalyse, vartojama 50-100 nuošimčių baltgudžių kalba. Vilniuje, Gardine kaip ir kituose Lietuvos miestuose, daugelis kalba lenkiškai; tečiaus kaip ir visuose Lietuvos miestuose, ne lenkų kalba, bet žydų rasė ir kalba viršija.\*)

Jei Lietuva dėlei kaikurių lenkiškai kalbančių žmonių turėtų priklausyti Lenkijai, tuomet, tą pačia liogika visa Lenkija turi būt atiduota žydams: po teisybei, Lenkija turi didžiausią visame pasaulyje proporcionali žydu skaičių. Jei Vilnius, senosios Lietuvos sostinės miestas turėtų būt Lietuvai atimtas, tai tebus atiduotas žydams. Žydu, o ne lenkų ten yra didžiuma.

\*) Tas pats ir visuose Lenkų miestuose, žydai skaitlingesni už lenkus; net Varšavoje, Lenkų sostinėje, 1912 žydai sukirto lenkus rinkimuose į Dūmą ir pasiuntė į Petrogradą ne lenką, bet žydą-atstovą.



Nekurios Kauno, Suvalku, Volynijos ir net Podolijos dalys lenkų žemlapiuose pažymėtos, kur kaip mažiau 10 nuošimčių lenkiškai kalba. Turėtų būt mažiau nei 001 nuošimčio. Toje parapijoje, kur aš gimiau, Suvalkų provincijoje, iš arti 8000 gyventojų buvo vos du asmens vartoja namuose lenkų kalbą, bet jie buvo lietuviai pagal rasę ir paėjimą. Tokiomis jau manipuliacijomis lenkų politikai galėtų žemlapiuose, aneksuoti visą Rusiją ir Siberiją, kadangi ten esama daug tūkstančių lenkų lygiai kaip ir lietuvių, net ir rytiniame Rusijos ir Siberijos krašte.

Lenkų tautinių demokratų partijos agentai sunkiai darbavosi ir, kaip atrodo, įtikino nekuriuos prancuzus ir anglus valdininkus savo reikalavimų teisingume. Panašiam tikslui Padarewski ir Dmowski operavo Amerikos Suvienytose Valstijose. Jų darbas palengvėjo faktų, jog žlugus Rusijai, Prancijai prireikėjo kokios nors viešpatijos rytinėje Europoje lygsvarai palaikyti prieš Vokietiją. Jie nusprendė sutverti galingą Lenkiją. Ar geras sumanymas padaryti Lenkiją galinga tokiu būdu, kaip patarta spaudoje? Padarewski ir Dmowski plianuoja Lenkiją su 35.000.000 ar 40.000.000 žmonių.

Gi lenkai grynoje lenkų teritorijoje, jei neperdėta, teturi vos 15.000.000. O kaip su kitomis tautomis, tarpe 20.000.000 ir 25.000.000 žmonių, atiduotų lenkams kaip vergai? Kokia būtų jiega tos valstijos sudarytos iš lenkų ir darskaitlingesnių, bet nenorinčių jiems pasiduoti pavaldinių lietuvių, latvių, ukrainų ir baltgudžių? Atsiminkime, kad yra 5.000.000 lietuvių bei latvių, suviršum 8.000.000 baltgudžių ir netoliese 40.000.000 ukrainu.

Ar manote, kad jie pirmąją progą nesukiltų prieš savo



skriaudėjus ir prispaudėjus? Su kokiomis akimis visos tos skriaudžiamos tautos žiūrės net į Vakarų Europą, iš kurios jie tikėjosi teisės ir teisybės? Prancija, tokiu būdu įgytą rytinėje Europoje, šalia Vokietijos, daugiau priešų, kuriems atsispirti lenkai būtų menka pagelba. Publicistas neseniai rašė New Yorko laikraštyje, kad sekanti karė Europoje bus tarpe lenkų vienoje pusėje ir lietuvių, latvių, ukrainų kitoje pusėje\*)

Lenkai su savo besaikiniu godumu ant svetimų teritorijų, jau pradėjo karę su ukrainais, vokiečiais ir čekoslavais\*\*). „Lenkija būtų Europos ligonių,“ jei būtų taip suformuota kaip augščiau nurodyta.

Lenkų-Lietuvių valstija žlugo 1795 ačiū tam, kad abi valstiji buvo sudarytos iš daugelio skirtingų tautyščių, kurios pešėsi tarp savęs, turėjo pavergtą tautų maištus (ukrainai), pateko į anarkiją ir galop išnyko. Kitą tokios valstijos pavyzdį turime Austro-Vengrijoje, susidedančioje iš įvairių tautų. Dar tik neseniai matėme jos iširimą. Atstatyti Lenkiją su lietuviais, latviais, baltgudžių dalia ir ukrainais suvienytais su ta valstija mažiausia būtų negudri politika.

Jei Prancija nor turėt drūtą talkininką rytinėje Europoje, tesusibendruoja su Ukraina. Ukrainiečiai nereikalauja kitų pavergtų žmonių, kad būtų drūta valstija. Jų savo sienose, vartojančių tą pačią kalbą, yra arti

\*) New York Tribune Dec. 6, 1918 str. „Poland's Temptation.“

\*\*) Lietuviai ramūs žmonės, bet jie atjaučia padarytą skriaudą. Aš parodžiau pirmesniuose skyriuose jų tautinę nuovoką. Priversti į neapkenčiamą uniją su lenkais jie atkartos tragišką kovą senovės prūsų XIII šimtmečio, kuomet, pakviestas lenkų, tėtonų ordenas apsigyveno Prūsijoje ir pradėjo savo mirtiną karę prieš laisvę mylinčius žmones, ir visa lietuvių tautos šaka, prūsai, bevelijo būti išžudytai gentė po genčiai, nei ką palikti teutonų užpuolikų apiplėšta iš laisvės ir neprigulmybės. Vienos Kongresas 1815 m. susivienijo vienon karalijon Niderlandiją ir Belgiją. Ar tat ilgai pateke? Po Belgijos maištui, Londono Kongresas turė, o pripažinti Belgiją neprigulminga valstija.



40.000.000. Jei Vakarų Europa geidžia padaryt stiprią Lenkiją, tegul ją suvienija su Ceko-Slovakija. Ceko-slavai ir lenkai artimiausi slaviškų žmonių giminės.

Teturi Danzigo jurių portą ir Vislos upę su kašubų žeme jos pakraščiais savo prieigai prie jurių. Valstija apimtą apie 30.000.000. Lietuviai neis unijon su lenkais. Jei bus spaudžiami jie bevelys susitelkti su by kokiais kitais kaimynais prieš lenkus.

Vėl-gi, ar prancūzai valdininkai taip jau įsitikinę, kad lenkai, gavę visa, ko jie reikalauja „didžiai“ Lenkijai, bus visados Prancijios bičiuoliai? Ką jie gauna, manys tat gavę ačių savo gudrumui ir jie mėgįs panaudoti tą gudrumą kitai dar patogesnei bičiuolyste.

Bulletin'e Pro-Lithuania, Lausannoj, Sveicarijoje, 1918 m. No. 8 Lenkų valdžios atsakyme į Versaliles'o deklaraciją 3 d. birželio" skaitome:

„Lenkų valdžia nepaliaudama sieksis prie neprigulmingos valstijos įsteigimo.... ir tat ne Versailles'o rezoliucija, kuri išves ją iš kantrybės, su kuria ji apsprendžia padėjimą. Nepaisant visų kliučių ir visų sunkenybių ji drūčiai varysis prie užganėdinimo savo tautos troškimų iš principo, kuris leis jai telkties su kaimyninėm centralēm viešpatybēm, kad atlikti istorijines prievoles, kurios ją laukia Europos rytuose.“\*)

Ar ne būtų geriau rytų Centraliai Europai turėti daug valstijų, net kad ir neperdidelių, kurios užvydžiai laikys savo neprigulmybę, nei ką priversti jas vienytis po vienos tautos valdžia ir leist jiems toje valstijoje rietis už

---

\*) Šitas lenkų atsakymas į Versailles'o deklaraciją 3 d. 1918 jų reikale, yra nemandagus, įžeidžiantis. Tuomet vokiečiai turėjo vilties pasiekti Paryžių ir talkininkai paskelbė Lenkijos neprigulmybę su prieigai prie jurių. Lenkų valdžia po vokiečių okupacija (žinoma prisimeilindama vokiečiams) paskelbė, jog toji talkininkų deklaracija nėra didės svarbos.



savo teises kaip nelygu katės užrištos viename maiše? Ką reikš Tautų Draugija, jei ta draugija pačioje savo formacijoje skriaus visus tuos skaitlingus žmones kokių nors kelių naudai?

#### ATKARTOJU:

Lenkų argumentas turi savo tikslui kitų tautų pavergimą. Tai nedora, neteisinga, paremta apgaulingais įrodymais Vakarų Europai prižadais, kurių niekumet nemanoma išpildyti. Lenkų politikieriai dirbanti šitame reikale, tai lenkų tautiškos demokratijos agentai. Jų vardai žinomi prancuzų, anglų ir net amerikiečių diplomatams. Tie lenkų tautiniai demokratai N. D. endekai, nėra joki demokratai. Jie yra lenkai šovinistai. Jų siekis—ką daugiausia pavergti kaimyninių žmonių po taip vadinama „lenkų civilizacija“—tokia jau kaip vokiečių kultūra. Jų argumentacija ir jų gražūs prižadai Prancijos ir kitiems valdininkams yra vien tam, kad pridengti savo aspiracijas ir darbus. Jų „lenkiška“ (Baltiko lyga) valstija, jei bus jai leista susitverti iš tiek daug skirtingų tautų, kad ir užsilaikytų koki laiką, reikštų vien „Lenkų Lygą“ priešingą Vakarų Europos tautų lygai, o toks padėjimas nenormalis. Ji atmeta žmonių apsisprendimo principą; ji įveda į mus apšvietos laikus tautų vergiją, kas yra mus šios gadynės tautų saužyniškumo antiteziu. Norima, vietoje puolusios Austro-Vengrijos, įvesti naują „Europos ligonį“ — Lenkiją, kuri jau turėjo progos viešpatauti ant kitų tautų ir pralaimėjo šimtu metų pirmiau Austrijos, 1772-1795.

Nauja lenkų valstija įsteigta ant to paties pamato kaip pirmesniuose šimtmečiuose, susilauks tikrai to paties likimo kaip pirma. Prancija, Anglija arba Tautų Draugija nieko nelaimės viršaus kaip nenaudą iš tokios Lenkijos.



AMERIKIECIU SPAUDA IR LEADER'IAI APIE  
KUN. JUSAICIO VEIKALA.

(Tasa nuo 8-to pusl.)

„....Kaip žinoma „Zvaigždės“ skaitytojams „Lietuvių Katalikų Tiesos Draugija“, užsimezgusi Newarko vyskupijoje ir-gi turinti šakas New Yorke ir Brooklyne, išleido anglų kalboje svarbų veikalą „Lietuvių Tautos istorija ir anos politiški siekiai“. Pats prezidentas Wilson, kuriam centralis Draugijos sekretorius, kun. A. Milukas įteikė prieš išvažiuojant į Europą kelis egzempliorius tos knygos, atrašė nuo laivo, kad „ta knyga Taikos Konferencijos atstovams bus didei naudinga (of real service).“

Vice prezidento butas Washington'as.

Rev. A. M. Milukas,

Hull Ave., 94 Maspeth, L. I.

šešiolikta d. sausio, 1919.

Brangus Pone:

Dėkoju jums už „History of Lithuanian Nation and its Present Aspirations“, kurią jus prisiuntėt mano antrašu. Ji bus labai svarbi pasistengime pasiekti teisingo sutvarkymo padėjimo Vidurinėje Europoje. Tikrai Jūsų

(Pasirašo) Thomas R. Marshall.

Atstovų Butas. tarpvalstijinės ir užsienių vaizbos  
komitetas, Washington, D. C.

15 d. sausio, 1919

Noriu Jums pranešti apturėjęs egzempliorių „History of the Lithuanian Nation and its Present Aspirations.“ Man bus didžiausias smagumas perskaityti jūsų knygą ir padėkoti už suteiktą man progą tai padaryti.

Su mieliausiais linkėjimais ir pasitikėdamas, kad jūsų žmonių troškimai neužilgo išsipildys, palieku Jūsų labai ištikimas

John J. Esch.



S. V. Atstovų Butas  
Washington, D. C.

15 d. sausio, 1919.

Brangus Pone: —

Labai man malonu gauti ir skaityti jūsų knyga. Aš ypatingai interesuojuosi jūsų žmonėmis, kadangi kaiku-rie jų gyvena mano gimtinėje srityje, Kansas City, Kan-sas, ir jie ten turi savo bažnyčią.

Jūsų labai ištikimas,

(Pasirašo) E. C. Little.

---

Colombia'os Legacija  
Washington'e, D. C.

14 d. sausio, 1919.

Brangus Pone: —

Turėjau malonumo gauti egzempliorių „The History of Lithuanian Nation and its Present Aspirations, apie kurią Jūs pranešėte savo laiške 30 d. paskiausio mėnesio.

Labai jums ačiū už tą knygą ir prizadu Jums, kad ją perskaitysiu su visu užsiinteresavimu, kokio yra vertas joje aprašomas dalykas.

Jūsų labai ištikimas,

(Pasirašo) Urneta,  
No. 2080.

---

Karališkoji Italų Ambasada  
Washingtonas,

Pone:

14 d. sausio 1919.

Noriu padėkoti Jums už laišką 30 d. gruodžio ir knygą „History of the Lithuanian Nation and its Present Aspirations“, kurią jūs buvote taip malonus prisiųsti am-basadon.



Ji suteiks man malonumo perskaityti ją kaipo idomiausią išdėstymą Lietuvių reikalo.

Palieku, Pone, Jūsų labai ištikimas.

Italijos Charge d'Affaires.

(Pasirašo) Arone

---

Laivyno Sekretorius.

Washingtone.

14 sausio, 1919.

Mano brangus Pons Milukai:

Meldžiu priimti mano padėką už Jūsų mandagumą prisiunčiant man su Jūsų laišku 30 d. gruodžio knyga „The History of Lithuanian Nation ant Its Present Aspirations“. Išties tai indomi knyga ir aš ją augščiausiai įvertinu.

Atjausdamas labai Jūsų malonę, palieku Jūsų ištikimas.

(Pasirašo) Joseph M. Daniels.

---

S. V. Atstovų Butas

Washington, D. C.

14 d. sausio, 1919.

Mano brangus Pone:

Gavau Jūsų laišką 30-to paskiausio ir atsakydamas į jį, geldžiu užtikrinti Jus, kad esu širdingai simpatijoje su jūsų pastangomis išgauti Lietuvai neprigulmybę. Aš mielai padėsiu visokiais galimais būdais tą įvykint.

Sirdingai Jūsų,

(Pasirašo) Chas. P. Coady.



S. V. Atstovų Butas.  
Washington, D. C.

Mano brangus Pone:

12 d. sausio, 1919.

Jūsų sulig Lietuvių klausimo gavau. Ir esu pilnoje simpatijoje su tuo ir darysiu ką galėsiu, kad tam padėti.

Chicagoje mes turime daug lietuvių, kurie yra gerai Amerikos piliečiais, ir, sprendžiant pagal jų darbštumą ir būdą, kiekvienas jaučia, kad jie turi turėt savo apsisprendimą savojoj šalyj.

Su tikra pagarba, (Pasirašo) Wm. E. Mason.

---

Suvienytų Valstijų Senatas,  
Washington, D. C.

13 d. sausio, 1919.

Mano brangus Pons Milukai:

Turiu Jūsų paskiausią laišką ir atjaučiu labai Jūsų malonumą prisiunčiant man knygos egzempliorių, užvardintą „History of Lithuanian Nation and Its Present National Aspirations“. Tai yra didei svarbus dalykas ir gauna mano atsargią konsideraciją.

Ištikimai Jusu,

(Pasirašo) Joseph France.

---

Atstovų Buto Kalbėtojo Kambarys.  
Washington, D. C.

15 d. sausio, 1919.

P. A. M. Milukui Lietuvių Katalikų Tiesos Draugijos  
Sekretoriui.

94 Hull Ave. Maspeth, New York City.

Mano Brangus Pons Milukai:

Ačiu Jums labai už atsiuntimą man knygos „History of Lithuanian Nation“. Perskaitysiu ją pirma proga ir



neabejoju ja būslant tikrai indomis ir pilna informaciją.

Jūsų labai ištikimas Champ Clark.

---

Suvienytų Valstijų Senatas.

17 d. sausio, 1919.

Brangus Pone: —

Apturėjau jusiškį 8-to d. sausio, ir taipgi gavau egzempliorių „History of Lithuanian Nation ant ist Present Aspirations“. Labai atjaučiu gavęs knygą ir ačiu Jums už Jūsų mandagumą.

Esu simpatijoje su nuomonėmis išdėstytomis tenais ir su sentimentu, kurį Senatorius Lodge išreiškė Senate tame klausime.

Jūsų širdingas (Pasirašo) Boies Penrose.

---

Washington, D. C.

17 d. sausio, 1919

Mano brangus Pone: —

Apturėjau Jūsų malonę pastaruoju, pranešant, kad Jūs pasiuntėt man Lietuvių Tautos istorijos egzempliorių. Peržiūrėjau tą knygele ir labai susidominau jaja ir jūs žmonėmis. Ačiu Jums labai už Jūsų malonumą prisiunčiant ją man.

Jums labai ištikimas.

(Pasirašo) John L. Bennett.

---

Atsovu Butas

Tarpvalstijinės ir užsienių vaizbos komitetas

Washington, D. C.

17 d. sausio, 1919.

Mano Brangus Pone: —

Jūsų laiškas 30 d. gruodžio, 1918 pasiekė mane kaip reik ir dabar taipgi apturėjau Lithuanian Nation and



Its Present Aspirations egzempliorių, kuri Jūs buvote taip maloningi man prisiųsti.

Man bus išties malonu ją peržiūrėti atydziai ir susipažinti su pažiūromis joje išdėstytomis. Meldžiu primkite mano padėką už Jusų maloną prisiunčiant man tą knygą.

Labai ištikimas Jusų,  
Samuel E. Winslow.

---

Suvienytų Valstijų senatas  
21 d. sausio, 1919.

Brangus Pons Milukai: —

Gavau egzempliorių „History of Lithuanian Nation and its Aspirations“, kuri buvote taip geri man prisiųsti ir kuri skaitau su dideliu indomumu.

Visų mažųjų tautų apsisprendimo principas man labai rūpi, nes mano nuomone, nė jokia šalis, turinti tautinę dvasią, neturėtų būt daleista išnykti pavergimu.

Linkėdamas jums pasisekimo, pasilieku  
(Pasirašo) James D. Phelan.

---

Suvienytų Valstijų Senatas,  
Valstijų Išlaidų Departamento komitetas.  
22 d. sausio, 1919

Mano Brangus Dr. Milukai:

Turiu Jus laišką ir kur tik galėsiu aš visuomet noriai jums padėsiu. Siunčiu Jums mano asmeniškų linkėjimų

Jums labai ištikimas,  
(Pasirašo) James Hamilton Lewis.



Brazilijos Ambasada  
Washington

18 d. sausio, 1919

Brangus Pone: —

Turiu garbės pripažinti gaves Jusų laišką 30-tos d. paskiausio, kartu su „History of Lithuanian Nation and Ist Present Aspirations“ egzempliorių

Dėkodamas Jums už malonumą, pranešu Jums, kad knyga bus pasiūsta į Rio de Janeiro. Tikėkit man, Jums labai ištikimas,  
(Pasirašo) A. de Tepancona Mareira,  
Charge d'Affaires.

---

S. V. Atstovų butas, Washington, D. C.

15 d. sausio 1919

A. M. Milukui, Sekretoriui Lietuvių Katalikų Tiesos Draugijos. 94 Hull Ave. New York City, N. Y.

Brangus Pone:

Apturėjau Jus laišką 30 d. gruodžio ir taipgi gavau ši rytą brangintiną „History of the Lithuanian Nation“, ir užtikrinu Jus, labai džiaugiuosi ją turįs.

Aš nuoširdžiai tikiuosi, kad tautinių sienų pataisyme, kas įvyks po karo, Lietuvos valstybė bus galima. Invaizijos lietuvių tautos dalys, dabar po skirtingomis valdžiomis, turi būt suvienytos po viena valdžia ir su viena kalba. Lietuvių tautinio susipratimo išlikimas, jų tradicijos ir jų kalba yra vienu šimtmečių stebuklų.

Indomios informacijos leidinyje, kuri Jus man pri-siuntėt, sutrumpys man daug laiko knygynuose, besi-stengiant surinkti informacijas, kurias Jus man suteikiate, palyginamai, keliuose puslapiuose.

Labai Jums ištikimas

(Pasirašo) Henry T. Reiney.



## NUO REDAKCIJOS.

Kun. A. Jusaičio veikalas „Lietuvių Tautos Istorija ir jos dabartiniai Siekiniai Tautišku Atžvilgiu“ ėjo pirmiausiai savaitraštyje „Zvaigždė“. Baigianties D. Karui ir artinanties Versailles'o Taikai tas veikalas išversta angļu kalbon ir išleista Lietuvių Tiesos Draugijos lėšomis po antgalviu „The History of the Lithuanian Nation and its Present National Aspirations“. Lietuvių Tiesos Draugija pasiėmė tą darbą tikslu išgarsinti būtina reikalingumą Lietuvos Valstybės klausimo.

Paskleidus tarp augštesnių valdininkų ir pasaulio diplomatu tris tūkstančius pirmos laidos šių kun. Jusaičio knygų, Lietuvių Katalikų Tiesos Draugijai pritrūko lėšų. Antrąją laidą su pridėjimu devintojo skyriaus ir daugybės dokumentų prisiėjo išleisti pačiam autoriui (kun. A. Jusaičiui) ir kun. A. Milukni. Knygos buvo siunčiama, kur veik tikimasi buvo rasti norinčius susidomėti lietuvių klausimu. Iš šimtų atsiustų laiškų nuo gavusių knygų laikuriuos patalpiname šitame „Zvaigždės“ numeryje. Dalis (su „Zvaigždės“ ir kun. A. Miluko knygomis) pasiūsta Marijonų knygynui Mariampolėn. Ant sekančio lapo telpa prezidento Wilsono laiško facsimile, kada jam važiuojant Versailles'o taikos konferencijon buvo pasiūsta keli egzemplioriai to kun. A. Jusaičio veikalo.





THE PRESIDENT  
OF THE UNITED STATES  
OF AMERICA

U.S.S. George Washington,

9 December, 1918.

My dear Mr. Milukas:

I am sincerely obliged to you for your courtesy in sending me a copy of the "History of the Lithuanian Nation and its Present Aspirations". I am sure the volume will be of real service.

Cordially and sincerely yours,

A handwritten signature in cursive script, reading "Woodrow Wilson".

Rev. A. M. Milukas,

94 Hull Avenue, Maspeth, L.I.



Amerikos Jungtinių Valstybių  
Prezidentas

J. V. Garlais George Washington,  
1918, gruodžio 9 d.

Mano brangus ponas Milukai:

Esu nuoširdžiai Jums dėkingas už Jūs mandagumą  
prisiunčiant man „History of the Lithuanian Nation and  
its Present Aspirations“ egzempliorių. Esu tikras, jog  
toji knyga bus labai naudinga.

Nuoširdžiai Jūsų

Woodrow Wilson

Rev. A. Milukas

94 Hull Avenue, Maspeth, N. J.



## ŽVAIGŽDĖS' KNYGYNE GAUNAMOS KNYGOS

Lietuviškas Albumas. Dalis I. Istoriskos ir šiaip jau Lietuvos vietos. Parengė ir išleido kun. A. Milukas .....	.75
Lietuviškas Albumas. Dalis II. ir III. Lietuvos raštininkai, žymesni vyrai ir typai. Parengė ir išleido kun. A. Milukas .....	1.50
Lietuviškos Pasakos. Spaudon parengė Dr. J. Basanavičius. 262 pusl. ....	2.00
Mercier Kardinolo gromata apie Patriotizmą ir Išlaikymą .....	.05
Moterystė ir Meimyna. Iš vokiškos kalbos vertė J. Gerutis. 41 pusl .....	.50
Mūsų Socijaliai. Apsyaka iš „Kudlamečio“ atsitikimų. Parašė Jonas Kmitas. 57 pusl. ....	.15
Melagių Dėdė. Vaizdelis iš Drukų gyvenimo. Parašė Ksaveras Vanagėlis. 27 pusl. ....	.10
Mūsų Išganytojus Jezaus Kristaus gyvenimas. Naujas pataisytas išleidimas. 209 pusl., su paveikslais .....	.75
Nekaltybė. Iš vokiško vertė J. Gerutis. 39 pusl. ....	.25
Na Mieste Laimė. Prancuziškai parašė Pierre L'Ermite. Lietuviškai vertė Pranciūzų Julė. 206 pusl. ....	1.00
Našlaičiai. Likimās tulos šeimynos. Vertė P. Str. 81 pusl. ....	.15
Pasikalbėjimas Giesmininko su Lietuva. Vyskupo A. Baranausko Eilės. Kaina .....	.05
Pasakyk Matuše! Agnieška. Ant Garlaivio. Tris Šatrijos Raganos apysakos. ....	.15
Pradžia ir išsiplėtimas Katalikų Tikėjimo. Parašė Vyskupas M. Valančius. 235 pusl. ....	1.00
Paklydėliai. Kun. J. Gernčio. Antras leidimas. ....	.10
Pikta Dvasia. Latviškai parašė Rudolfas Blaumanis. Lietuviškai vertė Idlargas. 72 pusl. ....	.25
Patrimpo Laiškai. Kun. Miluko leidimas 1907 m. ....	.60
Šventųjų Gyvenimai. Skaitymai kiekvienai metų dienai. Su paveikslais. Spaudon parengė kun. A. Milukas. visi 4 tomai .....	3.50
Drutais audkelio apdarais .....	4.00
Skuros apdarais .....	5.00
Skuros apdarais, paauksuotais kraštais .....	5.50
Slāpus ir anapus grabo. Parašė J. Gerutis. 210 pusl. ....	.60
Susiskaldėliai. Vaizdelis iš mūsų sodiečių gyvenimo. Parašė J. Gerutis. 62 pusl. ....	.20

Užprašymus ir pinigus „ŽVAIGŽDĖ“ 3654 Richmond St., Philadelphia, Pa. adresuokit:



## ŽVAIGŽDĖS' KNYGYNE GAUNAMOS KNYGOS

Sodžionių Teologija. Parašė J. Cerutis. Gražiausia Lietuviška kalba šioje knygoje išdėstyta visos Katalikų Teologijos mokslas. 285 pusl. ....	1.00
Trumpas Katekizmas .....	.10
Valčiūčio Eilės. Su vėlionio plačia biografija ir paveikslu 157 pusl. ....	.75
Valdimierius. Apsaka. 47 pusl. ....	.10
Pergyventos Valandos (Karvo aus Laiskai). Parašė K. A. K. 140 psl. ....	.60
Jonukas Karklynas eina Lieti vos pažintu. Parašė Prietelis. 47 psl. ....	.20
Socijalistai Kas jie? — Iškur atsirado? — Ko nori? Parašė Dr. A. Civiškas. 124 psl. ....	.15
Gera Išpažintis Verta šv. Komantija. Kun. P. Saurusaičio. psl. 68 .....	.10
Satrijos Kaganos, Saulei nusileidžiant, Iš mūsų karionės, Kalėdų Vakaras. 62 psl. ....	.15

Užprašymus ir pinigus „ŽVAIGŽDĖ“ 3654 Richmond St., Philadelphia, Pa. adresuokit:

Telephones Bell, Kensington 3654 W

**Dr. F. Trygar**

**Gydytojas Akušeras ir  
Chirurgas**

3119 Richmond St., Phila., Pa.

Valandos nuo 8 iki 10 šryto,  
nuo 8 iki 4 suo ir 6 iki 9 vakare,  
pėdėdientais nuo 11 iki 2 ir nuo 6  
iki 9.

Prisiųskit prenume-  
ratą už „Žvaigždę“.